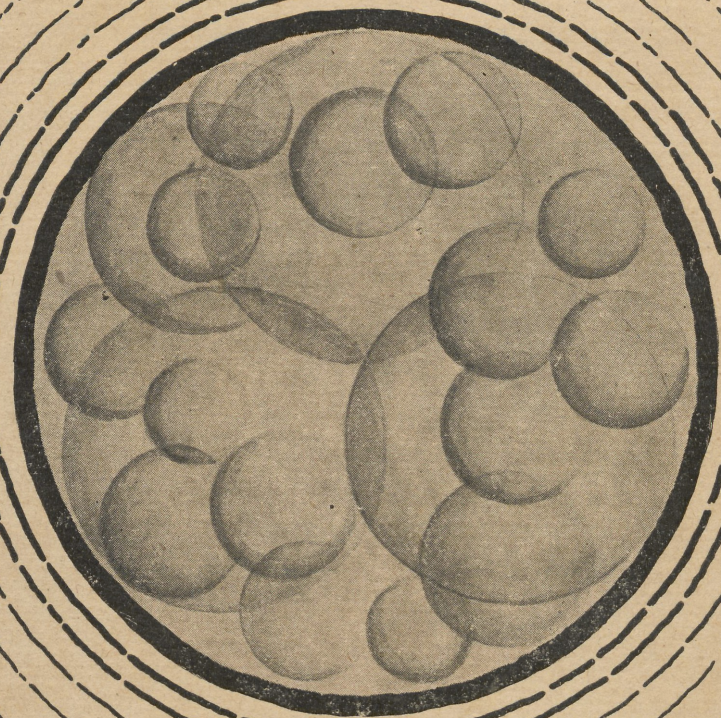


A 8688

JUHAN VILMS.
ERAKONDADETA
ÜHISKONNA POOLE



6
MM
BER
6

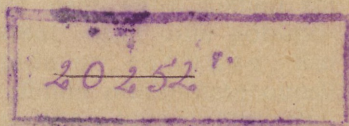
EESTI
KUI KORPORATIIVNE RIIK

A - 8688

JUHAN VILMS

ERAKONDADETA ÜHISKONNA POOLE

EESTI KUI KORPORATIIVNE RIIK



RAAMATUKOGU
TARTU ÜLKOOLI

TALLINNA, 1933

A 8688

2/156447

**TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU**

O.-Ü. „Vaba Maa“ trükk Tallinnas, 1933.

Sissejuhatus.

Ajaloo kestel on poliitiline mõte alatasa muutunud. Selles ei ole midagi erilist, sest poliitika tähendab ju sisuliselt rahva elu mitmekesisist juhtimist eriajastu, eriolude ja tingimuste kohaselt.

Läinud sajandi kestel ja käesoleva sajandi alul pääsis maksvusele pea kõigil kultuurmail parlamentlik demokraatia. Seega pole see valitsemisviis mitte kaua kestnud, välja arvatud vaid Inglismaa, kus see juba aastasadu ennem oli sisuliselt olemas. Ometi on vaatamata lühikesele ajaloole selgunud demokraatias puudusi, mis sunnivad rääkima üle maailma tõsisest demokraatia või parlamentarismi kriisist.

Demokraatia on üles ütelnud paljudes kohtades eriti noore poliitilise vabadusega mail: Poolas, Leedus, Venes, Jugoslaavias, samuti Itaalias, Saksamaal jne. Otsitakse uusi valitsemisviise, osalt vana isikliku või klassidiktatuuri elustamise näol, osalt uute põhimõtete rajamise kaudu, nagu seda on rahvuse, kui terviku toonitamine, osalt gildide põhimõtete uuesti maksmapaneku läbi, nagu seda on korporatiivse riigi idee jne.

Sellel kõigel peavad olema loomulikult oma põhjused, — peitugu siis need kas rahvaste eriseloumus või maade erioludes. Või olgu süüdi arenev tehnika oma vana korda segipaiskava rahvaste ja ühiskonna liikmete läbikäimise võimalustega. Või kapitalistlik ratsionaliseerimine, mis muudab ühiskonna liikmete

töö ja varanduste kogumise võimalused, samuti omalt poolt loob töö produktiooni ja tööpuuduse probleemid. Või edenenud teadus, kirjandus, kunst, elustandardi nõue, üldharidus — mis on pannud ümber hindama inimese senised väärtused ja töekspidamised — kas või „üheõiguslusest“ ja „ühetaolisusest“ olgu bioloogiliselt või sotsiaalselt vaatekohalt. Olgu see ka lõpuks inimeste või klasside egoistlik võimuiha, mis tekitab vägivalda ja korrupsiooni.

Kõigi nende loetletud põhjuste eritlemine oma tähtsuse poolest ei ole vajalik — peasi on, et nad üksikult või kõik kokku on loonud rahulolematuse maksva demokraatliku korra vastu. See rahulolematuse avaldub peale mõnesuguse uue korra maksma pannud riikide ka teistes maades, kus on tekkinud küll hitleri-, küll fašistide, küll gildi süsteemi ja iga-sugu teiste rahvuslike jne. liikumiste näol protest parlamentliku-demokraatia vastu. Isegi Inglismaa ühes arvatud, kus ei puudu ka oma fašistide erakond sir Mosley'ga eesotsas!

Meil Eestis on rahulolematuse maksva demokraatliku korraga avaldumas kõige pealt katseis muuta maksev „kõige demokraatlikum“ põhiseadus, edasi vabadussõjalaste liikumises, rahvuslike klubide uutes põhimõtetes, rahvusliku töökoondise märgukirjas Riigikogule põhiseaduse muutmise asjus, paljude kodanike opositsioonis erakondadele jne.

See kõik peaks küllalt põhjustama juurelda demokraatliku valitsemisviisi põhimõtete ja teostamise üle, mis suhtes käesolev teos tahab olla üheks katseks.

Käesoleva teose läbilugemise, arvustamise ja märkuste tegemise eest avaldan siinkohal tänu hra Joh. Jans'ile, Ed. Riisman'ile ja teistele.

1. Praeguse demokraatia puudusi.

„Parlamentarismi „haigus“ peitub erakondades.“ (E. Madisson.)

„Demokraatia on valitsemisüsteem, mille all kõik kodanikud võivad osa võtta rahva elust, vabalt kokkukõlastades oma tegevusulatust (Nitti).“

Revolutsioonides monarhide vägivalla vastu, kus laiad rahvakihid oma vabadusi püüdsid kätte saada, sündis praegusaja demokraatia. „Ühetaolisus, vendlus, vabadus“, kui prantsuse revolutsiooni-aegsed loosungid, ei ole oma tõmbevõimet veelgi kaotanud, olles demokraatliku vaimu alustagedeks. Eesti põhiseadus oma esimeses lõikes kõneleb tahetest luua riiki, „mis on rajatud õiglusele ja seadusele ja vabadusele“. Jmselt näib olevat ka siin prantsuse revolutsiooni hüüdsõnade mõju.

Katsudes leida vormi demokraatlikule rahva tahetele, leiutati poliitilised valimised ühetaolisuse, otsekohese, proportsionaalse jt. põhimõtete alusel, et leida võimalikult otsest ja õiglast rahvaesindust. Kui läinud aastasaja alul ja kestel parlamentarism tekkis, siis näis ta loomulikult olevat kõige täielikum valitsemisviis endiste kuningate ja keisrite ainuvalitsuse kõrval. See oli määratu samm edasi, nagu unenäos, võrreldes endise olukorraga. Sellest ajast peale on parlamentaarne demokraatia arenenud vormilt ja sisult, võttes omale kindla kuju, mis võisid tervikuna

kui süsteemi vastu võtta kõik uuele korrale üleminevad riigid olgu need kus tahes mandril.

Ei ole selle teose ülesanne üksikasjalikult eritleda parlamentaarse demokraatia tehnilist korraldust, pealegi, kus see igale haritud kodanikule peajoontes eneselgi selge. Kuna praegusaja demokraatia head küljed on üldiselt tuntud, oleks meie ülesanne peamiselt esile tõsta selle korra need puudused, mis on põhjustanud kõnelda demokraatia kriisist. Sedagi peamiselt Eestis.

Kõigepealt peab tunnistama igaüks, et praegusele parlamentaarsele demokraatiale on hädatarvilikud n. n. poliitilised erakonnad ehk parteid, mis on kodanikkude sihtühingud, kes tahavad rahva ja riigi elu juhtida teatavate üldiste põhimõtete kohaselt, olgu majanduslikul või kultuuri aladel. Erakonnad propageerivad teatavaid ideid, kaitsevad neid vajalises kohtades, püüavad nende kaitsjaid rahvaesindusse läbi viia, et omale saavutada tarvilikku võimu ja autoriteeti. Kui erakond on saavutanud oma töös häid tagajärgi, siis püüab ta end lõpulikult kindlustada. Juhtivad ja teised kohad võetakse erakonna inimeste kätte, mille tagajärjel riigi majanduselu krediitpoliitika, riiklikkude toetuste, tollide, laenude, koolide, kursuste, seaduste ja määrustega juhitakse teatava erakonna arusaamise vaatevinklist. Isegi hariduspoliitika mõjustatakse teatava ilmavaatelse vaimu soodustamise näol — olgu see siis teataval juhul kas rohkem tagasihoidlik kodanlik (resp. kogumehe-lik) või sotsialistlik.

Mitte üksi riigimajapidamine ja selle juhtimine ülevalt kuni alla alamate ametnikkudeni ei satu erakonna mõju alla — mispuhul mitmeerakonna koalitsiooni korral teatavad ametkonnad võtavad vastava poliitilise värvingu, olenedes ülemusest jne., vaid ka omavalitsused ja nende osakonnad (hoolekande-, trammi-, ehitus- jt.) muutuvad teatavate erakondade valitsuskohtadeks. Sellega siis kokkuvõe-

tult haaratakse kindlalt peosse ülevalt kuni alla — Riigikogust kuni omavalitsuste alamate ametnikkudeni, keskpankadest kuni hoiukassadeni, riigi eelarverahade kasutamisest kuni omavalitsuste rahadeni jne. — kõik riigi ja rahva elu juhtivad ja mõjuvõimsamad tegurid. Kord võimu oma kätte saanud, säilitatakse see tulevail valimistel seda kindlamini, sest raha ja tegelik võim aitavad nüüd rohkem kaasa.

Et leida poolehoidu, hankida võimu ja säilitada viimast, loovad erakonnad omale partei-aparaadi. Erakonna juhtiva keskkoha kõrval luuakse üle kogu maa osakondade ja usaldusmeeste kaader, seatakse sisse üleriiklikud ja kohalikud agitaatorid. Nagu tihe ämblikuvõrk ümbritseb tugeva erakonna aparaat kodanikku. Selle kõige silub, õigustab ja valmistab meeoleu ette erakondlik ajakirjandus, mis ilmub üleriiklikkude ajalehtede kõrval ka kohapealsete lehekeste näol.

Sellega on kodanik seotud peaaegu kõigi oma elu üksikasjadeni suurte erakondade mõjuga.

Praeguses olukorras paistab erakondade olemasolu olevat tingimata tarvilik. Vastasel korral ei kujuta ette, kuidas organiseeruks riiklik avalik arvamine, kes korraldaks inimeste valikut, kes juhiks programmilist külge ja korraldaks selgitustööd. Kas hästi või halvasti, kuid praegu teevad seda erakonnad. Mitme erakonna korral harutatakse mõne küsimuse puhul poolt- ja vastuväited põhjalikult läbi. Selles korraldavas ja selgitavas töös on erakondade tähtsus suur ja kiiduväärt. Erakondade üksteise kõrval töötamine, võimu jagamine omavahel, avaliku teise diktatuuri puudumine jne. loovad kodanlikud vabadused ja ühesugused õigused ning võimalused v a h e m a l t seaduste ees. Demokraatia tunnus on vabadus ja võimalus igal mehel edasi jõuda, mis on siin võrratult suurem isevalitsusliku korra võimalustest. Erakondade ja üldse praegusaja demokraatia teened on sellega õige suured ja tema head küljed rohkearvu-

lised. Demokraatia praeguse kuju häid külgi on erakondlik ajakirjandus küllalt selgitanud ja nad on üldiselt teada.

Vaatamata erakondade suurele kõike haaravale organisatsioonile, mõjule ja tähtsusele, omavad nad siiski praegusaja ühiskonna korra ja hariduse seisukohast nii suuri puudusi, et on üle maailma kõnelema hakatud demokraatia kriisist. Kuna erakonnad on demokraatliku korra luustik, lihased ja närvid, mis tervikuna kui organism töötades avaldab kõige paremini praegusaja demokraatia tõsist loomust, siis on praegusaja demokraatia kriisist kõnelemine tegelikult erakondade ehk parteide kriisi harutamise sõnalaias mõttes. See ei tähenda muidugi mitte veel üldse demokraatia kui rahva tahte ja vabaduse laialdasimat avalduse kriisi, sest demokraatia vormid ja eneseavaldus võivad ilmuda ka väljaspool erakondi ja parlamente, nagu seda ajaloos küllalt on näha.

Käesoleva aja demokraatia vormi (resp. „parteide ajajärgu“) puudused oleksid järgmised.

(Käesolevas peatükis jäävad lähemalt puudutamata praegusaja demokraatia valitsemiskorra nõrkused, nn. „parlamentarismi kriis“ sõna kitsamas mõttes. Selle kohta üksikasjalikult leiab lugeja E. Madisson'i tööst: „Parlamentarism ja Eesti põhiseadus“.)

1. Valitseb ühekülgne erakondade võim.

Eespool kirjeldatud erakondade võim on väga tugev. Kui tahetakse näit. arstide, inseneride, juristide või teiste poolt läbi viia mingit hädatarvilikku uuendust, seadust või määrust, avada kooli, saada toetust jne., tuleb esimeses järjekorras erakondade poolehoid hankida. Sealpool kaalutakse asja muidugi esmalt põhimõttelikult, edasi aga juba puhterakondlikult: kas väheneb sellega taktiliselt erakonna võim rahva üle ja autoriteet rahva silmis, kas tuleb

uute sammude tagajärjel oma meeste vallandamisi või väheneb nende sissetulek, kas „poetavad“ teise erakonna mehed end sisse või ei jne., jne. Kui need küsimused erakonna staapides põhjalikult on läbi kaalutud, kui „veeliikumine“ kõigi asjast huvitatute juures läbi ja kui leitakse, et „oma asi“ ei kannata, siis pooldatakse asja võib olla ühes erakonnas. Mõnes teises aga nähakse selles vastaserakonna kõvenemist — ning sealtpoolt algab vastutöötamine.

Kui selgub, et ettepanek või uus samm on erakonnale üldse kahjulik, katsutakse vähem tähtis asi hoopis maha mätta. Suurem asi, mille mahamatmine võimatu, püütakse niipalju kui võimalik edasi lükata ja temaga viivitada. Kui ollakse parajasti koalitsioonis või kui koguni oma minister peab üht „kahjulikku“ asja teostama, tehakse pigemini kriis. Inimlikult on see täiesti arusaadav, sest kui midagi halba, olgu üldse või taktiliselt, läbi viia, materdavad vastaserakonnad eriti valimistel eksinut rängalt.

Eelpooltoodust selgub, et erakondlik võim võib muutuda väga takistavaks elule, surudes viimase teatava erakonna arusaamise, soovide — tihti egoistlikku raami. Parteide reamehed kohtadel, kel harilikult puudub laiem silmaring, on tihti „paavstlikumad kui paavst“, näidates oma võimu kõige jämedamal kujul, kui selleks ametalaliselt võimalus on olemas.

Diktatuur mõnes erakonnas või erakonna tegevusel muutub oma puudusilt veel suuremaks seeläbi, et tegelikult iga erakonda juhib sagedasti üks juht või partei-liider. Teinekord valitseb sarnane liider nagu isevalitseja kogu erakonna üle. Kuhu selle mehe arusaamine, üldharidus, meelsus ja takt küünivad, selleni on võimalik midagi läbi viia. Tavaliselt on aga igas erakonnas 2—3 meest, kes omavahel läbi rääkides asja keskkomiteele või mujale ette kandes, selle läbi viivad ning sellega erakonna asutisilt vormilise nõusoleku saavad. Kohtadel on erakonnal oma väiksemad võimumed. Korralikus

erakonnas ei sünni seega ilma bürokraatliku võimuta midagi!

Partei bürokraatia ei jää maha isevalitsusliku korra omast!

Muidugi — keegi peab ju asja juhtima. Harihikult ongi nii, et on parem kui asju juhivad mitte komiteed, komisjonid ja mitmepäised kogud, vaid vastutavad üksikud kodanikud. Pahe seisab siin aga selles, et küsimused pahatihti otsustatakse, juhitakse ja teostatakse võrdlemisi ühekülgse ja nimelt poliitiliserakondlikust vaatevinklist. Mida vähem erakondi, seda ühekülgsem, kitsam ja tihti väike-egoistlikum küsimuste otsustamine. Eestis on näiteks kolm erakonda, kus valitsevad juhtivate meeste kaudu ainult väga ühekülgseid vaated, sest vastu vaidlemata on mitmekesisus suurem, kui erakondi oleks rohkem, nagu oli enne erakondade ühinemist. Kui siia juure arvame veel taktilised sammud, mis tihti takistavad mõne asja läbiviimist, siis peaks selge olema, et erakondade ainuvalitsus ei ole mitte voorus vaid pahe. Kui erakondade juhid on tõiesti ausad, targad ja tõsiselt demokraatlikud — võib sellega leppida ja meie demokraatias oleks asi enam-vähem korras. Kahjuks on sarnaseid juhte meil, nagu kogemused näitavad, tundub vähemus!

Ühiskondlikku ellu on tekkinud vaatamata erakondade võimule rida uusi voolusid, ühinguid, liite jt. jõude, mis oletsevad, ilma et neid keegi suudaks takistada. Näiteks võiksime mainida naisliikumist, arstide liitu, kaupmeeste liitu, riigi- ja omavalitsusteenijate keskliitu, tööliste ametiühinguid, kehakultuuri liikumist, kunstnikkude ja kirjanikkude koondisi jne. jne., mille juure tuleme allpool pikemalt tagasi. Need mainitud jt. liidud ning liikumised on väljaspool erakondi loodud ja neist otsekohe olenevad. Keegi ei saa nende tähtsust kultuurilises, samuti ka majanduslikus elus salata, ometi ei ole neil niipalju kindlat autoriteeti, et sundida läbi viima

ühthe või teist. Kui see nõudmine kõlab liiga suurena, siis vähemalt oleks neil õigus koostööd, arvamise avaldusi jne. nõuda. Tõsi, seda vahest ka tehakse, kuid suuremalt jaolt erakondlikel motiividel — näit. tööliste ametiühingute keskliidu esindajate kutsumine sotsialistide poolt igale poole võimalikkusesse ja võimatuisse kohtadesse. Kui eelnimetatud teisi asutisi tihti informeeritakse, siis on see küll rohkem ametkondade heatahtlikkus ja pealesurutud tunnusutus, kuna liikumised on suured ja läbilõõnud, nii et erakonnad ja ametkonnad neid on sunnitud arvestama. Kui aga võtta näit. Riigikogu komisjonid, siis oleneb siin mõne liikumise tunnustus harilikult puht erakondlikest seisukohtadest. Kui näit. on liikumine mõnele erakonnale kahjulik, siis materdatakse ta maha, vaigitakse ta surnuks, ei kutsuta ta esindajaid komisjoni koosolekule, kuigi seda vaja oleks jne. Nii ilmuvad erakondade ühekülgse võimu pahed nähtavale väga mitmesugusel kujul ja kohal. Ühte ühiskondliikkude jõudude tekkimisega, kellega tegemist ei taheta teha, paistab erakondade ainuvalitsus nagu heledal tagaseinal rohkem silma.

2. Erakonnajuhtide püsiv asendamatus.

Kuna erakonna süsteem näeb ette tsentraliseeritud võimu liidrist alates keskkomitee kaudu masside üle, mis säilitatakse tugeva parteiaparaadi, ajakirjanduse ja poliitiliste valimiste läbi, — on igasugused muutused erakonna sisemises elus harvad. Harilikult on erakonna elu vähemalt sisemiselt korralduselt stabiilne, olenedes muidugi juhtide korralikkusest. Viimasel puhul võib iga parteiliider kindel olla, et teda keegi ei kukuta. Suured elukogemused, üksikasjade tundmine mitte üksi eruditsiooniliselt, vaid ka taktilis küsimusis, oskus veenvalt massidele kõnelda, eneseusk ja harilikult ka suurem vanus loovad juhi

üumber eksimatuse oreoli. Tehes isegi korduvalt ränku vigu, mille tagajärjel erakond valimistel järjekindlalt ja tublisti kaotab, ei kõigu veel seepärast erakonnajuhtide seisukoht, sest erakonna ajakirjandus ja aparaat silub varsti meeoleolu, leiab süüdlasi mujal, mõnes „force majeure’is“ või „päikeseplekides“! Järgnevail valimisil figureerivad erakonna tuusad uuesti nimekirjade esikohtadel! Nende läbimine on ikka kindlustatud, kuna värske veri nimekirjade saba-des ära jääb kaotuste tagajärjel. Ka isikuvalimiste puhul on juhtide läbimine ikkagi rohkem kindlustatud suurema populaarsuse, vana autoriteedi, kõne-
oskuse jne. tõttu.

Ülemaalistel erakonna kongressidel, kus vormilikult valitakse keskkomitee ja sisuliselt ka erakonna juht, on raske vanu erakonnejuhte kõigutada. Palava sisemise olukorra puhul, kus ette näha ägedaid võitlusi, koostatakse konverentside juhatus „oma mees-
test“, juhitakse läbirääkimiste käiku soodsalt, lastakse vastu võtta kompromiss-resolutsioone, lüüakse omale vastu rindu, kõvendatakse häält ja pannakse maksma kogu oma autoriteet, nii et erakonna reamehed-esindajad provintsist muutuvad juhtide enesekaitsest ja pealetungist otse uimaseks. Tagajärg on see, et kuigi sisuliselt või programmiliselt võeti vastu kas otsekohe või kaudselt juhte hukkamõistetv resolutsioon — erakonna juhtivaisse organeisse valitakse „vanad tagasi“! Kui juhid on niivõrd poliitiliselt tobedad, et nad ei hinda ilmsikstulnud opositsiooni ega anna siin sammugi järele, võib erakond poliitiliselt rängalt kaotada, nagu Eestis võiks mõne erakonna tegevusest näiteid tuua.

Eeltoodust selgub, kuivõrd raske on „värskel verel“ pääseda hästi distsiplineeritud erakonnas olgu ilmavaate või isikute poolest mõjule.

Eraseltsides ja liitudes ei näe meie sarnast ise-valitsuslikku korda kui erakondades. Asjatult ei kõnelda erakondade oligarhiast või väheste valitsemisest. Eraseltsides on kerge esimehi vahetada.

Tarvitseb ainult väikselgi rahulolematusel tekkida, kui juba seltsi juhatus kõigub. Siin ei suudagi end juhatus nii kaitsta, sest puudub vastav aparaat, ajakirjandus, usaldusmeeste võrk jne., nagu erakonna süsteemi puhul. Peale selle on siin liikmeskond teadlikum ega allu nii autoriteedi sugestioonile. Kui mingisuguses eraühisuses või liidus ilmub kellegi isevalitsuslik „sarveke“, tehtakse see varsti siledaks!

Sarnane diktaatorlik olukord kas poliitilise suuna või isikliku koosseisu küsimusis — on kahtlemata erakondade puudusi. Juhid on tarvilikud, nende sõna, kogemused, eruditsioon jne. peavad maksma rohkem, sest kõige andekam ja parem peab pääsma maksvusele, kuid erakonna tsentraliseeritud võimu, laialdase ja tihti mitte üksi rahvamassidele, vaid ka lähemalseisjaile tumeda tegevuse ja asjaolude tõttu muutub erakonna juhtide tegevus sageli liiga rippumatuks rahva tahtest. Nagu eelpool seletatud, on raske neid ka suurte eksimuste puhul juhtimisest kõrvaldada. Uued mõtted, poliitilised suunad ja „värsked veri“ ei pääse mõjule loomulikul teel, nii ütelda „vaba võistluse“ või „ausa mängu“ tagajärjel, kuna juhtidel on kasutada võimu tõttu igasugu „kroonu“ eesõigusi!

Kui eraliitudes ja seltsides valitseks sarnane juhtide ja nende vaadete asendamatus ning ühekülgsus, sureks elu neis varsti! Ometi on riiklik ja rahva elu oma tervikus sada korda tähtsam ja keerukam, mis nõuab seda enam paenduvust süsteemis. Tõsi, erakonna olemasolu mõte nõuab põhimõtte kindlust ja sirgjoonlikkust, kuid see ei tähenda veel juhtide suurt asendamatus oma positsioonel.

Käesoleva peatüki demokraatia puudus ei olene mitte niivõrd juhtide pahatahtlikkusest kui erakondade tsentralistlikust konstruktsioonist. Viimane muudab aga ka hea juhi tegutsemise ühekülgseks, rääkimata veel halbade omaduste suurest mõjulepääsmise võimalusest.

Itaalias on Mussolini omistanud põhimõtte, et mitte liiga kaua pidada teatavil ameteil sedasama isikut. Muidugi on see ka kasulik diktaatorile — võistlejate kõrvaldamiseks. Juhtide vahetamisest koh-tadel võib aga loota värskust, painduvust ja uut annet.

3. Võimu kurjasti tarvitamine. Vastutamatus.

Erakondade kõikvõimsusel on ilmsiks tulnud otsekohesed eitavad nähted eriti oma võimu kurjasti-tarvitamise näol. See avaldub väga mitmesuguste nähete kaudu.

Kuna kristliku ja inimliku moraali ning mõis-tuse seisukohast peab valitsema ilmas õiglus, ausus, seaduslikkus ja olema eesõigus paremal halvema ees, on saanud need algtõdedeks, millele tugeneb ühiskond. Kahjuks eksitakse praegusaja demokraa-tias nende põhimõtete vastu väga palju. Erakondlik tsentralistlik korraldus soodustab seda eriti.

Kõigepealt mainime üldtunnustatud tõsiasja, et iga erakond võimu juure pääseses püüab oma ini-mestele ametikohti saada, muidugi direktorikohtadest alates. Valitsuskoalitsioonide ja omavalitsusasutiste ametite jagamine on üldse kõige tähtsam tegelik toiming. Erakonna mõjule pääseses kuskil asutises algab seal pikkamööda „puhastus“ võõrastest ele-mentidest. Kuna riigiteenistuses ametnikku kaitseb teenistusmäärustik, mis ette näeb ametniku kaitse ülemuse vägivalla vastu, — toimitakse siin „koon-damiste“ tähe all, et soovimata elemendist lahti saada. Samal ajal asutatakse mõni uus koht juure. Kui ei saa koondada, siis paigutatakse ametnik ümber „teenistuse huvides“ kas või Tallinna küljealt näit. metsaametnik Petseri jne.! Niiviisi on „puhastatud“ terved ametkonnad nii riigi- kui oma-valitsustes. Kuna erakonnad on tihti koalitsioones, siis vaadatakse omavahel selle peale kui avalikule

saladusele või paratamata pahele, kuidas vastastikku puhastatakse teatavaid osakondi. Eriti omaavalitsusasutis on sarnane onupojapoliitika suur, sest siin puudub ametnikku kaitsev teenistumäärustik. Seda on omaavalitsusteenijad juba ammu nõudnud ja mõnigi erakond valimiste ajal „suuremeelselt ja lahkelt“ lubanud, kuid ilmunud pole seni midagi. See on arusaadav, kuna teenistumäärustik ülemusel takistaks omaavalitsustes, kus muidu on kodusem asjaajamine kui riigiasutistes, oma tahtmisel inimesi vallandada ja ametisse võtta. Nüüd võib ametniku oma kabinetti kutsuda ja ütelda, „et vaadaku see ette!“ millest ametnik juba ise peab taipama, kuhu erakonda ta kuuluma peab, kui mitte ei taheta kohta kaotada. Sarnaseid juhtumeid on mul isiklikult mitmed teada.

Kuna erakondlik onupojapoliitika meil kestab salajase protsessina — toimub see näit. Ameerikas avalikult: kui võidavad vabariiklased — kaotab suur osa demokraate oma kohad üle riigi ja ümberpöörduvalt.

Praeguse erakondliku süsteemi juures on see arusaadav. Kui tahetakse võimu säilitada, peab harama ta veel kindlamalt. Lõpuks, iga partei agitaator ja usaldusmees, kes võib olla oma hääle kihutuskoosolekuil ära karjub, end teistest partei vastastest sõimata laseb, närve ja aega kulutab jne. — peab ometi selle eest, pagan võtku, ka midagi saama! Elada on vaja — ja amet on üks abinõu elamiseks!

Sarnane ühiskonna juhtide valimiseviis ülevalt kuni alla ei ole aga õige! Mitte niivõrd tööoskus, andekus, kogemused, ausus jt. töömehe õiged omadused ei mängi osa inimeste tööle rakendamisel, vaid eestkätt on mõõduandvad poliitiline meelsus, oskus meeldida, tihti vigurdada, samuti hää kõri ja kõnelemisand. Viimaste omaduste hiilgav esinemine jätab kaugelt varju eelmised, — mis viib meie ühiskondliku elu juhtimise lõpuks asjatundjate kätest käperdajate kätte!

Võimu kuritarvitamine või korrupsioon muutub mõnes suhtes veel halvemaks. Olles võimu juures, erakonnad püüavad oma valijaskonna huvisid, mis tihti puudutavad ainult väikest osa rahvast, ilmingimata kaitsta. Selleks antakse seadusi, muidugi kõik „riiklikust“ seisukohast ja „vaimustavate“ põhjendustega. Kui ei ole vaja seadusi, — siis tehakse põhimõttel „käsi peseb kätt“ koalitsiooni erakondade poolt mitmesuguseid teisi kokkuleppeid — kas määratakse pankadest laenu oma meeste ettevõtetele, antakse kontsessioone, litsentse, tollialandusi või kirjutatakse maha võlga! Viimaseid tehakse muidugi ainult suurte miljoniliste summade puhul, sest väikesed summad ei olla „rahvamajanduslikult tähtsad!“ Kuna erakonnategelased käivad ametiasutistes asju ajamas, on tihti ametilt advokaadid ja suure mineviku ning autoriteediga isikud, — siis suudetakse asju juhtida ikka soovitavas suunas. Isegi nõudmised riigi vastu ja välismaalaste huvides viiakse läbi.

Majandusliku aparaadi ja riigivõimu valitsemise kaudu luuakse parteimajandus, mis on puht olupoliitiline ja egoistlik — erakondlik. Võtame näit. rukkimonopoli, mis andis 1933. a. alguse kokkuvõtete järele riigile ligi 5 miljonit krooni kahju, kasu aga ainult ligi 10.000 suurtalupidajale! Loomulik on meie erakondliku demokraatia puhul, et plaanimajandusest nagu see olema peab ei saa olla juttugi, vaid et kõneldakse ainult „häda-“ ja isegi „mäda-majandusest“.

Sarnase „majandamise“ ja onupojapoliitika tagajärg on, et erakondade kassadesse kuhjuvad rahad, küll „piiritusest“ küll „annetustest“, küll parteisõprade kuumaksudest ja ka osalt päris tumedaist allikaist. Muidu ei suudaks erakonnad miljoneid valimiskuludeks tuulde loopida.

Tagajärg erakonnategelasile on, et neil väga paljudel kerkivad majad, mis pealtnäha saadud „aina kokkuhoidliku“ eluga 15—20.000 send. kuupalgast, mille

juures on veel uhkelt elatudki! Mõned vähesed välja arvatud, on vahe meie riigitegelaste ja, näit. Prantsusmaa omade vahel see, et seal riigimehed suuremalt jaolt lähevad erru ja surevad vaestena, meie meestel aga aina kerkivad majad ja paisuvad summad eesti või välismaa pankades! Kõige selle tagajärjel loetakse meil poliitikat — mustaks äriks!

Et avalik arvamine, vähemalt tema mõjukam ja avalikum osa, eelpooltoodud erakonnatoimingusse hästi suhtuks — selleks on mitu abinõu. Kõigepealt hoolitseb erakondlik ajakirjandus selle eest, et erakondlikud toimingud oleksid ära seletatud, et vastuväited ümber lükataks ja tõde oleks tingimata oma pool. Tõde peaks olema üksainus, aga meil harilikult on niipalju tõesid ühe küsimuse kohta, kuipalju erakondi! Mida võimsam kellegi ajakirjandus ja mida rohkem teda loetakse üle maa, seda kindlam erakonna tõe seisukoht, seda valgem oma ja mustem vastase arvamine. Issand heitku armu selle vastase peale, kelle pihta käib suure erakondliku ajakirjanduse piits. Vastane tehtakse mõistmatuks, harimatuks, mustaks ja isegi tobedaks, nii et kõrvalseisjale arusaamatuks jääb, miks sarnasele isikule nii palju lehes ruumi lubatakse, sest rumal ei ole kardetav! Seepärast, sõber, kui tahad end määrida lasta, siis hakka poliitikameheks! On vaja läbi viia mingit seadust, siis algab ajakirjandus agitatsioon. Vasturääkivaid kirjutisi ei võeta vastu, vaid igapäev sugereeritakse üht ja sedasama. Rahval, kes asja ei tunne, jääb mulje, et asi on tõesti õige ja hea! Kirjutisi täiendavad vastaste karikatuurid, isegi laimuartiklid nende üle, millede eest ainult harva n. n. „sitzredaktorid“ karistada saavad. Ajalehtede vastutavate toimetajate kinniiustumisi ei võeta meil sugugi halvaks panevalt. Vastuoksa, üks erakonna-leht tegi oma vastutavast toimetajast koguni märtri — kui süütult kannatajast! Suusõnal teist inimest sõimata ja laimata on inetu ja haritud inimesele mitte-

kohane. Kui aga sedasama teha ajalehe veergudel, — siis on see „ühiskondlikult kasulik toiming ja lubatav“. „Kel vägi, sel võimus“ — maksab ka siin!

Ajakirjandus on äri. Iga äri nõuab oskust. Nagu on olemas äris oma „kuningad“, nii on ka „ajalehekuningad“. Hugenberg'il Saksamaal on ligi 1000 ajalehte! Ka meil on oma ajalehekuningad, kelle mõju avaliku arvamise mõjustamises oma huvides on väga suur. Kuna ajakirjandus on võim ja ühtlasi äri, siis näeme suurte ajalehtede aktsionäride seas sagedamini selle maailma suurusi. Mõni neist isegi mitme erakonnalehe juures. Sellepärast ei näegi mõne erakonnalehe veergudel ühtegi arvustavat sõna teatavate ärimeste kohta. Teiste sõnadega, lehe sõnavabadus on ä r a m ü ü d u d; usume, et igatahes mitte „läätseleme“ eest!

Valitsevate erakondade korruptiivne võimupoliitika tuleb nähtavale eriti valimiste aegu. Ajakirjandus, agitatsiooni aparaat koos kihutuskirjandusega teevad muidugi oma ühekülgsed tööd, kuid valimised ise muutuvad praegusaja demokraatias tihti ülekohutuseks vägivallaks. Olgu mashoritaarne või proportsionaalne valimisviis — ikkà kannatab enamus (mitte vähemus), nii imelik kui see ka paiskab. Lugu on nii, et ei kuskil ilmaski 100 % valijaid välja ei lähe, vaid harilikult 60—70—80%. Eestis on see arv kõikunud 70% ümber, s. o. umbes 500.000 valijat üle 700.000 hääleõiguslikust arvust. Mashoritaarne valimisviis Inglismaal näitab, et vähem kui pool hääletajaist võivad saada parlamendis isegi enamuse ühe erakonna esitajaina. Kui näiteks kuskil 5000 hääletaja kohta on vaja üks saadik läbi viia ja võistlevad 3 kandidaati, siis saab näit. I 2000, II — 1400 ja III 1600 häält. Valitud on esimene 2000 häälega ning esitab 5000 inimest! Vähemus valitseb enamuse üle! Proportsionaalse valimisviisi puhul nagu meil Eestis soovivad põllumehed omale 51 kohta. Et seda saada, peavad nad veel omale juure võitma

51—42 = 9 kohta ehk umbes 45—50.000 häält. Siis oleks neil 500.000 häälest 245—260.000 häält. Seega 700.000 hääleõiguslikust ainult ligi $\frac{1}{3}$, kes Riigikogu enamuse (51) läbi täielik rahva peremees! Jällegi valitseb vähemus enamuse üle! Et sarnasele vähemus-valitsusele seltsib veel rida teisi puudusi, mis erakondadel olemas, — siis muutub asi hoopis väljakannatamatuks. Teinekord, nagu näit. Eestis, kujutaks parlamendi enamuse — 51 — ainuüksi ühe kihi esindajaid, s. o. põllumehi. Et Eestis 134.000 talu, igas talus keskmiselt vähemalt 2 hääletajat, teeb see välja 268.000 häält, mujalt saab lisa, — ning põllumeeste 51 kohta pole sugugi unistus, pealegi kus neil kõigest 9 kohta veel on puudu! Ilus demokraatia — kus üks ainus rahvakiht teiste üle valitseb!? Ei jää milleski maha sotsialistide töölisdiktatuuri nõudest.

Et praeguses demokraatias valitseb väike hulk masside üle, tunnustab ka Bryce.

Valimiste tehnika ise on algusest lõpuni erakondade eneste kätes. Valimisseadus on nende antud. See teeb näiteks takistusi uute erakondade tekkimisele, seades üles läbiviidavate esindajate arvu miinimumi näit. Eestis kahele. Umbes sarnane dekreet ilmus Saksamaal hiljuti president Hindenburgi poolt, kus nimekirjade sisseandmiseks nõuti endise 5000 asemel 60.000 allkirja! Saadikute arvu alammäära taheti Eestis kord kõige tõsisema näoga Riigikogus kõigi erakondade tegelaste poolt tõsta kolmeni ja isegi kaheksani. Vanad erakonnad on oma arvates vana Jumala poolt valitud, patenteeritud ning esitavad absoluutset tõde! Isegi Jeesus Kristus, kui ta ristiusku nüüd algataks, kuuluks hukkamõistmisele, nagu ta omal ajal ka tõesti surma mõisteti. — Mingi väike erakond ei tohi tekkida! Kui midagi tekib, siis olgu ta kohe suur ja vägev! Selle loogika järele peab ka laps sündima täismehena!

Valimiste läbiviimiseks on olemas nimekirjad, millest oli jutt eelpool, edasi jaoskonna, ringkonna ja

peakomiteed. Need kõik koosnevad erakonna tege-
lasist. Kuidas need kuskil ülekaalus, — nii kaldub
häätelugemine. On teada palju juhtumeid, kuidas
hääli „tehakse“: loetakse meelega rohkem või vähem
nagu vaja, visatakse vastaserakonna sedeleid omade
sekka, tühistatakse vastaste omi jne. Muidugi kan-
natavad uued ja väiksemad erakonnad selle all kõige
rohkem, sest neil ei ole igalpool esindust aparaadi
nõrkuse tõttu. Ülestõstetavad protestid jäetakse tä-
hele panemata või minnakse neist kuidagi mööda.

Et valimisvõitlus on võitlus võimu s. o. amet-
kohtade, toetuse ja üldse leiva pärast, et kohtadel,
kus aususest ja õiglusest pea samapalju isesorti aru-
saamist kui inimesi, — on arusaadav, et kuritarvi-
tused lopsakalt õitsevad. Ei saa see süsteem usal-
dust äratada, sest erakonnad, kes ise omale võimu
soovivad, annavad ise omale seadusi, loevad, kont-
rollivad ja kinnitavad tagajärgi. Paljudes kohtades
ei seisa meie mitte paremas olukorras kui 1848. a.
Prantsusmaal, kus Victor Hugo sõnade järgi valimistel
alatus hääle luges, kavalus kontrollis, vae-
likkus arvas kokku ja müüda vus tagajärgi
kinnitas!

Sellega siis on kõik algusest peale korraldatud
nii, et valitsevad võimud — erakonnad — valimis-
võitlusest ikka tugevamalt esindatult välja tuleksid.

Kui kõik võimalused, mis erakonna võimul ole-
kuga temal olemas, kokku võtta, siia juure arvata
veel inimlikud nõrkused, egoism, hoolimatus, loomu-
lik tung võitluseks olemasolu eest, — siis on aru-
saadav, et see võim pahatihti on arenemas korrupt-
siooniks ja isegi lausa vägivallaks, kas väikeseks või
suureks, on ükstapuha. Sarnastes toimingutes kaht-
lustavad ja paljastavad erakonnad üksteist eriti vali-
miste kihutustöös ja tunneb seda oma nahal küllalt
selgelt see kodanik, kes erakondadesse ei taha kuuluda.
Tihti võtab korruptsioon otse jalustrabava ilme —
nagu näit. kuulus piirituseaffäär või endiste gildide

varanduste võõrandamine, kus erakondade poolt otse mõistmatut vägivalla poliitikat aeti, andes käsitöösturite varandusi suurtöösturitele ja töölistele, jättes esimesi, kui varanduste kogujaid endid, hoopis ilma.

Mitte üksi erakondlik ajakirjandus vastastikku, vaid ka ametlik riigikontroll paljastavad iga aasta rea väärnähteid. Ometi ei ole kuulda, et kedagi oleks selle eest võetud vastutusele. Kui seda tehakse, siis tavaliselt kannatavad ainult rööpaseadjad.

Nagu eelpool üteldud juhivad üht erakonda kõigeenam 2—3 meest, kes harilikult avalikkusele teadmatada. Neile juure lisada tulevad majanduslikud võimumed. Seega saame Eestis kokku kõigeenam 10—12 meest, kes Eestit küll juhivad, kuid avalikku vastutust ei kanna, kuna nad ametlikult on tundmatud!

Riigielus puuduvad vastutajad! Võib teha riigi kulul demagoogiat, väärnähteid ja kuritarvitusi — keegi ei võta sind vastutusele! Kui see sünnib — peab juba midagi õige rumalalt olema tehtud või erakondade vahekorrad hoopis teravad! Seepärast on arusaadav, miks korrupsiooni vastu tõsiselt midagi ette ei võeta ja miks oli äge opositsioon Riigikogus pea kõikidel pinkidel, kui nende ridade kirjutaja esitas 1932 a. korrupsiooni vastu võitlemise seaduse!

Sarnane korrupsiivne vaen saab lõkkele lüüa mitmesugusel kujul sellepärast, et erakondlik süsteem ja koosseis on eluvõõras, kuna tsentralistlik valitsemissüsteem ei lase mõjule pääseda eriarvamusi ja kontrolli. Samuti erakonna tegevlaste valik on ühekülgne — rohkem poliitilise meelsuse ja võitluse kohaste omaduste ning mitte asjatundmise ja mitmekülgse järele. Sellepärast ei suuda ka aus erakonna juht olukorra parandamiseks palju ette võtta.

4. Erakondade osaline töövõimetus.

Vähene erakondades ametlikult liikmeks olemine ja suur poliitiliselt erapooletute arv igal maal näitab, et erakonnas olemine ei ole tingimata tarvilik. Kodanik ihaldab kõigepealt rahu, siis tööd, siis lõbu ja kõige viimaks alles poliitilist võitlust. Muusika, teadus, kirjandus — seda suudavad hinnata paljud, kuid poliitiline teotsemine tarvitab eri olusid ja eri kalduvust. Hea veel, kui valimistele minnakse, mida teeb vaevalt üle poole hääleõiguslikest korralikult. Erakonna inimeseks hakata — seda suudavad ainult vähesed. Seepärast on isegi suurtel erakondadel võrdlemisi vähe liikmeid. Näit. Hitleril Saksamaa 60 miljoni elaniku kohta kõigest 700.000 aktiivset liiget! Rääkimata väiksemaist erakonnist. Sama maksab ka Eestis.

Sellest selgub, et ühe erakonna aktiivne koosseis on võrdlemisi väike ja ka — ühekülgne. Tuletame meele siinkohal eelmainitud juhtide asendamatumust. Kuna erakonnainimeste, eriti juhtide ja aktiivsemate tegelaste, väljavalik toimub ühekülgselt eeskätt nende meelsuse, kasvatus, kõneanni ja aktiivsuse seisukohalt, siis erakonna liikmete massi koosseisu ühekülgsus kriipsutatakse alla veel enam. Sellega puuduvad erakonnist harilikult asjatundjad paljudelt aladelt. Põllumeestel puuduvad näit. arstid, õpetajad, töösturid, töölised jne. Sotsialistidel — põllumehed, töösturid, ettevõtjad j. t.

Eriti erakonna võimule pääsedes, olgugi koos teistega, annab mitmesuguste asjatundjate puudus end otsekohe tunda. Parlamendis tehtakse seepärast rumalaid otsusi, et näit. arstiteaduslikke ja juriidilisi küsimusi lahendavad tegelikud talupidajad, vabrikutöölised või kingsepad. Nii arstid ja juristid korraldavad tööd ja ettekirjutusi kingseppadele ja töösturitele asjus, millest neil on vähe või mitte sugugi aimu. Et ummikust üle saada, — lastakse seadus

valmistada ametnikel, kuid ka nemad on istunud rohelise laua taga ja on eluvõõrad. Püütakse kut-suda seaduste arutamisele asjatundjaid eraorganisatsioonide esindajate näol — kuid neid kuulatakse harilikult ainult ühel istungil ja neid valitakse era-kondliku kuuluvuse järele, nagu eelpool sest juba jutt oli. Tagajärg on: — üks muutmise seadus ajab teist muutmise seaduse muutmise seadust taga. Isegi seaduse vaevalt ilmudes peab teda sagedasti kohe muutma! Sel puhul on huvitav, et teatavate pu-duste peale sagedasti enne seaduse vastuvõtmist eriorganisatsioonide (resp. kutsete) esindajate poolt tähelepanu juhitakse. Erakondlikel põhjusil jäetakse aga see tähele panemata, kuni elu ise sunnib tõelisi asjaolusid arvestama.

Seega istuvad parlamentides harilikult mitte asjatundjad, vaid politikaanid.

Sellest siis tulebki, et parlamendi ja nende ko-misjonide istungid tihti väga vähe suudavad tööd ära teha, kuna aeg läheb rohkem vanade erakond-likkude arvete õiendamiseks, demagoogia tegemiseks, uuteks kallaletungideks teistele, vastukaitseks jne. See sööb palju närve, aega ja raha. Parlamendi rüh-madel on isegi oma sekretärid, kes üldkoosolekuil jm. iga vastase mehe teod ja elukombed üles mär-givad, et parajal kohal nende andmetega kogu vas-taserakond maha teha!

Sarnane töövõimetus ongi tekitanud meeoleolu, et kui kaikamehed Riigikogu laiali peksma lähevad, — siis vaevalt kodanikke leidub, kes oma pea tema eest ohverdaksid! Mis aga see rahvale ja demokraa-tiale maksma läheb, — seda peaksid erakonnad aeg-sasti tõsiselt võtma!

5. Professionaal-poliitikute laiutamine.

Rahvasaadiku ja ministri eritöö, erakonnajuhtide asendamatus, partei oligarhia, keeruka parteiapa-

raadi ja -töö pärast nõuab poliitika erikogemusi. Aastast aastasse sedasama tööd tehes spetsialiseerub erakonnategelane ikka enam. Kuna töö erakonnas nõuab tihti palgalisena täit tööjõudu, siis on kõige selle tõttu ka meil nagu Ameerikas, Prantsusmaal jm. välja kujunenud professionaal-poliitikud. Põhimõttelikult selle vastu ei saa vaielda, kuid selle nähtuse üldistamine ja laiutamine on juba pahe.

Kui erakonnategelane, kui tõesti hea, aus ja andekas inimene, aastast aastasse ikka ja uuesti valitakse rahvaesindajaks või valitsusliikmeks, — ei saa selle vastu midagi olla. Sel korral aga, kui erakonnategelane muudab oma rahvaesinduse kohused mingiks ärialaks, mis läbi võib ainelist kasu saada, kui ta püüab oma „parteimajandust“ tihti riigihuvide vastu kõvendada, kui ta rohkem koalitsioonide loomisel „kaupleb“, et võimalikult palju isiklikku või parteilikku majanduslikku kasu saada, kui ta oma huvides kasutab oma kui ülemuse või rahvasaadiku võimu, ajades ametiasutistes teiste kodanikkude asju või võttes osa kahtlastest äridest, mille tagajärjeks on lõpuks erakonnategelaste arusaamatu rikastumine, — siis on poliitikute-professionaalide olemasolu igatahes pahe! Kui ta sealjuures veel takistab eriasjatundjate ja uue värske vere poliitikasse siirdumist, — muutub ta otse kahjulikuks. Seda viimast külge oleme eelmises, „töövõimetuse“, peatükis lähemalt vaadelnud.

Professionaal-poliitik, eriti kui ta on rahvasaadik või minister — nagu neid meilgi terve rida elukutselisi on kujunenud — jääb elule võõramaks kui asjaarmastaja. Rahvast saab hästi valitseda ainult siis, kui tuntakse tema hädasid. Inimene, kes ei tule rahva seast, ei oma alalist kontakti, rääkimata selle tihedusest ja üksikasjust, ei tunne samuti ka rahva huvesid või meeleolusid ega nende sügavust. Sellel põhjenebki kõikide revolutsioonide põhjus, kuna monarhid jt. pole suutnud rahva meeleolu muutusi tai-

bata. Sealsamas seisavad ka mõned, enne suurte, erakondade kaotamise ja kadumise põhjused. Nagu professionaal-maadlejad ja jalgpalli mängijad harrastavad ärilisi võtteid rahva meelitamiseks ja võitmi-seks, samuti langevad sellesse pahesse ka professio-naal-poliitikud. Iga poliitika on eestkätt majandus-küsimuste kitsamate või laiemate rahvakihtide huvi-pärane juhtimine. Sellega on mängus kasu, olgu need töösturite, talupoegade, ametnikkude, tööliste või kelle omad tahes. Professionaal-poliitik on sel-lega sisuliselt kõrgema järgu äri mees. „Pork and spoil“ (siga ja saak (röövimine)) on P.-Ameerika poliitikas tunnustatud asjad. Kuidas poliitikat äridega seotakse, on ajakirjandus tollide, monopolide ja lit-sentside jne. puhul küllaltki hiilgavalt tõestanud. Mõnel pool tehakse ühest „väikesest“ tollikõrgendu-sest oma ilusad miljonid. Siin ongi professionaal-poliitikud mängus, kus „käsi peseb kätt“. Asja-armastaja poliitikamees võib ainult omast rumalusest sarnastele asjadele vahel tahtmata kaasa aidata.

Meiegi Eesti lühike parlamendiajalugu annab küllalt näiteid sellest, kuidas ei millestki, — ei vaim-lisest ega varanduslikust pagasist, — on (pealt näha aina kokkuhoidliku eluga) rahvaesindaja või amet-niku vähesest palgast kogutud raha, elatud uhkelt küll ise, küll perekonnas, küll pummeldatud, küll ost-tetud autosid, ehitatud maju, kas kodu- või välismaal. Selleks ei olnud muud vaja, kui saada erakonnas mitte juhi, vaid tihti ainult „tegelinski“ kohale, mis avas pangadirektorite, aktsiaseltside nõukoguliikmete, ametkonnajuhi j. t. „pudrumäed ja piimajõed“! Nüüd aastate pikkuse „rahva huvides“ teotsemise järele ei tunne endiseid vallakirjutajaid, külakooliõpetajaid, ametnikke, talupidajaid j. t. enam äragi! Need härrad on aga kõik enamuses muutunud professionaal-po-liitikuiks! —

Need, kelle südametunnistus on hellem olnud, kes on võtnud oma kohustusi ausamalt, sagedasti

võttes poliitikat kui sporti, vaimlist huviala, — on jäänud enamikus endiselt kehvadeks või oma ausalt teenitud varanduse juure. Neid on meie vanemapõlve tegelasist kaugelt suur vähemus, isegi näppudel loetav arv oma vähesuse tõttu. Noorem põlv näitab siin aga siiski teatavat paranemistendentsi.

Erakondade puudus on igatahes see, et ta võimaldab oma korralduste tõttu sellistele halbadele kirgedele ja nähtustele laialdast ilmsikstulekut. Halb demokraatlik kasvatus pääseb kergesti mõjule. Hea ja aus iseloom, olgu ta isegi juht — ei suuda aga mõjustada masse halva erakondliku konstruktsiooni tõttu.

6. Rahva ühtluse killustamine.

Praegusaja demokraatia avaldus- ja valitsemisvorm erakondade ja nende esindajate parlamentarismi kauda on edasi suurte puudustega rahva kui terviku lõhestamise suhtes.

Kõik erakonnad, olgu nad seni olnud millised tahes, põhjenevad lõpuks kihihuvidel, ehk küll ideaalsel parteil ei tohi midagi tegemist olla mõne üksiku kihhi eelistamisega. Põllumeeste (agraar) erakond, tööliste (sotsialistide), keskkihtide (demokraatlikkude, edumeelsete, radikaalide, vabameelsete, ametnikkude jne.) erakonnad, kiriklaste, majaomanikkude, töösturite, väikemaapidajate j. t. rühmad. Linnavalimistel tuleb neile veel teisigi lisaks.

Iga poliitiline erakond oma iseloomult ihkab võimu. Kui see suurel erakonnal võimalik saavutada, ollakse valmis suuremalt jaolt otsekohe kas või diktaatorlikult valitsema. Diktatuuri maksmapanek seisab isegi mõne erakonna ideoloogias avalikult üleval — näit. sotsialistide, hitlerlaste, monarhistide, — j. t. erakonnil.

Paljud erakonnad püüavad koostada oma programmi võimalikult laialt, väites, et nemad ei ole kihihuvilised, vaid kogu rahva eest väljas. Ometi ei ole see tegelikult mitte nii, sest ikka ja alati koonduvad teatavate erakondade ümber, kuulutagu nad endid nii üldiseks kui soovivad, ikka ainult teatavad kihid kas palgateenijaist, keskkihtidest või parempoolseist elemendest. Esmajärgult on ikka majanduslikud huvid need, mis erakonna poolehoidjate massi moodustavad ja siis alles vaimlis-ideelised... Viimast on erakonna koosseisus võrdlemisi vähe. Isegi sotsialistidel puudub see suurel määral, kuna just siin mängib kihihuvilik taskuhuvi peaosa, ühes arvatud suurem osa nende väljapaistvaid juhte. Mis mõnd „läbilõike“ keskmist sotsialisti sunnib ajama sotsialistlikku juttu, on eeskätt kadedus mammona pärast.

Kuna võimutahe ja võimuteooria, mis erakondade poliitilises võitluses astuvad õigluse asemele, on siin esimese järgu tähtsusega, ei ole imestada, kui võitluses võimu eest majanduslikus elus minnakse üksteise vastu ajuti väga teravaks, eriti valimiste ajal. Valimistel ja üldse eluvõitluses otsitakse „tikutulega“ vastolusid ja ülekohut, kus teatavad kihid kannatavad teiste poolt, mis muidugi kannatajaid peab veel rohkem vihastama. Näidatakse sellega oma valijasmassile nagu härgadele punast värvi, et inimesi loidusest üles virgutada ja valimiskastide juurde viia. Ei põlata isegi suurejooneliste provokatsioonide eest kõrvale — nagu näitab hitlerlaste poolt Saksa riigipäeva hoone süütamine. Hitlerlastele oli seda valimisteks vaja, et lüüa sotsialiste. Ja nad võitsidki! „Klassivõitluse“ teooria, mis sotsialistid üheks oma õpetuse aluseks peavad, näeb isegi ette ainult kaks klassi — töölised (proletaarlased) ja kapitalistid — kurnajad. Nende kahe kihi vahel olla võitlus. Aktivistid nagu seda oli ja on sotsialist G. Sorel ja kommunistid, tõendavad isegi vägivalla õigustamist klassivõitluse tähe all — muidugi tööliste

poolt. „Mida halvem tööliklassi olukord, seda parem“ õpetasid kord sotsialistid enne revisionismi (Bernstein jt.). Kui olukord eriti halb, — on kerge mõnda kannatajat kihti organiseerida. Suurem osa sotsialiste on sellest taktikast nüüd loobunud, kuid kommunistid osalt püsivad samal seisukohal — muidugi kodanlikes riiges. Mõned üksikud erakonnad, näit. Saksas riigi-erakond, Eestis rahvuslik keskerakond jt., püüavad esindada rahvast kui tervikut, mitte tahtes olla kihi erakonnad. Sarnased katsed ei ole aga suutnud võita rahva enamuse poolehoidu ning nad on jäänud rohkem keskkihtide kodanikkude kogudeks. Parlamentliku korra kommete järele valitsedes koos teiste kihierakondadega on nad tegelikult vastutavad ka viimaste pahede eest.

Kuna sotsialism oma klassivõitluse ja võimuteooriaga eriti ja kõige silmapaistvamalt töötab rahva ühtluse lõhkumiseks, sest ta jagab rahva kaheks teravalt jaotatud kihiks — kapitalisteks ja proletarlasiks, siis on selge, mispärast kõikide uute rahva kui tervikut taotlevate liikumiste terav ots on sihitud eriti sotsialistide vastu. Pealegi on sotsialistlik tööliklass alati suures vähemuses, võrreldes kodanlikuma poolega.

Eriti sotsialistide eestvõttel on rahva ühtlus lõhutud. Selle tagajärjel on meil Eestis, näit. sotsialistlik punane laul, teater, sport, majandusettevõtted jne. Need pidavat olema kõik hoopis teistsugused ja „õiged“, võrreldes „kodanlaste“ haridus- ja majandusettevõtetega! Lisaks siia tulevad veel tööliste „rusikas kätega“ rünnakrühmad riikliku kaitseliidu ja kaitseväge kõrvale!

Sarnases ideoloogilises meeleolus ja võimutahetes, võitluses „üks kõikide ja kõik ühe vastu“ ei saagi tekkida rahva kui terviku meeleolu. Võitluse üldpilt praeguses ühiskonnas läheb aga veel keerukamaks, sest erakondade kõrvale on tekkinud üleriiklikud ja isegi üleilmlikud majanduslikud jt. liidud igasugu

ametiühingute, vaimliste liitude, trustide, kartellide jne. näol. Enamasti igaüks neist püüab kätte võita maksimumi, olgu see kas või absoluutne võim. Üldtagajärg on võitlus igalühel i g a ü h e g a, ilma kindla üldeesmärgita jõudude kokkupõrked — kaos! Puudub sageli isegi tugev keskvoim, kes taltsutaks kirgi. Sealt siis küllastus praegusaja demokraatlikust korrast, soovid parandada põhiseadusi, riigipöörded diktatuuri sihiga jne.

7. Teised puudused. Mustad jõud. Edu vastasus.

Erakondade tsentraliseeritud oligarhilise tegevuse puhul puudub avalik kontroll juhtide tegevuse üle. Isegi erakondade keskkomiteed ei saa teinekord teada paljusid tehinguid ja kokkuleppeid, mis teinud erakonnajuhid — eriti majanduslikes asjus. Kuna sel korral on tegu harilikult suurte summadega ja vägevate ärimeestega, avab see ukse poliitilisse ellu igasugu tumedaile jõududele. Tihti alles aastaid hiljem selgub, et näit. on lubamata laene antud suurtööstustele, et tollidest on kasu saanud hiiglamiljoneid need ja need suurkaupmehed, et mängus olid ühed ja teised direktori- ja nõukoguliikmete kohad, litsentsid, laenude mahakirjutamised või koguni kuritarvitused. Niisuguste telgitaguste võtete kaudu on mõni suurpankur ja suurkaupmees end Eestit näit. osanud teha kogu poliitiliste kombinatsioonide mõjuvõimsaks isikuks. Sarnaseid skandaale on Prantsusmaal, Ameerikas, Rootsis jm. küllalt paljastatud.

Muidugi — raha paneb end igal pool ja igasugu korra juures maksuma, kuid tsentralistliku oligarhia puhul, nagu see on praeguses demokraatias või parteide ühekülgse võimu (diktatuuri) ajajärgul, — võivad need nähtused lopsakalt õitseda.

Lõpuks, erakondade võim nagu seda eelpool pikalt seletatud, on oma ühekülgsuse tõttu ka edu takistav nähtus!

Iga uus mõte, algatus, ettevõte, liikumine või tegu tarvitab kõigepealt vabadust, üheõiguslikkust ja ausat kohtlemist. Nagu nägime, ei pörka erakondlik võim aga mitte harilikult tagasi millegi eest, kui aga omale kahjulikku asja on vaja juba idus lämmatada!

Iga diktatuur või ühekülgsus on loomuvastane. Elu ja edu pant seisab alalistes muutustes ja uuendustes. Ei ole keelatud ega otstarbekohane tugeval võidelda oma olemasolu eest, kuid see peab toimuma inimühiskonnas vabavõistluse põhimõttel. Ei ole näit. loomulik ega ka inimlik, kui üks rahvas teised kõik maha tapaks, mis teoreetiliselt võimalik oleks ja mida vahel ajaloos tehti või püüti teha. Samuti ei ole õige, kui diktatuuri teel, kunstlike võtetega takistame näit. mõtet, kui ta on muidu terve, end propageerimast või pinda võitmast. Õige demokraatia nõuab siin küll ühesarnast poliitilist „ausat mängu!“

Nagu õhku ja toitu — nii vajab poliitiline elu vabadust!

Parteide ühekülgsuse võimu kõrval, nagu seda nägime eelpool avalduvat ajakirjanduse sõnavabaduse piiramises, kalduvuses vägivalla aktidele jne., tutvusime ka teatava töövõimetuse tunnustega erakonnasüsteemis.

On ebaloomulik, et nii nagu iga uus algatus või mõte, mis ilmub väljastpoolt, „liistu peale“ tõmmatakse, sama nähe ilmub ka erakonnas eneses. See kannab n. n. „erakonna distsipliini“ nime. Mis kannab erakonna meelsust, see on lubatud. Kõik muu on ketserlik ja tuleb välja juurida! Kuna erakonna tegelaste väljavalik aastate jooksul on toimunud ühekülgselt — poliitiliselt, siis nagu nägime, kannatavad erakonnad asjatundjate puuduse all. See toonitab

veelgi mõtteelu ühekülgst. Igapäevane erakonna töö võtab tihti aja enesetäiendamiseks, mispärast paljud erakonnategelesed on ajavaimust tublisti maha jäänud.

Kõike kokku võttes on üsna loomulik, et vaba ja uus poliitiline mõte ning diskussioon on erakonna „kroonu“ õhkkonnast põgenenud mujale, nagu poliitilistesse klubidesse jt., nagu tõendab muu seas hr. Laaman.

Kokkuvõte. Puuduste parandamise võimalused.

Kui nüüd üldkokkuvõttena kõik erakondade puudused, millele oleksime võinud mõnedki veel juure lisada — nagu parlamentaarsete valitsuste s. o. keskvoimu ebastabiilsus ja nõrkus, „lehmakauplemine“, rahva petmine lubadustega jne. — silmade eest laseme mööda libiseda, siis ei imesta me sugugi, kui näeme nii palju demokraatiasid Euroopas langevat ja asendatavat diktatuuriga — Itaalias, Poolas, Ungaris, Leedus, Saksas jt. Mitte üksi neis mais pole näha olnud erakondliku demokraatia purunemist, vaid see kestab ka teistes maades. Pea igal maal on vastavad liikumised olemas, mis tahavad demokraatiale uut sisu anda või teda kaotada. Näit. Prantsusmaal tõstis Herriot kui radikaal-sotsialist parlamendi laialisaatmise küsimuse üles, et saada valitsusele stabiilsust ja radik.-sotsialistide lehed kirjutavad põhiseaduse muutmisest, et erakondade võim ei oleks enam ainuke.

Demokraatia on haige. Parlamentlik-erakondlik demokraatia ei vasta enam rahva lootustele. Kui rahvas tahab vabadust, õiglust ja seaduslikkust, siis on praegune demokraatia mõnel pool tühi kott, mis ei taha püsti seista. Kui ta midagi sisaldab, siis on need pettumused, vägivald ja tihti irvitamine erapooletu kodaniku üle. Vahest ehk ainult mõnes üksikus

osas leidub tõsist vabaduse ja demokraatia õhku, kuid see on eestkätt erakondade kopsudele!

Miks on erakondlik demokraatia ummikusse jooksnud? Kokku võttes leiame siin kolm põhjust: 1) erakondade või praeguse demokraatia puudused, nagu neid eelpool pikemalt analüseerisime, 2) uute ühiskondlikkude jõudude olemasolu või tekkimine ja 3) demokraatliku korra sagedane keskvõimu nõrkus.

Praeguste demokraatia puuduste peatõukejõuks on muidugi vähene demokraatlik kasvatus, kuna demokraatlik kord nõuab eriti ausust ja ühiskondlikku kohusetunnet. Seda leidub aga vähe. Isegi paljud meie erakonnajuhid avaldavad pea otse vastupidiseid omadusi! Erakondade tsentralistlik asjaajamine ja vähene kontrollitavus võimaldavad inimeste halvule omadusile kergesti maksvusele pääseda. Tsentralistlik võimu keskendamine täiel määral aga on praegusele ajavaimule vastuvõtmatu, mis ka omalt poolt teeb partei-organisatsiooni vastuvõtmatuks.

Ajaloo kestel on inimkond läbi elanud väga palju poliitiliste katsetamiste alal. Kreeka ja Rooma linnriikide aeg, siis Rooma ilmariigi valitsemine isevalitsuslike pühimõtete alusel maavalitsejate j. t. määratud ülemustega. Edasi Rooma riigi lagunemine, paavsti tsentralistlik võim ja linnade omavalitsuste ning kuningate võimu ärkamine. Linna omavalitsuste (Hansa), gildide jt. korporatsioonide kasvamine, areng ning võitlus kuningate võimuga. Kuningate tsentralistliku võimu võitlus ja võit. Isevalitsuste areng. Revolutsioonid ja praegusaja demokraatia (resp. erakondade) tekkimine.

Selle poliitilise skeemi lõpu iseloomustus on, et praegu valitseb veel tsentralisatsiooni idee. Kuigi rahvas revolutsioonidega absolutistliku võimu murrab — asendab ta selle uuesti tsentraalse-oligarhilise parteide diktatuuriga. Selle juures on katsutud lõhkuda mitte üksi linnade jt. omavalitsusi, vaid ka üksikute kihtide puhtmajanduslikke ja poliitilisi organisat-

sioone — gildisid, tsunfte, sest need ei vasta erakondlik-tsentralistlikele põhimõttele.

Mis soodustas suurte kuningriikide tekkimist kõva keskvoimuga? Nähtavasti kiiresti arenev läbikäimine kaubanduse ja kultuuri alal. Ühtlasi aga ka arenev tehnika, masinad, raudteed, laevad, kapitalism. Nende viimaste olemas olles ei olnud võimalik kellelgi jääda isoleerituks. Tsentraliseerimise mõtte sugestioon sai nii tugevaks, et ta kandus ka poliitilisse ellu ja teooriasse. Ega asjata K. Marx seadnud üles kapitalide kontsentratsiooni seadust!

See kõik oli „üle haaratud“ tegelikus riikide elus, poliitikas, teoorias. Nüüd on ilmariigid lagunemas. Inglismaast eraldus Iirimaa, räägitakse autonoomiast Shotimaale, Indiale. Autonoomia on Lõuna-Afrikas. Suurest Venemaast, Saksamaast ja Austriast on järele jäänud või eraldunud killud. Poliitilised ja kultuur-autonoomiad on saanud teoreetilise ja tegeliku tunnustuse. Samuti on suurelt osalt ekslikuks osutunud K. Marx'i kapitalide kuhjumise teooria. Masinate tsentralistlik suurtööstuse üleproduksioon on vastumeeleolu ka tööstuse tsentraliseerimises tekitanud.

Individualistliku vabaduse nõue ei ole kunagi suurem olnud kui nüüd! Moodne pedagoogika põhjeneb täiel määral muu seas ka isiku väljaarendamisel. Sellega ongi seletatav see suur psühholoogiline takistus, mis vastu võitleb igasugu kollektivistlikule plaanimajandusele või keskkohast juhtimisele. Et lepitada meeli, tuleb leida kuldne kesktee!

Tõde seisab keskel — seepärast tuleb käesoleval sajandil leida viisid, kuidas poliitilises elus tsentralset võimu jagada autonoomse indiviidi vabadusega!

T e i s e k s, kuna erakondade kõrvale ühiskondlikku ellu on tekkinud uued jõud, siis on loomulik, et ka need omale nõuavad tunnustust. Igasugu majanduslikud ja hariduslikud ühingud ja ülemaalsed liidud

panevad end juba tihtilugu maksma väljaspool erakondi (v. pikemalt järgnevad peatükid korporatiivse korra üle üldse ja Eestis). Elu läheb erakondadest juba osalt mööda, nad ise aga on suurte puudustega ja et tsentralistlik põhimõte sarnasel kujul enam ei kõlba, siis kriipsutab see kõik alla rahulolematust praeguse demokraatia vormiga. „Kes võimul, see vastutab“, maksab ka siin. „Kuna ilmas valitseb kriis ja tal pole näha lõppu, erakonnad on jõuetud andma isegi rahulikku elu, nii pole neid ka vaja“, — harutab kodanik.

Mis puutub kolmanda sse demokraatia kriisi põhjusse — sagedasse keskvõimu nõrkusse, siis on ka see erakondliku valitsemisviisi puudusi. Koalitsioonide tarve, kokkulepped, erakonna-vahelised tülid, „lehmakauplemised“ jne. teevad stabiilse valitsuse tihti võimatuks. Arusaadav on seepärast ka Eestiski tahe muuta põhiseadus ja luua tugevam keskvõim.

Kuidas võitleb demokraatia oma puuduste vastu?

Vanades demokraatia maades Inglismaal, Prantsusmaal, Ameerikas jm. on küll ka demokraatia kriis, kuid see ei ole tugevalt tunda. Kui see tundub, siis küll rohkem uute ühiskondlikkude (resp. korporatiivsete jõudude) pärast, kellega koostöö erakondadel ei sobi. Mis puutub aga erakondade puudustesse, siis ei tundu need mitte teravatena just kõrge demokraatliku kasvatuse ja traditsioonide tõttu (Inglismaa, Prantsusmaa) või eriti tugeva keskvõimu pärast (Ameerika, Inglismaa). Esimesil meil ei lase see õitseda korruptsioonil varjamatult ja lopsakalt, kriisid lahenevad ruttu — isegi mõne tunniga jne., või takistab tugev keskvõim ja majanduslik jõukus jt. eriolud rahulolematuse tekkimist (Ameerika).

Mis puutub uutesse ühiskondlikesse jõududesse, siis on katsutud igal maal neile vastu tulla (v. allpool).

Kas pääseb aga erakondlik demokraatia kriisist üldse ja eriti meil Eestis? Kahtlane küll.

Erakonna võimutahe ja diktatuuri „kuradikene“, parteiaparaadi tegelaste inimlikud nõrkused (vägi- vald, hoolimatus, toorus, vihkamine jne.) ja tege- laste ühekülgne väljavalik oleksid praeguse korra peapuudusi. Neid kaotada ei suuda ka kõige ausam ja heatahtlikum erakonna juhtimine. On ka meil Eestis ausaid erakonna juhte, kuid nende järelevalve ei saa ulatuda kaugele ning nende ausus jääb roh- kem isiklikuks aupaisteks.

Erakonna iseloomu on raske ja pea võimatu kiiresti kohandada tema senises kujus mitmekül- guse ja kokkuleppe vaimuga. Pealegi on uued jõud, mis tekkinud — enamikus erakonnavaenulised. Prae- gune demokraatia omalt ideoloogialt, organisatsioonilt, koosseisult ja prak- tikalt võetuna ei suuda täiel määral kohaneda uute oludega ega rahul- dada rahvamasse!

Mis väljavaateid pakuvad erakonnad ise Eestis oma puuduste kaotamiseks?

Üldiselt ütelda — neil oma arvates nähtavasti puudusi ei olegi!.. Vähemalt nad ei räägi sellest avalikult. Nad ei näe vaeva näiteks demokraatliku kasvatusle levitamisega, neilt ei ole kuulda võitlusest korruptsiooniga jne. Ainukene asi on katsed vastu tulla uutele ühiskondlikele jõududele, luua võimalikult stabiilne valitsus ja ametisse panna tugevakäe- line president. Sel korral on aga näha tahet oma võimu kõvendada, nagu Eesti põhiseaduse muuda- tuste ettepanekute harutamise puhul küllalt on sel- gitatud. Väikesed erakonnad tahetakse kaotada, mis aga muudab parlamendi koosseisu veel ühekülgse- maks. Isikuvalimised erakondade raames ei anna üldse ega ka meie oludes palju. Presidentide prak- tika välismail näitab, et nad mitte need nõiaameistrid ei ole, kes erakondi taltsutavad, vaid pigemini on nukud erakondade käes. Ainult siis, kui on presi- dendil käes tugev dekreedioigus ja tegelik parlamendi

laialisaatmise võim, muutub ta erakondadele kardedavaks. See on aga juba diktaatori tunnus, kuhu Hindenburg Saksamaal näib kalduvat oma talitustes. Erakondade puuduste kaotamine saab olla seepärast ikka kas ausa demokraatliku kasvatuse teostamise läbi või mõnesuguse ideaalse diktatuuri või mõne uue korra maksmapanemise kaudu.

Demokraatliku kasvatuse teostamine sõna laias riiklikkude kohuste mõttes ei ole aga isegi näit. Prantsusmaal veel saabunud, vaatamata üle 100 a. kogemustele! Millal võime siis Eestis loota siitpoolt paranemist?!

Seega on praeguse demokraatliku korra parandusettepanekud erakondade eneste poolt pisi-asjad ja poolikud: parlamentide kodukorra, komisjonide, valitsuste stabiilsuse, keskvõimu kõvendamise, uute ühiskondlikkude jõudude osalise rahuldamise jne. suhtes ja need ei kaota täiel määral sugugi erakondade ja demokraatia peapuudusi. Seepärast ei rahulda väljavaated puuduste kaotamiseks sealtpoolt.

2. Demokraatia ja korporatiivne ühiskonna korraldus.

Kui praegusaja demokraatia puudused tuleksid ilmsiks isevalitsuslikus korras, oleks revolutsioon kohe lahti. Õieti nende puuduste ühekülgse võimu, üheõiguluse tegeliku puudumise, korrupsiooni, bürookraatlikkuse jne. pärast oleme meiegi Eestis oma revolutsiooni teinud, juure arvatud muidugi rahvuslik moment. Nüüd seisame pea samal paigal kui ennegi. Ring on läbi. Mõned ringkonnad, vabadussõjalastega eesotsas, ihaldavadki tagasi mingisugust pool-kuningat.

Nagu rahvas, nii ta valitsus, nii tema demokraatia. Ise teeme — ise süüdi. Enese vastu ei saa teha revolutsiooni. Situatsioon on seega traagikoomiline, sest inimese loomus ihaldab väga kakelda just siis, kui keegi patuoinas lähedal on.

Demokraatliku korra alustõed vabadusest, isetegevusest ja võrdsusest on üldiselt nii tugevad ja sugestiivsed, et eriti haritud rahvaste juures ei või enam juttu olla absoluutsest isiklikust diktatuurist.

Kuid nagu harilikult on vaim valmis, aga liha nõder. Demokraatia teostamisele asudes selgus, et nii lihtsalt, kui alguses paistis, asi ometi ei lähe. Praegused demokraatia teostamise vormid on paljastanud puudusi, mis ähvardavad kompromiteerida kogu demokraatia mõtte üldse.

Demokraatia tundjad seletavad, et demokraatia nõudvat rahvalt eriti kõrget vaimlist ja moraalselt

tasapinda (Nitti) ja et tuleviku demokraatia probleemi raskuspunkt seisvat õieti mitte poliitikas, vaid pedagoogikas (Max Adler).

Kui rahvas on sagedasti vigurdaja, kelms, kui aususe mõiste segane, kui ilmub toorus, hoolimatus, tõusiklus, kui on vähe õiget kasvatust, kohustustunnet, aumehelikkust, kui on palju väiklust, karjerismi, kui valitseb üldine jalatahapanemine ja puuduvad üldised mõistuse printsiibid, — ei ole imestada, kui demokraatia muutub karikatuuriks. Kuid, vähemalt Eestis, demokraatia on siiski niivõrd tähtis e d u ehk e v o l u t s i o o n i seisukohalt oma vabaduse ja suuremate võimalustega, et teda ikkagi diktatuuri vormidele eelistada tuleb.

Ühelt poolt peab rahvale — ühes arvatud ka poliitiliste erakondade tegelased — kasvatama suurt sotsiaalset vastutustunnet, kokkukuuluvuse ja kokkuleppe vaimu, maha suruma igavest oma poole kiskumist, mis klassivõitluse ideed on kasvatanud, tõstma ausust ja otsekohesust eriti ühiskondlikes toiminguis, külvama solidarismi ja armastust laiade rahvahulkade vastu. Kui maksvusele pääseb kõigepealt poliitiline ausus ja rahva kui terviku eest hoolitsemine kõigis ta osades, siis tulevad massiliselt ka suure sotsiaalse vastutustundega ausad poliitised tegelased, kes kantud suuremeelsest mõistusest ja vabad väiklusest — suudaksid vähendada praegusaja demokraatia puudusi.

Rahvategelane peab oma tegevust võtma kui sporti! Nagu asjaarmastaja sportlane ei aja taga omakasu ega kõrvalhuvi — nii peab ka rahvamees teenima riiki!

Teiselt poolt — usume, et tagasilaskumine minisugusse diktatuuri on mõttetus, on hüpe teadmatusse ja olukordadesse, millest alles hiljuti oleme pääsenud revolutsioonide kaudu. Usume aga ka, et vaevalt ainuüksi ideaalnegi poliitiline kasvatus suudab lahendada ja kõrvaldada praegusaja demokraatia va-

litsusvormi puudusi. Selleks elu on tehnika, hariduse, elustandardi ja mitmekülguse mõttes läinud eriti viimasel ajal hiiglasammudega edasi. Sellepärast on vaja valada demokraatia kui rahvavalitsuse, s. o. isetegevuse, vabaduse ja võrdsuse idee, mingisugusse uude vormi, mis viiks need mõisted tegelikule elule lähemale, ühtlasi teostaks kindla valitsuse, tõstaks ausse mõistuse teaduslikud saavutised ja oleks võimalikult vaba praegusaja erakondlike valitsemisvormide puudustest.

Demokraatia vormid ajaloos on olnud väga mitmelaadilised. Kreeka linnriigid, linnade omavalitsused keskajal, praegused mitmesugused demokraatiad — linnad, riigid, nagu Šveits, Ameerika, Eesti jne. jne. See näitab, et demokraatia on võimeline võtma mitmesugust kuju, paaritades seda isegi isevalitsuslike põhimõtetega — nagu need on kõvakäelised presidendid, kes ajutiselt võivad ka väikest diktaatorit mängida. Seepärast pole midagi imelikku, kui otsitakse ka praegu uusi demokraatia avaldusvorme.

Nagu diktatuur paremalt poolt ja diktatuur üldse ei ole vastuvõetav arenenud indiviidi enesetundele, millele rohkem vastab anarhistlik kord, — ei saa samuti juttu olla millestki pahempoolsest tööliste diktatuurist, olgu Nõukogude-Vene kommunismi või sotsiaaldemokraatia tööliste üheklassi võimu näol. Sel korral oleks ikkagi tegu teatavate vabaduste piiramise ja ühekülse vaimuelu survega. Sotsialism kui igatsus ja usk paremasse, ekspluateerimisvabasse ja õnnelikku ühiskonda on ju ilus, kuid usule saab anda mitmesugust sisu. Viimane võib väga hästi olla mingisugune kompromiss sotsialistlik-kodanlikust segust, mis moodustub järk-järgulise evolutsiooni kaudu, kuna nii ühes kui teises ilmavaates ka tema puhtal kujul on midagi õiget.

Ülesanded, mis moodsal demokraatial lahendada tulevad, on väga suured. Kui prantsuse revolutsiooni

ajal, kus demokraatia ideoloogia sai kindlama ühiskondliku väljenduse, olid tähtsamad probleemid isiku vabaduse, vendluse, ja ühetaolisuse saavutamine, millise tähe all riikide majanduslikku ja sotsiaalseadusandlust enamjagu on püütud arendada, siis on demokraatia probleemid praegu palju keerukamad.

Ümber viimase sajandi kestel, mille jooksul demokraatia üldise valimisõiguse, poliitiliste erakondade ja parlamentide kaudu katsus saada maksimumi tagajärge, on paljugi muutunud. Kõigepealt selgus, et demokraatia senisel avaldusvormil on rida puudusi, mis mitmes suhtes maha ei jää isevalitsusliku korra puudustest. Need puudused olid erakondade ühekülgne võim ja juhtide asendamatus, võimu kurjasti tarvitamine, töövõimetus, professionaalide liigsage esinemine, rahva killustamine, mustade jõudude esilekerkimine, teatavas mõttes edu takistamine jt. Kõik need puudused peaksid tuleviku ühiskonna korras kaduma. Edasi on kerkinud üles uued majanduslikud ja ühiskondlikud jõud, millega algav demokraatia arenemine üldse kokku ei puutunud, kui erakondade süsteemi loodi. Riiklikud ja rahvusvahelised majanduslikud trustid ja kartellid, tööliste, põllumeeste, kaupmeeste, töösturite, arstide, advokaatide, ametnikkude jt. ametiühingud ja nende liidud. Üleriiklikud kultuurliidud jt. Üldhariduse pöörane tõus, ajakirjanduse ja populaar-teadusliku kirjanduse levik jne.

Teadus ja tehnika on uskumatult edenenud. Raudteed, laevad, lennukid, raadio ja kino on saanud tähtsaks kultuuri ja ühiskondlikku korda mõjustavaiks vahendeiks. Selle tagajärjel levivad ideed, luuakse rahvusvahelised liidud, mille läbi kõveneb iga üksiku maa kodanikkude rühma mõju.

Tehnika on loonud võimsaid masinaid. Masin on niivõrd täienenud, et ta ähvardab sõna tõsisel mõttes võtta inimeselt töö! Ratsionaliseerimine töö

meetodites koos täiendatud masinatega on loonud saaduste üleproduktiooni. Ilm ei vaja enam nii palju töökäsi kui enne, isegi mitte põllumajanduses. Robot, masin, on samuti tunginud kantseleitöösse. Selle tagajärjel on tekkinud tööliklassi suhteline või isegi absoluutne arvu ja autoriteedi vähenemine, tööpuudus ja alaline kriisiturine. Sarnane masina- ja muu kultuur levib üle ilma — vähendades Euroopa turge.

Ratsionaliseeritud masinakultuuri tagajärjel võiks üksainus näit. Bata — ettevõtte — hävitada üle mitme riigi või üle maailma kõik kingepad, kuna ta teoreetiliselt võib oma vabrikuid nii laiendada ja täiendada, et ta saabaste odavus ja kättesaadavus teeb temaga igasuguse võistluse mõttetuks.

Teaduse alal on inimesed psühholoogia, massihingeelu, alateadvuse jne. alade seletuse ja rakendusega saanud kritiseerivaiks. Päriusõpetus ühes antropoloogiaga on näidanud, et inimesed ei ole ühetaolised ega üheväärtuslikud. Seepärast ei saa juttugi olla inimeste ühesugustest õigustest ega ühesugusest vabadusest juba puht teaduslikult!

Need uued tegurid on praegusaja inimese ja ühiskonna hoopis teiseks muutunud. Inimene on saanud tähelepanelikuks ja arvustavaks, ühtlasi ka nõudlikuks ja iseseisvaks individualistiks. Tsentralistlik suurtööstuse ja ratsionaliseerimise kultuur on ta muutunud umbusklikuks diktatuuri vastu ka majanduses ja igapäevase elu alal. Raadio ja teised rahvusvahelised ning mõtete levitamise võimalused (telefon jne.) teevad raskeks absoluutse isevalitsemise, mõtte- ja sõnavabaduse ja isegi koosolekute vabaduse piiramise. Seepärast kõiki muutunud tegureid kokku võttes näeme, et tuleviku ja ka praeguse demokraatia ülesanded on võrratult suuremad kui sada aastat tagasi, kus loodi praeguse demokraatia alused, süsteem ja organisatsioon. Paistab, et viimane ei suuda kohaneda muutunud olukordadele.

Üks kord, mis tuleb, peab võimaldama üksikule moodsale kodanikule tegevusvabaduse, nagu see ta võimistele kohane. Ühtlasi tuleb igale osale rahvast, mis moodustab erilise funktsionaalse grupi, kätte näidata tema ülesanded ja võimupiirid. Sellega saavutatakse organiseerimine töö ja funktsiooni järele, autonoomne rahvakihtide või kutsete enesevalitsemine, kaob üleliigne tsentralisatsioon ning ühiskond on korraldatud loomuliku tööjaotuse astmete kohaselt. Üle kõige nende rahva funktsionaalsete kutserühmituste luuakse juhtiv ülemehitus või riigiaparaat, mille ülesanne on esindav, koordineeriv ja stabiliseeriv. See oleks demokraatlik kutseorganisatsioonide peal põhjendatud ühiskondlik n. n. „demokraatlik-korporatiivne kord“. Kõige kaalutluste järele oleks uus kord vaba pea kõigist senistest demokraatia puudustest.

Esimene põhimõte, mis demokraatlik-korporatiivse korra iseäraldus oleks, on see, et ühiskonna organiseerimine ja poliitiline ülesehitus algaks kodanikkude töö ja funktsiooni järele, teiste sõnadega kutsealalise tegevuse alusel.

Ühiskonda võib osalt või teatavas mõttes võrrelda organismiga. Ühiskond, nagu organism, koosneb üksikuist osist, mil kindlad ülesanded. Organismis on närvi-kava, lihased, luustik, elundid, nahk, käed, jalad jne., kusjuures iga osa on koordineeritud teisega. Ühed osad on tähtsamad, teised vähemad. Näiteks ilma peata ei saa elada, ilma jalata, käeta aga küll. Igale elundile või rakule on kätte näidatud tema ülesanded tööjaotuse korras. Kõigil on aga ühesugused õigused toidu, tervishoiu, puhkuse jne. peale. Põhimõttelt sama kord maksab ka ühiskondlikus elus. Talupidaja valmistab toidusaadusi. Kaupmees ostab neid, raudteemetnikud veavad neid linna, vooimehed toimetavad kauplustesse. Sealt ostetakse nad perenaiste poolt, kes neid tarvitamiseks lauale toovad. Tööstussaaduste valmistamisel töö ratsionaliseerimise

tagajärjel muutub tööjaotus veel üksikasjalikumaks jne.

Tööjaotuse tagajärjel on ühiskonnas kujunenud teatavad kutsealad — nagu: põllumehed, kaupmehed, ametnikud, töösturid, töölised, käsitöölised, arstid, advokaadid, insenerid, kirjanikud, kunstnikud, teadusmehed, õpetajad jne. Mõned neist on rohkearvulise koosseisuga, teised vähesega.

Sotsiaalselt on kõik kutsealad tähtsad ja üheväärtuslikud, kui tööjaotuse ühe osa täitjad, ilma kelleleta läbi ei saa. Seepärast nõuab elementaarsemgi õiglus, et nende kutsealade kodanikkude eest ka üheõiguslikult hoolitsetaks. Sellega on ühiskond erifunktsionaalsete rühmituste kompleks, nagu seda õigusega õpetab poliitiline pluralism. Kui demokraatia siiamani on nõudnud „igale kodanikule hääleõigust ja vabadust“, siis on samuti selge, et ühiskonna iga tööjaotuse rühmale tuleb kindlustada üheväärsus teistega!

Mis aga näeme?

Poliitilisõiguslikult ei ole ühiskond praegu mitte korraldatud erifunktsioonide järele, vaid „mingisuguste“ parteide järele. Pealegi on nende iseloom sagedasti üksikutest tööjaotuse rühmitustest välja kasvanud!

Demokraatia sündimisel tuli murda kõigepealt absolutistlik võim ning muretseda kodanlikud vabadused, üldharidus jm. üldised seni puudunud õigused ja võimalused. Tegelikule riigi valitsemise tööle asudes, demokraatiat teostavad erakonnad algasid grupeerumist otsekohe teatavate kutsealade järele. Suured kutserühmad — saaduste valmistajad, suurpõllumehed, töösturid jt. suurnikud, kes omavahel läbikäimises ja siduvuses kas kapitali, ühise huvi, hariduse või kasvatusel läbi — moodustasid konservatiivsemad erakonnad. Palgalised ja töölised moodustasid pahempoolsed tööliste parteid. Vahepealsed „väiksemad mehed“ — nagu ametnikud, väikeeraomanikud, käsitöösturid jne. loovad keskerakon-

dade massi. Seda jagamist muuseas võime näha ka Inglismaal, kus erakondade süsteem väga elujõulisena on püsinud, kuid kus ka tema viimaseil ajal ähvardab kolme-erakonna süsteemist suuremaarvulisemaks killuneda. Tõsi, Ameerikas on koguni kahe kodanliku erakonna süsteem, kuid see on tingitud erilistest oludest. Teistes riikides näeme aga ikka 5—6—7—13 jne. erakonda nagu näit. vanal demokraatlikul Prantsusmaal, (13 erak !).

Erakondade kutseline alus avaldub paljude erakondade süsteemis väga selgelt. On olemas näit. agraar- või põllumeeste (asunikude), majaomanikude, töösturite, tööliste jne. jne. erakondi või poliitilisi rühmi. See näitab tõsist kalduvust teatava kutseala inimesi organiseerida, et oma võimu maksma panna, mis ka tegelikult siin-seal toimub.

Suured kutsealad nagu näit. põllumehed, vabrikutöölised jt., kes elavad tuhandete viisi üksteise läheduses, tihti üksikuis hoones — suudavad kergesti end organiseerida, näidata oma jõudu streikide, tänavademonstratsioonide jm. kaudu. On seepärast täiesti loomulik, et meil on olemas vabrikutööliste nn. sotsialistlik erakond, millega liitunud teised palgalised ja osa haritlasi, kuna puudub tugev käsitöösturite liikumine, ehk neid küll on statistika järele üle Eesti enam kui vabrikutöölisi! Põhjus seisab käsitöösturite pere laialipillatud olekus. Isegi ühes linnas ei puutu nad palju kokku, vaid töötavad hommikust õhtuni iga üks oma ette eri kortereis, majades, linnajagudes. Ei nähta üksteist nädalate, kuude kaupa, või üldse mitte. Vabrikutöölised teenivad aga sadadena ja tuhandetena ühes koos, tulevad summas tööle, lähevad koju või peavad koosolekuid kas või vabriku õuel! Tagajärg: — vabrikutöölised on end teoreetiliselt täielikult ja tegelikult poliitikas autoriteetlikult maksma pannud, käsitööstuses töötegijad aga mitte! Umbes samased vahekorrad võiks tuua teistegi alade kohta. Siia maani on poliitilises

organisatsioonis maksnud organiseeritud võim, mitte aga otstarbekohasest tööjaotusest olenev üheõiguslikkuse põhimõte. Praegu õigust nõuda — tähendab sama kui organiseeritud jõu rusikas nina alla panna. „Näidake oma jõudu,“ ütles sotsialistide juht A. Rei kord käsitöölise kihi nõudmiste peale. Tähendab, mitte õiglus, mitte otstarbekohasus, mitte mõistuslik ja demokraatlik käsitlus pole tähtis, vaid jõud! Arv, s. o. kui palju rusikas käsi sind toetab ükskõik mis põhjusel, see on praeguse poliitika põhi.

Nii istub näit. Eesti Riigikogus ligi pool (42⁰/₀) põllumehi, $\frac{1}{3}$ sotsialiste (vabrikutööl. ideoloogia!), kuna tegelikult põllumehi rahvast koos perekonna liikmetega umbes $\frac{1}{4}$, vabrikutöölisi aga umbes ($\frac{1}{11}$). Seega on Riigikogu koosseisust ligi $\frac{2}{3}$ ainult kahe kihi käes, kuna teised kutsealad ja rahvused kokku üle poole üldrahva arvust peavad leppima omavahel $\frac{1}{3}$ osaga! Ei ole midagi imestada, et seadusandlus ja riigipirukas rohkem põllumeeste ja vabrikutöölise meele järele on seatud!

Muidugi räägitakse üldilmavaatest nagu sotsialismist, üld riigi huvidest jne. ka nende kahe kihi esindajate poolt, aga tegelik elu ja osalt ka sotsialistide õpetus ise räägib teist keelt.

Et luua üheõiguslikkust, et rajada loomulikule tööjaotusele tugenev erirühmituste üheõiguslus poliitiliselt kindlale alusele, on vaja olla loogiline ja sirgejooneline. Mingit vigurdamist demokraatiaga! Mis on ühe õigus tööjaotuses ja ühiskonnas, — olgu ka teisele lubatud!

Sellepärast, põllumehed, töölised, töösturid, majajäreltulijad jt. ei pea tohtima saada eesõigusi nagu üldse keegi mitte, vaid kõik suured ja väikesed kutsealad peavad saama täiesti üheõiguslikul alusel organiseeritud! Kas nad jäävad iseseisvaks omaette või ühinevad naaberladega, on tehniline küsimus. Iga kutseala korraldab end ise, võib anda teatavaid sea-

dusi enesele, kuid vahest ka kogu rahvale, näit. arst-kond jt. Kuidas seda teha, on korralduse asi. Iga kutseala saab ühtlasi sellega poliitilisi õigusi ja ka esinduse koordineerivasse keskkotta.

Kuna kodanikkudest igaüks kuulub kuskile kutse-
alasse, täitub organiseerimine ka poliitiliselt teisiti. Poliitiline organisatsioon ei lange mitte nagu mõni ämblikuvõrk rahva peale ülevalt alla, vaid siin on niidikesed põimitud üksteisega väga kirjult. Siin ei ole organisatsioon enam poliitiline-ühekülgne, vaid erifunktsionaalne, igaüks oma loomuliku elu ja tegevuse järele. Arstid, advokaadid, põllumehed, töölised, käsitöösturid jne. jne., loovad oma ametiühingud. Sellega tekivad kutseühingud, korporatsioonid või gildid, nagu nad olid umbes keskajal. Muidugi ei taha meie ei siin kohal ega edaspidi soovida vana keskaja gildisüsteemi, mis oli liiga ühekülgne ja kastiline, vaid jutt on ainult selle korra põhimõttest ja reformeeritud kujust.

Organiseerimine töö ja funktsiooni järele on kõigiti loomulik ja eluline. Juba praegu on kõik ametialad kutseühinguisse koondunud. Kui see tahakse üldiseks, muudetakse poliitiliseks rahva organiseerimise ja valitsemise süsteemiks, siis seda parem.

Praegu määratakse rahvas näit. linnas ühte poliitilisse valimisjaoskonda. Mis on nende inimeste vahel ühist? Ühised uulitsad, elektri-, vee- ja gaasivärk, ühine postiga varustamine, ühisel alusel maksude maksmine jt. sellesarnased asjad ei ole mingid elulised sidemed. Teise linnajaku elama asudes on eelmised sidemed pea kõik purunenud. Elukutse sidemed aga hariduse, ülesannete, õiguste, kohuste, maksude jne. suhtes jäävad igal inimesel püsima, sõidab või asub ta riigis kuhu tahes! Poliitilises valimisjaoskonnas on pätt korraliku inimesega, rikas — vaesega, tööline — vabrikandiga, kaupmees — vargaga jne. kõik üksteisega kõrvuti rahva elu korraldama pandud — ü l d s ö n a l i s t e põhimõtete järele

ja mitte nende eri huvide ja arusaamiste kohaselt. Nagu eelpool nägime, peavad valijad koguni tegelikult suuremate kutserühmade esindajaid aitama valida, muidugi neid, kes rohkem pakuvad!

Praeguse süsteemi puhul poliitiline erakond puhatal kujul, seistes ilmavaatelisel alusel ja katsudes rahva kõikidest kihtidest poolehoidjaid hankida, seab üles mitmekesise programmi, kus ei puudu isegi rahvusvahelised küsimused (sõjavõlad, kohustused, tollid, lepingud jt.). Nii näiteks peab kingsepp otsustama, kas meil on vaja uut kriminaalseadustikku, advokaat otsustama, kas on vaja asutada majapidamiskooli — sigade kasvatamiseks, arst otsustama, kas kaupmees peab maksma tolli vikati pealt, vabrikutöölise, — kas teha enamsoodustusleping mõne riigiga, vanadekodu hoolealune, — kas kõrgendada makse, vaimulik, — kas on vaja asutada tapamaja, pätt, — kas on vaja sulgeda õpetajate seminarid jne. jne., küsimusi, mis seisavad valimisprogrammes. Mass, kes ei tunne teatud küsimust põhjalikult, tihti pole neist üldse kuulnudki, peab valimistega asju otsustama või saadikuid valima, kes sama tumedad. Seepärast kardabki praegusaja demokraatia suuri ja tähtsaid küsimusi panna rahvahääletusele, sest otsus võib massi tumeduse tõttu kukkuda igasugu mõistuse ja teaduse vastane. Tuletame meele Ameerika ahvi-protssesse, teadusliku Darvini teooria ärakeelamist kooles, Šveitsi mõnda rahvahääletust jne.

Et erakondade praeguse asjatundjate puudumise pärast nende töö vähe viljakas, sellest kirjutasime eelpool. On absurdne uskuda, et praeguse valimisviisi juures rahvasaadik 5000 valija tahtmist suudab teha. Ta töötab vaid väga pealiskaudselt, kaotades tihti kontakti. Ainult kihierakondade esindajad püsivad kindlalt, sest siin on ülesanded ja meeoleolu muutmatud. Kui elu edasi läheb ja veel päris kraavis pole, siis on see tänu vaid ühiskonna omaabile. Seltskondlikud

organisatsioonid korraldavad ise ning annavad poliitika-meestele alatasa nõu. See on hädaabi ja elu näitab, et üks muutmise seadus teist taga ajab!

Õige rahvaesindus saab olla ainult kutsealaline.

Kes oma ala tunneb teoreetiliselt ja praktiliselt, teab asja kõige paremini. See peaks olema kindel. Teda võivad kodanikud oma kutseala seisukohast julgesti valida, sest ta on tuntud kongresside, koosolekute, oma tegevuse ja ajakirjanduse või spetsiaalkirjanduse kaudu. Kui iga kutseala oma inimesi sarnaselt valib, siis teostub isikuvallimise põhimõte kõige paremini. Ühtlasi jäävad esindaja ja valijate vahele tihedad sidemed. Esindaja jääb kontrolli alla ning teda võib sundida aru andma. Kui ta on toiminud vastuvõtmatult, saab teda kindlasti kõrvaldada, mis praegu pole võimalik, esiteks nimekirjade pärast, teiseks võib esindaja endise valijatemassi asemele tekkida vahepeal uus, mis oleks eelmiste valijate äraandmine. Erakondade süsteemi puhul on seda raske sisuliselt kindlaks teha, kuna tegu on ilmavaadetega ja nende tõlgitsemisega.

Korporatiivne (või gildi) süsteem korraldab rahva kutsealade järele. Võtame näiteks arstkonna. Tema saaks üleriikliku mingisuguse enesekorralduse või koja. Sellel oleks õigus kõigepealt oma liikmeskonna õigusliku, majandusliku ja eetilise seisukorra kui ka kogu rahva kaitseks teatava raamseaduse piires tegutseda. Peale selle peaks tema kohuseks olema välja töötada, ettepanekuid teha või koguni maksta panna keskvalitsuse kinnitamise järele rahvatervis- hoidu puutuvad seadused. Seega oleks kõrvaldatud seaduste põhimõtete ja koostamise rajamisel büro- kraatlik, asjatundmatu ning poliitiliste urgitemiste vaim. Mitte-arstid — töölised, kaupmehed, talupojad jt. — võiksid oma arvamise poolt või vastu anda keskvalitsuse esinduses, seaduse lõplikul vastuvõtmi- sel, kus selgub, kas seadus on üldsusele vastuvõetav või mitte. Sarnase korraldusega oleks arstlik ja ter-

vishoidlik personaal, kes loomulikult peaks kuuluma ka tervishoiu korporatsiooni alla, rakendatud oma erialal ka ühiskondlikule tööle. Nii ainult võiksime saada ajakohased, asjatundlikud ja otsekohesest allikast tulevad tervishoiu seadused, määrused ja tervishoidliku rahva kasvatuse. Nüüd aga on arstide kohus, nagu igal teisel kutsealal, ainult mõelda kusgilt ülevalt talupidajate ja tööliste poolt antud tervishoiu seaduste täitmisele ja igapäevasele rahateenimisele. Ühiskondlikud avalik-õiguslikud kohustused arstkonnal puuduvad nagu paljudel teistelgi kutseil. S.t. nad on tegelikult olemas, kuid neid ei nõuta ega organiseerita riigi poolt. Näit. kuuluks arstkonna kui asjatundjate ülesandeks ja kohuseks tervishoidlikkude teadmiste populariseerimine.

Korporatiivse korralduse üks mõte on, et kutsealade organiseerimise kaudu, neile andes rohkem õigusi, kuid peajaslikult uusi kohustusi nad saavad üksteisega rohkem seotud. Praegu on igal kutserühmal ainult mõte võimalikult palju riigilt saada! Põllumehed, vabrikandid, majaomanikud, töölised jne. kõik mõtlevad poliitiliselt eestkätt enese peale. Missugused ühiskondlikud kohustused aga igal ühel on rahva kui terviku vastu, seda külge ei ole üldse arendatud ega armastata. Kui loome uue korra, siis ei killune rahvas kutsealade organiseerimise tõttu mitte rohkem kui praegu, vaid siin saab ühiskondlikkude kohuste väljaarendamise, toonitamise ja nõudlikkusega selles suhtes palju parandada.

Eraomanduse, kapitali, töö ja iga kutseala ühiskondlikud kohused peab üheõiguslikkuse põhimõttel välja arendatama. Kes on sellest meil kuulnud? Meil ainult nõutakse, et anna, anna ja anna!

Korporatiivne korraldus loob ideaalsed enesevalitsemise võimalused, kus iga suur või väike grupp saab omaette mitte üksi võimalused arenda, vaid kus seda otse temalt nõutakse, mitte üksi

oma liikmete, vaid ka kogu ühiskonna huvides. Muidu ei suudaks ta moodsa ja areneva ühiskonna vastu oma kohuseid täita. Tsentralisatsioon, mille ühekülgisus poliitilises elus praegu rõhub, kaotatakse või korraldatakse ümber.

Korporatiivse või gildi-süsteemi aluseks oleks seega kolm põhimõtet: esiteks organiseerimine töö ja funktsiooni järele, teiseks — enesevalitsemine ja kolmandaks, detsentralisatsioon. Üldiselt loob see kõigi kihtide üheõigusluse ja tootib, nende ühiskondlike kohustusi.

Mis tagajärjed sellel korral oleksid üksikasjalikult, samuti mis ülesandeid ta lahendama peaks, seda vaatame ühes alljärgnevas peatükis.

Ajaloo on gildi-süsteem valitsenud hulk aastasadu. Ei eksi palju, kui ütleme, et kümme korda kauem kui praegune demokraatlik kord. Gildid kui käsitöölise ja kaupmeeste organisatsioonid tõusid oma hiilgeseisule 13.—15. sajandil. Nende olemasolu ja suurt mõju võib konstateerida aga ka enne igal pool — Kreekas, Roomas, Hiinas, Indias, jt., kuna käsitöö on alati ja igal pool olemas. Eriti linnades omandasid gildid kohati täieliku võimu. Nad korraldasid tootmist ainult tellimise järele! Nad valvasid produktide headuse, oma liikmete tööoskuse, kasvatuse ja moraali järele; hoolitsesid oma liikmekonna eest hoolekande ja abi mõttes, kaitsesid neid ning olid kohustatud ka kogu linna ja riigi huvi silmas pidama.

Keskaja korporatiivse korra elujõud oli suur. Kauga pidasid nad vastu kuningate korduvale tsentraliseerivale jõule, kuid edenev tehnika: masinad, raudteed jm. murdsid nende valitseva mõju. — Prantsusmaal 1791 a., Saksas 19. sajandil nagu Venemaal jm. Vormiliselt kaotati gildid Eestis 1920. a.

Majanduslikult ja kultuuriliselt on gildidel olnud head tagajärjed. Keskaegsed kirikud ja muud ehitised, kujud, maalid, käsitööd, mida ilm praegu imet-

leb, loodi gildi-korralduse abil. Pariisi Notre-Dame'i ja Kölni doomi kirikud, mille ehitust alustati — esimest 1163 a. teist 1248 a., ning lugematu hulk teisi ehitisi ja kunstitöid on praegu lakkamatu turistide voolu imetlusealuseks igal pool, kuhu aga vähegi suuremasse linna sõidame! Ometi pidi selle loomingu eelduseks olema kõrge majanduslik ja vaimline tasapind, et jõuda sarnasele kultuurile ja luksusele! Sarnaseid ühiskondlikke kunstitöid ja luksus-ehitisi pole meie aeg igatahes nii küllaldaselt annud. Meie demokraatlik aeg on eeskätt annud vaid tsentralistliku isikuvalitsuse või oligarhia ning pealtnäha loonud luksusliku elu vähestele või ülemitsesele 10.000-dele, edasi tehnika imed, suurvabrikud, ratsionaliseerimise, tööpuuduse ja täies ulatuses üles tõstnud ühiskondlikud vastolud, mis keskaja korporatiivse korra puhul linnades ei olnud akuutsed, vaid täitsa korraldatud küsimused! Sellega on juure tulnud praegusse ellu uued purustavad või lõhkuvad tegurid, mida vaja on ohjeldada.

Kui keskvalitsuste võimu kasvades gildide ja tsunftide mõju vähenes ja nad isegi seadustega kaotati, ei surnud nad tegelikult mitte välja. Nad muutusid mitmesuguste nimedega ühinguiks, seltseks, liitudeks, koondisiks. Praegu ei oma nad pea mingit õigust mõnel maal, näit., Eestis, kuna mujal näit. Saksamaal käsitöökojad end võivad nimetada otsekohesiks gildide järeltulijajaks, isegi teatavas mõttes õiguste poolest omal ametialal. Üks ametiala on siiski suutnud meil oma tsunfti iseloomu pea puhtalt alal hoida — ja nimelt advokaadid, kes ise, seadusi andes teiste kohta, omale muidugi erandi tegid! Vannutatud advokaatide seisus, mis kõva sisemise korruga ja õigustega ametiala korraldada, liikmeid karistada jne., on keskaja tsunftide täielik pärandus!

Mida rohkem selgus praegusaja demokraatia avaldusvormide puudulikkus korraldada rahuloldavalt majandust ja muud elu ärakaotatud gildide ja tsunft-

tide asemel, seda rohkem ja rohkem on ilmunud püüdeid uuesti kutsealasad korraldama hakata riiklikkude seaduste kaudu, luues neile seaduslikke võimalusi ja anda püüdes isegi poliitilist esindust. See on aga selge pööre vanade äraproovitud keskaegsete abinõude poole, neid muidugi kohendades praegusele ajale! Töölise, käsitöösturite, kaupmeeste, töösturite, ametnikkude jne. jne. ametiühingute spontaanne tekkimine ja nende mõju kasv on mõjutanud erakondade muutumist kihihuviliseks. Nn. „Interessenvertretung“ ehk huviesinduse nõue kuulub ikka sagedamini.

Et rahuldada tekkinud voole ja nurinat, on demokraatia erakondlik seadusandlus asunud nn. „nõukogude“ ja „kodade“ järkjärgulisele loomisele. Paljudes riikides töötavad — vähemalt seadusetähe järele riigi majandusnõukogud, käitise- ja tööstusnõukogud (Saksamaa, Belgia, Eesti jt.), tööliskojad (Saksamaal, Austrias, Jugoslaavias, Luxemburgis; — loodud enamasti pärast maailmasõda), põllutöökogud (Saksamaal, Eestis jm.), kaub.-tööstuskogud — (Saksa, Austria, Prantsusmaa, Eesti jt.), arstide kogud (Poolas, Austrias, Rumeenias jt.), käsitöökogud (Saksa, Prantsusmaa, Austria jm.), inseneride kogud (Ungaris, Austrias, Kreekas jm.). Kui puuduvad otsekohe kogud, siis on alati olemas „ametid“, „sekretariaadid“ või mõned teised korraldused olemas, et püüda kutsealalisi liikumisi viia riiklikku raami.

Kuna põhimõttelikult kutsealade korporatiivne korraldamine üle ilma juba käimas ja isegi mõned suuremad alad omale on suutnud seaduslikke enesekorraldusi (kodasid) välja kaubelda, ei taha edeneda mitte nii libedalt poliitiliste õiguste andmine kutseorganisatsioonidele. See vähendaks poliitiliste erakondade mõju. Ainukese pääseteena on siin kutsealade erakondadeks muutumine, mis teed suuremad kutsealad, näit. põllumehed, töölised jt. ka tarvitavad.

Nii on pikkamööda läbi löömas kutsealade kor-

raldamise ja neile õiguste andmise mõte. Olles ajaloos gildide näol valdav, ununes ta vahepeal, kuid teoreetiliselt on ta edasi elanud.

Prantsusmaal näit. nõudis Benjamin Constant juba 1815 poliitilist professionaalesindust. Louis Marin rühm, samuti Henry de Jouvenel nõuavad ka majanduslike alade poliitilist esindust. Prantsuse poliitiline rahvus-sotsiaalne klubi nõuab oma põhiseaduse muutmise § 27 poliitilist esindust „majanduslike ringkondade järgi“ ja „suurte organisatsioonide poolt“. Prantsuse frondi-sõdurid (Anciens combattants) seadsid 1932. a. üles nõude, et „majanduslikud ja sotsiaalsed jõud peavad saama esinduse ja osavõtte-võimaluse riigi nõukogudes“. Prantsuse radikaal-sotsialistlik ajakirjandus on korduvalt ametiühingute riigiellu kaasatõmbamist toonitanud („Quotidien“ jt.).

Peale eelmainitud nimede on veel näit. Charles Benoit 1897. a., Tatarin-Tarnheyden 1922. jt. kutse või huvirühmade esindust üksikasjalikumalt propageerinud. Inglise Tayloriga raamat 1921. a. annab korporatiivsest mõttest ümmarguse pildi.

Viimaste teadete järele asub ka Saksamaa korporatiivse korra ülesehitamisele — nagu Hitler seda avalikult on deklareerinud ja seelses ajakirjanduses sellest juba ennem jutt oli. Sama on ka Austria tegelik valitseja Dollfuss teatanud Austria kohta.

Ajakirjanduse teatel („Postimees“ 21. V. 33.) sai Portugaalia aprillikuus uue põhiseaduse. Põhiseaduse töötas välja dr. Oliveira-Salazar. Professorit ennast peetakse paremaks keskaja tundjaks, mispärast ka tema poolt loodud põhiseadus mitmeti kinni peab keskaegsetest sisseseadetest. Nii jätab ta maksma nõndanimetatud consorciad (ühingud), mis annavad teatavad eesõigused käsitööle, kaubandusele, põllumajandusele ja tööstusele.

Igaüks neist consortsiadest valib oma direktooriumi, kes küll töötab riikliku kontrolli all, kes muidu

aga valvab takistamata oma osakonna huve ja kellel on parlamendis omad saadikud. Nii näit. on Portugaalia konservivabrikantidel, põllumajanduslistel ettevõtetel jne. parlamendis oma esindajad. Sama õigus maksab kirikukoguduste kohta.

Ühe poole liikmed parlamenti saadavad kutseühindud, teine osa valitakse perekonnaisadest ja perekonnatoitjatest.

Oliviera-Salazari poolt välja töötatud põhiseadus võeti vastu rahvahääletusega.

Ainukese riigina, kus korporatiivne kord peajoontes maksev 1926. a. saadik, on Itaalia. Kuid seal esineb puudusi, mispärast seda otsekohe ei või kopeerida.

Itaalia riiklikus korras on algteguriks sündikaat või meie mõiste järele ametiühing. Kutseline ühine mine on vaba, kuid ainult üks sama ala ametiühing saab riiklikud õigused, s. o. muutub ametlikuks. Ametiühing ei tohi töötada riigi vastu ning tema juhid peavad olema riiklikult ustavad. Ametlik ametiühing peab vähemalt $\frac{1}{10}$ sel alal töötavaid isikuid koondama. Ametiühingu kohused on mitte üksi oma majanduslikkude huvide eest võitlemine, vaid ka oma ühiskondlikkude kohuste, oma ala kutseõpetuse, muu abi, kasvatuse, seaduste jm. järelvalve, karistused, isamaaliku vaimu kasvatamine jne. Ettevõtjad ja töölised koonduvad eraldi. Kui ametiühing on tunnustatud ametlikuks, siis esindab ta kõiki sel alal teotsejaid, kes, kuigi nad liikmed ei ole, peavad ikkagi maksma liikmemaksu.

Ametiühinguil on õigused: 1) kaitsta oma liikmete huvisid, 2) sõlmida kollektiivlepinguid, 3) määrata makse, 4) distsiplinaarne järelevalve, 5) pidada vahetõttu töökohtuga, 5) omada esindust valitsus-asutustes.

Ametlikud põhikirjad ja kodukorrad sisaldavad peatükke nagu meiegi seltside omad. Erandiks on,

et juhtiv esindus on vastutav ka riigivõimude ees, eriti esimees ja sekretär.

Kohapealsed ametiühingud ühinevad ringkondadesse ja need üleriiklikesse liitudesse („konföderatsioonid“). Neid viimaseid on praegu 13: 1) põllumehed, 2) põllutöölised ja põllumajanduse ametnikud, 3) töösturid, 4) tööstustöölised ja tööstuseametnikud, 5) kaupmehed, 6) äriteenijad ja ametnikud, 7) õhu, laevade transport-ettevõtjad, 8) eelmiste ettevõtjate töölised ja ametnikud, 9) maa ja sisevete transport-ettevõtjad, 10) viimaste töölised ja ametnikud, 11) pangad, 12) pangaametnikud ja 13) vabakutseliste ja kunstnikkude liit. Need kõik on avalik-õiguslikud asutised. Sarnaseid ei saa luua riigi ja sõjamineisteriumi ametnikud, küll aga vaba kutseorganisatsioon.

Kuna ametiühingute liitudega on rahvas ja riiklikud jõud grupeeritud („vertikaalselt“) 13 eri rühma, kelle huvid sagedasti üksteisega kokku põrkavad, on loodud vastukaaluks nn korporatsioonid (või „horisontaalne“ organisatsioon). Selle mõtte on tööliste ja tööandjate ning üldse ametiühingute vaheliste konfliktide lahendamine. Nad ei ole juriidilised isikud, kuid on riigi organid sõna otsekoheses mõttes.

Nende ülesanded on: anda korraldusi, lepitada konflikte, seaduste järelevalve, õpetuse ja kasvatuse korraldamine, tööpuuduse kontroll, tööbörsi korraldus (sunduslik). Edasi, tööprotsessi korraldus (vabrikute avamine, statistika, võistluse reguleerimine, ratsionaliseerimine) ja üldine majanduse reguleerimine.

Kuna ametiühinguid kokku ettevõtjate ja töölistega on 13, saab korporatsioone olla kõigest — 6. Neil on oma osakonnad kohtadel. Korporatsioonide asutamine ja areng ei ole veel lõpule jõudnud.

Üle korporatsioonide on „Rahvuslik korporatsioonide suurnõukogu“, kuhu kuuluvad ametiühingute liitude ja valitsuse esindajad.

Temal on seksioonid, nagu : kaubandus, tööstus, põllutöö jt.

Üle kõige asub korporatsioonide ministrium, mille ülesandeks on sotsiaalse rahu saavutamine kihihuviliste ametiühingute vahel. Tema peab ühtlasi looma tasakaalu majandusliikude ja sotsiaalsete (vaimliste) jõudude vahel. Siin ühinevad kõik rahva elemendid. Siin töötab rida tehnilisi, teaduslikke, jt. eritoimkondi või büroosid. Ta ei ole mitte niivõrd administratiivne ega tehniline organ kui koordineeriv ja järelevalvet teostav.

Kõige selle korra pea on vormilikult kuningas, tegelikult aga diktaator Mussolini. Autoriteedi organiks on fašistide erakonna suurnõukogu, koostatud vanadest ja truudest tegelasist, muu seast ka ametiühingute poolt jm. Tegelikult nõuandva häälena töötab ka parlament, mis valitakse 400 liikme suurune 1000 ülesseatud kandidaadi seast fašistide suurnõukogu poolt. 1000 kandidaati seavad üles ametiühingud (13 liitu): põllumehed 96 (12%), põllutöölised 96 (12%), töösturid 80 (10%), töölised 80 (10%), kaupmehed 48 (6%), äriteenijad 48 (6%), õhu-, vee jt. transport 40 (5%), viimase töölised 40 (5%), maa transport 32 (4%), viimase töölised 32 (4%), pangad 24 (3%), pangaametnikud 24 (3%), vabakutsel. ja kunstnikud 160 (20%). Seega kokku 800. Peale selle 200 kandidaati kultuursete, kasvatuse ja hoolekandenasutuste poolt. Need jagunesid 1929 a. järgmiselt: Omavalitsuste liit 28, raudteelased 5, post ja telegraaf 2, riigi ettevõtted 2, ülikoolid 30, keskkoolid 15, algkoolid 10, akadeemiad 9, kunstiinstituut 2, fašistide instituut 3, Dante selts 2, reservsõjaväelased 45, sõjainvaliidid 30, Itaalia keskselts 8, meresõidu liiga 1, Kolooniade instituut 1, Ühistegevusliit 1, hoiukassad 1, teised seltsid 1, heakstegemise selts 1, tööliste vabaja kasutamise selts 1, turistide klubi 1, olümpia komitee 1. Peale selle võib faš. suurnõukogu ka omalt poolt kandidaate esitada.

Kõigist neist 1000 ja enam kandidaadist valitakse välja 400, kes pannakse rahvahääletusele — poolt ja vastu. Seega on valik kahekordne.

Tegelikku tööd riigivalitsemisel juhib valitsus, mis koosneb ministreist.

Kokku võttes Itaalia ühiskondlik kord on korporatiivne või vana gildide süsteemi elustamine. Kõik rahvuslikud jõud on organiseeritud nende töö ja funktsiooni järele. Nende organisatsioonidele on antud teatavate raamseaduste piires õigused ja kohused oma liikmeskonna ja tööala organiseerimiseks ning edendamiseks. Sellega on läbi viidud võimu osaline detsentralisatsioon. Nad on kõik üheõiguslikud ja töötavad rahvuse ja riigi üldraamis, kui tööjaotuse üheväärsed lülid. Viimaste üldiste sidemete korraldamiseks on loodud vaheorganid — korporatsioonid ja nende ministeerium. Sellega saadakse kätte rahva ja riigi kui terviku teoreetiline ja tegelik ühtlustamine.

Ainukese vastuväitena, mis Itaalia seisukohast korporatiivse korra suhtes võib tuua, on, et seal valitseb diktatuur. Kodanikkude vabaduste puudumine, vägivald jne., mis iga diktatuuri puhul avalik nähtus, teeb selle korra paljudele antipaateks. Võib olla aga, et diktatuur ka Itaalias ei pruugi igavesti kesta, sest uus kord pandi maksma järsku, revolutsiooniliselt, ilma pikemaajalise vaimlise ettevalmistuseta. Selge on, et vabades ka seal üks kord maksma peab hakkama, mis võib olla teostub siis, kui kasvab üles praegune fašistlik noorsugu ja riigi kord ise on sisse juurdunud. Siis saab ta niivõrd iseenesest mõistetavaks, vastuvõetavaks ja otstarbekohaseks, et tema alalhoiduks pole vaja mingit näilist diktatuuri.

Igatahes meie siht olgu demokraatlik-korporatiivne kord saavutada, sest vabaduste ja demokraatia nimel muu seas võitlemegi praeguse korra puuduste vastu!

3. Korporatiivse korra tunnuseid Eestis.

Organiseerimine töö ja funktsiooni järele, mis võimaldab enesekorralduse ja detsentralisatsiooni kui peaalused korporatiivsele korrale, on Eestis suurel määral olemas.

Saavutused Eesti iseseisvuse ajal sel alal on arvukad ja järgmised.

1924. a. seadusega loodi Kaubandus-Tööstuskoda kui avalik-õiguslik asutus. Tema eesmärgiks on „ühendada... kaubandus- ja tööstusalal teetsevaid seltse, ühisusi ja isikuid nende üld- ning eritarviduste esitamise otstarbel ja valitsus- ning oma-valitsus-asutiste kõikkülgeks toetamiseks viimaste peale pandud sellekohaste ülesannete täitmisel.“

Selle ülesande teostamiseks on K.-T.-kojal õigus valitsus- ja omavalitsusasutisile oma arvamusi avaldada, ettepanekuid teha jne., pidada kaubandusregistrit, valitseda börsi, kaubandusele ja tööstusele kasulikke asutisi ellu kutsuda, esindust valida, tunnistusi välja anda, teateid koguda, selgitada küsimusi, vahekohtuid luua, krediidivõimet uurida, nimekirju pidada jne. Temal on juriidilise isiku õigused. Jaguneb 6 sektsiooni: 1) panga ja kinnitissektsioon, 2) suur- ja keskkaubanduse sektsioon, 3) väikekaubanduse sektsioon, 4) suurtööstuse sektsioon, 5) kesk- ja väiketööstuse sektsioon ning 6) laevasõidu sektsioon. Sissetulekud tulevad liikmeskonna maksudest.

Kaubandus-tööstuskoja kodukord ja juhatuskiri näevad ette seksioonidele ainult teatava piiratud autonoomia, kuna toimingud kõik sünnivad koja juhatusel ja peakoosolek omab ülema võimu eelarve jne. suhtes. See viimane asjaolu on põhjustanud üksikute seksioonide vahel lahkarvamisi ja tekitanud vägivalda üksikute seksioonide üle. Selle tagajärjel on K.-T.-koda muutunud osalt töövõimetuks ja avaldab lõhenemise ning autoriteedi puudumise tunnuseid. Eriti 3. ja 5. või väikekaubanduse ja keskväiketööstuse seksioonesse kuuluvad liikmed armastavad oma asju ajada meelsamini oma erikutseliitude kui K.-T.-koja kaudu!

1928 loodi „Meremeeste kodu“ kui avalik-õiguslik asutus. Selle ülesanded on seotud meremeeste hariduslike huvide eest hoolitsemisega, vahetalituse korraldamise jm. kaudu. Saab sissetulekuid tonni-, palga- jm. maksudest.

1931. a. loodi „Põllutöökoda“ põllumeeste kutseasutuseks. Siin on ülesandeks põllumajanduse igakülgne edendamine, esindamine, kontrollimine, turgude korraldamine jne. Eelmiste „kodadega“ võrreldes on põllutöökoja seadus väga üksikasjalikult välja töötatud õiguste, maksude (mis saadakse otsekohe liikmeskonnalt, oma asutisilt kui ka riigilt), — valimiste korra suhtes jne. Tegelikult on see põllumeeste „Majanduslik II Riigikogu“, oma 60 liikmega, üldvalimiste ja muuga.

Eelmiste Eesti iseseisvuse saavutustega koos püüab lõpuks veel üks kutsealaline autonoomne korporatsioon. See on „Eesti Vabariigi Vannutatud Advokaatide Nõukogu“ või seisus. Selle sisemine kord, õigused ja kohused on oma kutseala kohta suuremad kui eelmisel, sest siin pole üksi tegemist huvide kaitsmise, ala edendamise ja oma liikmeilt maksu võtmisega, vaid ka eetilise kasvatus, järelevalve ja karistamise õigusega! See on tegelikult meie ajani püsima jäänud tsunft või gild, kuna ta korraldus ulatub

tagasi läinud sajandi keskpaika, kus sarnane tsunftivaim ja -korraldus maksid ka teistel kutsealadel. Kui 1889. a. seadusega ära kaotati magistraadid, fohtei kohtud, ja käsitöölise gildidelt ära võeti õigused ning lõpuks nad 1920. a. kui „seisuslised“ asutised kaotati, sulgedes samuti tsunftid administratiivse korraldusega, jätsid advokaadid, kui seaduste valmistajad ja asja tundjad, oma eesõigused ja tsunftikorralduse „loomulikult“ puutumata!

Sarnase vana tsunftivaimu kohaselt on vannutatud advokaatidel (tsunfti mõiste järele — „meistritel“) suured õigused. Nõukogul on õigus vannutatud advokaatidel abisid (s.o. „selle“) lasta töötada 5 aastat ja nõuda neilt teatav arv praktilist tööd kohtus aetud asjadena või kohtukandidaadidena („selliaastad“) ning lõpuks neilt nõuda esinemisi Nõukogu ees (n. n. „meistritöö“), mis vastu võetakse või tagasi lükatakse. Et „meistrid“ ja „sellid“ kõigiti seisuse au kohaselt käitüksid, on järelevalve ja karistused: hoiatus, noomitus, õiguste äravõtmine kuni 1 aastani, seisusest väljaheitmine ja kohtu alla andmine. Mõnda advokaati ei võeta üldse seisusse vastu.

Sarnase kindla keskaegse tsunftivaimu ja korraldusega advokaatide seisus peab kõrgel kutseala au ja vaimlise taseme. Ühtlasi kaitseb oma ala demoraliseeriva tööpuuduse vastu, sest ta piirab uute võistlejate advokaatide („meistrite“) juure tulekut, mitte lubades „meistritel“ pidada üle 2, isegi üle 1, vannutatud advokaadi abi („selli“)!

Kui võrrelda advokaatide kutse olukorda näit. arstide, inseneride, käsitöösturite jt. omaga, siis on iga ühel selge, millised pöörased suured tsunfti soodustused on advokaadel, kuna teistel ei ole mingit enesekorraldust, võistluse takistamist, kontrolli teostamist jne. jne.!

Eelnimetatud nelja avalik-õigusliku asutise korraldusseaduste läbi on põhimõttelikult püütud korraldada korporatiivseil põhimõtteil ja

aluseil järgmised kutsealad: 1) pangad, 2) suur- ja keskkaubandus, 3) väikekaubandus, 4) suurtööstus, 5) kesk- ja väiketööstus, 6) laevnikud, 7) merimehed, 8) põllumehed ja 9) advokaadid. Sellega ei ole aga kõik kutsealad veel läbi. Eelmisile kutsetele tulevad juure lisada järgmised: 10) kunstnikel, 11) kirjanikel, 12) näitlejail, 13) ajakirjanikel ja 14) helikunstnikel on loodud vastavad Kultuurkapitali Sihtkapitali Valitsused, kus on esindus osalt valitav üksikisikute kogude läbi (Näitekunsti Sihtkap.), osalt aga asutiste ja seltside esindus. Erilise grupina on korraldatud mitte kutse, vaid kultuuri ala — Kehakultuuri sihtkapitali valitsus, kus esindatud on seltsid ja asutised. Eelmised sihtkapitalid töötavad eripõhimääruste alusel Haridusministeeriumi juures ja võivad korraldada igaüks oma ala kultuuriliselt, osalt ka seega kutsetegevuselt (näit. kirjanikud, kes paljud kas kaudselt või otsekohe on riigileival). Sellega on kultuurkapitali sihtkapitalid küll ühekülgsed, kuid siiski põhimõttelt korporatiivsed. Kokku kõik oleksid seega 14 kutset ametliku korraldusega.

Igasugu ametlikud üldkorraldused puuduvad laiemas või avalik-õiguslikus mõttes; 1) töölisel, 2) käsitööstureil, 4) arstel, 4) inseneridel, 5) ametnikel, 6) äriteenijail — seega vähem kui $\frac{1}{3}$ tähtsamail kutseil.

Et õigustunne ja eluline tarvidus igale kutsealale nõuab ühesugust korraldusõigust, esitati Riigikogule juba 1929. a. käsitöökoja seaduseelnõu, mis isegi juba Riigikogu üldkomisjonist läbi oli ja pleenumi päevakorras seisis, seni aga poliitiliste vastolude tõttu, nagu teisedki, vastu võtmata seisab. 1931. a. esitati tööliskoja ja 1932. a. — arstide koja seaduseelnõu. Seni ei ole veel avalikult üles tõstetud, välja arvatud inseneride koja mõte, ametnikkude ja äriteenijate avalik-õiguslikkude kodade asutamise nõuet.

Kokkuvõttes, — ainult mõned üksikud kutsed ($\frac{1}{3}$) on Eestis veel korporatiivselt põhimõttelt kor-

raldamata! Suurem osa on korraldatud. On nad seda hästi või halvasti — selle juure tuleme allpool tagasi. Peaasi on meil praegu konstateerimine, et on tahetud või sunnitud oldud Eesti elu korporatiivsel alusel organiseerima!

Kutse- ja kultuurialade erikorraldamine Eestis näitab seda, et riigivõim on millegipärast sunnitud olnud oma käest osa võimu edasi volitama. Kui eelmised korporatiivsed korraldused olid kutsealalised ja rohkem üldriiklikud, siis on veel väga palju teisi, eriti väiksema tähtsusega ülesandeid, mida riigivõim mitte ei teosta oma keskvõimu ehk ministeeriumide kaudu, vaid loob seks vastavad organid. Kuna need ei korralda kutseala ja sellega otseselt seotud majanduselu, vaid on ühekülgsete piiratud ülesannetega, ei saa neid võrrelda täiel määral ühiskonna korra algelementidega s. o. rahvakihtide eriosade enesevalitsemisega. Küll aga kuuluvad nad põhimõttelt detsentralisatsiooni, enesekorralduse ning erifunktsiooni ja töö mõistete alla, mispärast neid mainime kui tõendisi, et riik tänapäev oma demokraatliku korra puhul ei suuda enam keskkohast kõiki moodsa elu mitmekülgseid nõudeid taotleda.

Kõigepealt tuletame meele, et õigusemõistmise funktsioon on antud kohtuvõimule, mis on teatavate seaduste piires enamvähem autonoomne.

Eesti Pank on saanud eesti finantspoliitikas rahamärkide valitsejana iseseisva osa, mille kaudu rahamehed, pangad jt. aktsionärid eesti majanduselu otsekohe ja kaudselt isegi vastu rahva tahtmist võivad juhtida — valuuta, — diskontoprotsendi-, laenude andmise jne. poliitikaga.

Tartu Ülikool on autonoomne asutis, mille tähtsus eesti elule määratu suur. Riigil on peale selle igasugu koolid eri põhikirjadega (12 kooli: tehnikum, kunstikool jne.). Majanduslikud pangad, ettevõtted, tehased, kapitalid (näit. Maapank jt.), põlevkivitööstus, trükikoda, metsatööstus, jne. jne. kokku

1933—34. a. eelarve järele 55 (!) mitmesugust kapitali, fondi, ettevõtet, panka ja käitist, — mis kõik töötavad eri põhikirjade või määruste alusel.

Lõpuks on riik omavalitsustele annud suured õigused sundmääruste jne. teel kodanikkude elu-olu korraldada. Peale muu on vähemusrahvusil kultuur-autonoomia, kui eeskujulik korporatiivne korraldus rahvuste ja kultuuri seisukohast! Usuliste küsimuste rahuldamiseks töötavad kiriklikud organisatsioonid kui juba ammu töötavad korporatsioonid.

Ülalmainitud avalik-õiguslike, üldriiklike, kutseliste või majandus- ja kultuuriliste erifunktsionaalsete sihtorganisatsioonide kõrval, mis kõik enam-vähem riiklikus või üldhuvides teotsemas, — on olemas veel vabad, seltskonna oma erioorganisatsioonid kas liitude, koondiste, ühingute või seltside nime all.

Kuivõrd meil organiseerimine majanduse või vaimuelu erifunktsioonide järele levinud, näitab statistika.

1929.—30. a. oli meil ühinguid ja seltse registreeritud kuni 1. jaan. 1931. a. 10.987. Peale selle aktsiaseltsid ja osaühingud, mille arv oli 1927. a. — 323. Seega saame ümmarguselt iga 100 elaniku kohta 1 organisatsiooni! Tegelikult ei tööta nad kõik, kuid otsustades ühistegeliste ettevõtete järele, ei ulatu mitte teotsevate % üle 30%. Seega tuleks teotsevate arv kindlasti 6—7000 ümber arvata. Registreeritud seltsest oli 42% ühistegelisi, 57% muid; põllumajanduslikke — 3.206, vastastikku kindlust. seltse 475, tarvitajate ja majandusühisusi 479, ühispanku 288. Ainelist kasu mitte taotlemaid oli 1. jaan. 1931. a. 6330 seltsi. Neist oli ühinguid vaimlise kultuuri alal 1385, kutselisi — 721, rahvuslik-usulisi — 572, ühiskondliku heakorra — 548, kehakultuuri — 371, hoolekande — 278, mitmesuguseid — 1418. Üleriiklikkudest ühingute ja seltside liitudest oli segatüüpe — 31, (neist omavalitsuste — 2 ja muud — 29). Siia kuuluvad igasugu kaupmeeste, äriteenijate, ametnik-

kude, arstide, majaomanikkude, naiste, karsklaste, käsitöösturite, põllumeeste, tööliste jne. jne. seltside ja ühingute ülemaalsed liidud.

Kelle seltse, ühinguid või liite ei leia meie? Kõik võimalikud kutsealad: kalamehed, põllumehed, arstid jne. jne., isegi majateenijad, hambatehnikud, alastikultuuri pooldajad jt. on end organiseerinud! Näidake mulle Eestis inimest, — kes pole olnud või ei ole kuski organisatsioonis — kas otsekohe liige või tema mõjuringis? Raske leida!

Kokku võttes näeme, et eesti rahvas, kui moodne XX sajandi ühiskond, on end organiseerinud töö ja funktsiooni järele sunduslikesse (kojad) ja vabatahtlikesse organisatsioonesse. Naised, karsklased, poliitilised ilmavaated, majanduslikud kutsed ja jõud — kogu aktiivne osa rahvast, kuulugu ta kus tahes klassi või kihti — on isegi ülemaalselt organiseeritud. Suurem osa neist ühiskonna jõududest on saavutanud isegi ametliku või avalik-õigusliku enesekorralduse, teinekord küll rohkem põhimõttelt kui tegelikult, aga siiski. Vähem osa kutsealasi võitleb samade õiguste eest üheõigusluse põhimõttel.

Ilma eelmainitud korraldusteta ei suudaks riik enam püsida, sest eri sihtühingute abil — olgu need kutselised või muud — vabaneb riigivõim määratust üksikasjalisest tööst hariduse, tööstuse, kaubanduse, põllumajanduse, laevanduse, jne. jne. alal. Kujutame ette riigivõimu (resp. vastavate ministeeriumide) tööd sel korral, kui eesti avalik-õiguslikud ja teised seltskondlikud siht-organisatsioonid oleksid kaotatud. Et ühiskondliku elu nõudeid täita, — peaksid vastavad ministeeriumid nüüd ise kõiki küsimusi ette valmistama ja läbi viima, olgu need millised tahes. Määratu suur ja piasasjade töökoorem langeks siis keskvalitsuse ametnike kaela! Näit. Põllutöökoja, K-Tööstuskoja ülesanded — põllutööministeeriumile ja majandusministeeriumile. Ja töö ise? Vastavate asjatundjate puudumisel saaksid tagajärjed eluvõõrad,

nagu nad praegu on suuremal määral just neil aladel, kus vastavad kojad või korraldused puuduvad. Nüüd näit. K.-Tööstuskoja jõud hoiavad ära paljud tema ringkondadesse puutuvate seaduste esialgsed puudused. Kui teda enam tähele pandaks, oleks asi veelgi parem. Sama võib ütelda teistegi korporatiivsete korralduste kaasabi kohta riigikeskvõimule.

Kui aga mingit kutseala korporatiivselt ei tunnustata, talle poliitiliselt ei taheta anda enesekorraldust, nagu teistele on antud, kui teatav kiht poliitiliselt koguni kaotada tahetakse, nagu näiteks toimub käsitöösturite kihiga Eestis, maksudega rõhutakse — nagu kesk-väiketööstureid ja väikekaupmehi, kui halvendatakse töötingimusi, nagu 8 tunnilise tööpäeva seadus väike-ettevõtteis, pagarite öötöö täielik keeld, meistrite ja õppinud tööliste seadus jne. jne., siis tekib võitlus. Seaduste vastuvõtmatuse ja eluvõratus on suuremalt jaolt tingitud asjatundmatusest ja hoolimatusest teatavate kihtide vastu. Kui eelpool oli juttu kutselistest poliitilistest erakondadest, siis on näit. põllumehed olnud Eestis need, kelle „tähe“ all on seadusandlus liikunud Vabariigi algusest peale. Koaleerudes teise kutselise — tööliste sotsialistliku pahema tiivaga, käiakse tihtilugu keskkihtidesse kuuluvate ringkondadega hoolimatult ümber. Sellest eelpool mainitud rida eluvõõraid seadusi, mida ei täideta ja mille muutmisest avalikult räägitakse.

Kuna riigivõim ei ole arvestanud tihtilugu kõiki rahva tööjaotuse kihitusi — need aga on koondunud nagu eelpool näidatud kõik isegi ülemaalistesse liitudesse, siis on vastolud paratamatud.

Võtame näit. pagarite öötöö keelu, 8 tunnilise tööpäeva või mõned maksudekreedid jt. seadused, mis valmistatud rohelise laua taga ilma korporatiivsete jõududega rehkendamata ja isegi nende arvamusi kuulamata. Korporatiivsed jõud — sel korral käsitöösturite, väiketöösturite, kaupmeeste ja ametnikkude organisatsioonid ning liidud — astu-

vad võitlusse seadustega s. o. takistavad seaduste teostamist. Kõigepealt tehtakse omale ja teistele selgeks, et seaduse täppis täitmine viiks ummikusse; edasi järgneb delegatsioonide, märgukirjade, aktsioon-toimkondade jm. esitamine ning sadu. Tegelikult algab seadusest möödahiilimine, sabotaaž. Pagarid näit. on täieliku öötöö keelu vastu võitlemiseks ehitanud oma töökodade ümber „kindlusi“, muretsenud verekoeri jne., et politseil takistada ootamata revideermisi ette võtta. Juriidiliselt otsitakse ja leitakse seadustes mõni lahtijäetud uks jne.

Kas on sarnaseid vastolusid vaja? Palju võiks ära hoida või miinimumini vähendada, kui vaadatakse kõikide kutsete peale üheõiguslikult, antakse neile samavõrra õigusi kui mõnede teistele, rehkendatakse nende arvamistega jne.

Kõik rahva funktsionaalsed jõud tulevad kokku kõlastada riigi ja rahva kui terviku huvides. Kellest ei hoolita, see ei tule ka kaasa. Kes ei ole poolt, on tegelikult vastu!

Ühelt poolt on rida kutseid, nagu põllumehed, advokaadid, suuremad kaubanduse, tööstuse jt. ringkonnad saanud Eestis isegi avalik-õiguslikud enesekorraldused. Oma suurema arvu, tihedama kooselamise, kokkupuutumise ja vanema organisatsiooni tõttu omavad nad riigielus suurt autoriteeti ja võimu. Poliitiliselt on nad endid samuti maksma pannud, või kui mitte, siis vähemalt majanduslikult.

Teiselt poolt näeme teisi sama tähtsaid kutsealasid ja jõude, — kuid mõningate tegurite tõttu ei ole suutnud need end veel maksma panna.

Õigus ei seisa võimus ja vägivallas, vaid tões. See maksab ka poliitikas. Ainult tõde viib edasi!

Kui mujal maailmas ja ka Eestis on asunud juba ühiskonna ümberkorraldamisele korporatiivsel alusel, siis ei saa jääda seisatama poolel teel. Ei saa toimida nii, et ühele antakse, — teisele mitte. Nii kui nii on elu võitlus iga pisiasjagi pärast. Kui seda võitlust

suurendatakse ebaõigluse ja vägivalda teel, see ei ole rahva kui terviku ühendamine.

Sellest seisukohast väljudes on vaja korporatiivne ühiskonna korraldus viia Eestis järjekindlalt tema loogilise lõpuni, koheldes üheõiguslikult kõiki kihte. Muu seas, korporatiivse mõtte seisukohalt praegused kodjad tulevad tunduvalt ümber luua — nii sisult kui vormilt. K.-Tööstuskoda näit. tuleb lammutada ja igale sektsioonile luua omaette korraldus. Ülesanded tulevad laiendada õiguste ja juhuste mõttes, et nad saaksid igaüks suuremaid võimalusi oma erialasid korraldada, mille läbi keskvalitsuse ministriumid eriküsimuste lahendamiseks vabaneksid. Kui erikutsete korraldus näit. Itaalia eeskujul läbi viia, oleksime suure sammuga edasi jõudnud. Võib olla, et saab õigusi veelgi rohkem suurendada kui Itaalias. Teatavad eriilmega ja teadmistega kutsealade näit. arsti ja ter- vishoiu, advokaatide ja kohtute jne. korraldused võiksid isegi üldseadusi kogu riigi kodanikkudele täitmi- seks välja anda, muidugi keskvalitsuse teadmisel ja nõusolekul!

Kõigeks selleks ei oleks takistusi. Põhimõtteli- kult on liikumine seadusandlikul teel ja tegelikult Eestis käimas ja seni on sellest aina rohkem kasu olnud. Välja arvatud üleliigsed kulud kodade juhti- misel. Riigi kesk- võimu töö on vähenenud. Vast- olud üksikute kihtide ja riigivõimu vahel on tasan- datud jne.

Lõpuks mõned illustratsioonid rahalistest läbi- käikudest korporatiivsel alusel töötavil ettevõtetel või korraldusil. Nii oli 1931./32. a. aruande järele riigi eelarvest välja spool, kuid siiski valitsuse otse- kohesel või kaudsel juhtimisel 55-e eelpool mainitud sihtkapitali valitsuse, ülikooli, riigi koolide, fondide, käitiste jt. tulud ümmarguselt 22.500.000 kr. Linnade, alevite, valla- ja omavalitsuste tulud 13.500.000 kr. (1929./30. a.) Põllutöökoja sissetulekud 1933./34. a. eel- arves: riigilt (maksud, toetused jne.) 72 miljoni senti,

mujalt 8,5 milj. senti. K-Tööstuskoja tulud : (ei saa riigilt üldse midagi) 1932. a. eelarves 10¹/₂ milj. senti. Vannutatud advokaatide nõukogu: aastas umbes 500.000—700.000 senti. Kultuurkapitali sissetulek: 30—35 milj. senti. Kõik kokku teeb umbes 37 milj. krooni. Siia juure tuleksid veel arvata kirikute, vähe-
musrahvuste kulturomavalitsuste ja teiste ülemaaliste korporatiivsete korralduste eelarved. Kui aga ülalmainitud kokkuvõtte summatki võrrelda 1931./32 a. riigi eelarve korraliste kulude summaga, kus tulud olid ette nähtud ümmarguselt 73.500.000 kr., siis näeme, et korporatiivsete korralduste eelarve kogusumma umbes 37 milj. kr. on riigieelarve summast ligi pool!

Kui kogu ühiskonna elu Eestis korraldataks korporatiivsel alusel, väheneks riigi eelarve tunduvalt. Sinna jääksid ainult keskvalitsuse ametnikkude palgad, toetused, riigiesitus, sõjavägi, jm. hädatarvilikud summad.

Nagu eeltoodud peatükist selgub, on korporatiivse korra tunnuseid Eestis niivõrd küllaldaselt nii põhimõttelikult kui tegelikult olemas, ²/₃ kutseid isegi ametlikult korraldatud jne. jne., mis näitab, et täielikule korporatiivsele korrale üleminek Eestis ei peaks tegema enam mingit raskust!

4. Korporatiivse korra võimalikke paremusi.

Eelpool pikemalt selgitatud korporatiivse korra põhimõtted olid: 1) organiseerimine töö ja funktsiooni järele, 2) enesevalitsemine, 3) detsentralisatsioon, 4) rahva-kihtide (kutsealade) üheõiguslus ja 5) nende ühiskondlikkude kohustuste toonitamine.

Kuna moodne kultuur-ühiskond oma hariduse, teaduse, kunsti, tehnika jne. saavutustega on demokraatia ülesandeid võrratult suurendanud, siis peab korporatiivne kord suuteline olema täitma paremini demokraatia nõudeid, kui seda suudab praegune parlamentaarne-erakondlik demokraatia.

Selleks näivad olevat korporatiivsel korral järgmised tegelikud ja teoreetilised paremusd.

1. Individualismi ja kollektivismi kokkukõla. Moodne, haritud, kasvatatud, teadlik kritiseeriv, nõudlik inimene ja temasarnaseist koosnev ühiskond peab tuleviku korras leidma võimalikult laiemad võimalused isiklikuks eneseavalduseks. Kuna elu üldse on funktsionaalne kehalise- või vaimuelu avaldus ja et korporatiivses korras laiad eneseavalduse piirid just kutsealade organisatsioones enestes, — siis saab siin moodsa inimese loomulik individualism laiad tegevusvõimalused. Mitte kutsetegevuse ala üksinda, nagu siiamaan, ei võimalda isikule eneseväljendust, vaid nüüd seltsib siia juure palju ühiskondlikku elementi. Kutseala suurem sidu-

mine rahva loomuliku tööjaotuse protsessiga, ühiskondliku üheõiguse poliitilise tähtsuse tõstmine, toonitamine ja täitmine, mis seni puudunud, — on hoopis uued momendid senises kutsealade organiseerimises, mis suurelt osalt puuduvad isegi meie praegustes „kodade“ ülesannetes. Erakondlik demokraatia ei saa neid õigusi ja kohustusi anda üle teatava piiri, kuna vastasel korral erakondadele enestele jääks vähe ülesandeid.

Praeguses korras on iga kutse-inimene ühiskondlikult sunnitud diktaatorlikult alluma võõraste, mingisuguste poliitiliste, tihti vaenuliste kutse-erakondade korraldustele. Ühiskondlik-poliitiline eneseväljenduse tung, mis igal inimesel enam-vähem olemas, pidi toimuma ettemääratud ja väljastpoolt pealesurutud erakondlikus raamis. Nüüd kaob kõigepealt sarnane surve kas täiesti või suuremalt osalt (oleneb keskvalitsuse iseloomust) ning ta võib oma sotsiaalseid kalduvusi suurelt osalt täita oma kutseala korporatiivses raamis, kuna siin valitsevad enesekorraldus, ühiskondlikud jne. ülesanded, mis teda täielikult rahuldada võivad. Kes võimeline ja soovib kõrgemale, — sel on tee lahti, sest detsentralisatsiooni põhimõtte, võrreldes endiste erakondade (isegi 2—3) ainuvalitsusega, on võimalusi võrratult suurendanud.

Inimesed ei ole termiidid, sipelgad või mesilased, kus kollektivism loodusjõu või seaduse näol iga üksikut indiviidi sunnib täiel määral ohverdama ühiskonnale. Inimeste ühiskondlik kord peab olema teine. Ideaalne oleks siin õieti anarhistlik kord, — kuid et inimesed pole selleni arenenud, et võitlus olemasolu eest üksikult, rühmadena, kihtidena, rahvastena ja isegi kogu rahvatõugudena tekitab iga silmapilk konflikte ja isegi sõdu, — on vaja kollektiivset korraldust. Selle kaudu luuakse kompromiss, kokkulepe või „modus vivendi“ kooseluks. Eriti arenenud isikutega ühiskonnas on paratamata kaks

tegurit — üks, mis ühiselu võimaldab, teine, mis vabadust garanteerib. Riiklikus korras, rahva kui terviku piires võimaldab korporatiivne kord kõige enam isiku teotsemise, eneseavalduse, töö ja edasijõudmise vabaduse, seda samuti ka kõige mitmekülgsemalt ja kõige loomulikumalt!

Iga käsitööstur, põllumees jne., iga ametimees areneb ja jõuab edasi omal alal, kuna iga inimese elu siia maani ja arvatavasti ka tulevikus liigub hällist hauani peamiselt oma elukutses. Igas inimeses on aga ka varjul midagi muud — näit. mõni kõrvaline huvi. Seda võib ta rahuldada enamikus teiste korporatiivsete korralduste kaudu. Kui ta aga tahab end tunda ka kogu rahva kui terviku liikmena, aktiivselt oma jõu mõistuse ja oskuse kohaselt kaasa aidata ühiskonna elu edenemisel, — siis pakub oma kutseala korporatiivne korraldus igaühele võimaluse end avaldada, sest iga korporatsioon muutub riigi alaorganiks. Suur osa rahvast allub teatava elukutse enesekorraldusele. Teatavail juhtumeil võiks see viimane isegi kogu rahvale kohustuslikke seadusi või määrusi anda. Sellega tunneb iga kutseala korporatsiooni liige end aktiivse riigi-kodanikuna ega ole mitte lihtne „hääletaja“ või „Stimmvieh“, keda praegune erakondlik demokraatia iga 3—4 aasta tagant võimuketist lahti laseb rahva tahet avaldama. Seltsides (korporatsioones) on vahekorrad kodusemad, lahedamad. Igaüks võib rohkem kaasa rääkida ja tihe mini seda teha. Isik kui sarnane saab end siin kodusemas ümbruses vabalt näidata, ning teised võivad teda ka lähemalt tundma õppida. Siin pääseb võidule isik, kuna puuduvad kunstlikud — poliitilis-erakondlikud võitlusvahendid või kui nad on, siis palju pehmemal kujul.

2. Terve ja loomulik võistlus. Korporatiivne kutsealade korraldus, kus nad riigivõimu alaorganitena omandavad suurema võimu enese

ja kogu rahva elu organiseerimisel, loob terve ja loomuliku võistluse.

Isiklikkude võistlustingimuste paranemise kõrval, millest oli jutt eelpool, saab ka majanduslik elu terve ma ilme. Kui kutsealad ise oma tööala korraldavad, juhatakse seda asjatundlikult. Seaduste ja määruste andmine ilma astatundjateta nagu seni (isegi tihti asjaosalisi ära kuulamata!), kaob. Seadused mingi ala edendamiseks töötatakse välja selle ala tegelaste (korporatsiooni) eneste poolt. Keskvalitsus koordineerib. Kui on raamseadustes võimupiirid näidatud, käib asi iseenesest. Nii jääb ära seaduste eluvõõrsus ja kiire muutmise vajadus.

Kui kutsealade korporatsioonidele anda poliitiline keskvalitsusest osavõtmise õigus, töötavad asjatundjad ka seal. Keskvalitsus koosneb poliitiliselt reast spetsalistest, mitte aga poliitiliseist professionaal-tegelastest, „Tausendkünstler’itest“. Spetsalistide kutsetegelaste seas keskvalitsuses on vajalikud ka mõned poliitilised asjatundjad ja ehk ka professionaalid, — kuid ainult töö enese pärast, mitte aga üldreeglina, nagu praegu koosneb erakondade aparaat ja riigivõim pea ainult viimastest.

Kutsealade asjatundjate kaasatõmbamisega riiklikku ellu, nendele ühiskondlikkude kohuste pealepanemine oma korporatsiooni kui ka kogu riigi piires — muudab valitsuse võimu töövõimeliseks ja autoriteetseks. Riigivõimu autoriteet seatakse uuesti jalule.

Kutsealade sisemise korporatiivse võimuga korraldatakse ka majanduselu. Uute käitiste avamine, töösaaduste kvantum, töö ratsionaliseerimine, uute masinate tarvitusele võtmine, turu konjunktuur jne., see kõik leiab asjatundlikku käsitlust ja otsustamist.

Kuidas toimub aga nüüd? Käitiste avamine, tollid, litsentsid, kreediidid jne. otsustatakse peamiselt erakondliku ja isikliku tutvuse mõjul kuskil „kõrgemal pool“. Elujõuline ja terve ettevõtte peab nüüd tihti taganema mõne „vesivõsu“ ja isegi „mädapaise“ eest!

Poliitiliselt püütakse erakondlike kombinatsioonidega isegi massiliselt pankrott-ettevõtteid päästa, mis muidu loomuliku majanduse puhastusprotsessis kaduma peaksid. See toimub näiteks pankrott-suurtalude päästmisel! Pea sama loomuvastast korruptsiooni-poliitikat näeme suurtööstuse toetamise alal, kus pärastpoole vale bilansid ja kuritarvitused nagu seebimullid lõhkevad!

Kõik sarnane pealispinna vaht kaob, kui oma ala korraldama hakkavad asjaosalised ise. Loomulik võistlus, keskvalitsuse ja teiste korporatsiooni liikmete omavaheline kontroll ei lase vael, onupojalikul ja ebatervel domineerida. Mida kaugemal ja mida saladuslikumalt asja ajada, seda rohkem kuritarvituste võimalusi. Kui „Jumal kõrges ja keiser kaugel“ ei saada kergesti abi.

3. Rahulik areng. Kui korporatsioones elu käib sissetöötatult, kui asjatundjad harutavad probleeme, uuendusi, täiendusi, muresid ja raskusi, kaalutakse need põhjalikult läbi. Üleskerkinud küsimused otsustatakse tegeliku elu seisukohalt ja kiiresti, sest otsused on igaühe oma teha ja mõtet ei ole viivitada. Ei ole vaja oodata keskvalitsuse samme sarnasel määral kui praegu, kus peab saatma märgukirju ja saatkondi mitte üksi ministrite, vaid peaasjalikult erakondade esinduste poole ja ootama, millal need kokku lepivad, otsustavad või üldse asjast taipavad!

Kust tulevad kriisid, rahutused, revolutsioonid? Sellest, et inimesed või valitsused ei ole kursis olukordadega, et nad on võõrdunud elust, ei oma kontakti eluga ega massidega.

Kus keskvalitsus on taibanud rahvamassi meeletu, valitsevad kuningad praegugi. Neid tarku on vähe olnud. Enamikus on kuningad olnud poliitiliselt tobedad, toimetades diktaatorlikult keskkohast, eluvõõralt kõrvaldanud rahvatahte avaldused riigielu

juhtimisest, lootes oma võimule, — kuni revolutsioonid nad minema paiskasid.

Korporatiivne valitsemisviis võimaldab rahuliku evolutsioonilise arengu. Iga muutunud tegur, uendusevajadus jm. harutatakse asjatundjate ringis läbi ja pannakse maksma omavahel igal kutsealal. Ootamatuste võimalus jääb vähemalt sisepoliitiliselt igal kutsealal minimaalseks. Kutsealade elu raskenemine või kergenemine, maksud, töötingimused, elukallidus jne., mis alati olnud tähtsaimaiks poliitilisiks probleemiks — kajastuvad otsekohe. Viivitamata alatakse rahvakihtide eneste poolt ka organisaatorset tegevust probleemide lahenduseks. Praeguse korra juures peab aina „avalikku arvamist“ tegema, et mingit praktilist sammu kätte saada. Keskvalitsus kuulab, toimetab poliitilist „mäletsemist“ ja otsustab, tihti eluvõõralt — või ei otsusta üldse! Ei ole midagi loomulikumat kui inimesi endid resp. rahvakihte (kutsealaid) lasta asuda osaltki eluraskuste probleemide lahendusele. Seda võimaldab korporatiivne korraldus.

4. Inimese kasvatamine. Kui rahva tööjaotuse põhimõttest välja minna ja kõikide kutsete üheõiguslust tunnustame, andes neile enesevalitsemise õigused ja nõudes sotsiaalseid kohuseid, kriipsutame alla töö ja funktsiooni tähtsust. Kutseala jääb iga noore inimese loomulikuks arenemispõlluks peale alg- või keskkooli. Üldhariduse saavutanud, kasvab ja areneb juba iga inimene oma kutseala vaimus. See vaim korporatiivses korras on aga isamaalik, rahvuslik, eetiline, tööarmastaja, kohusetundlik, rahvast kui tervikut tunnustav ja iga inimese ühiskondlikku kohustust alla kriipsutav, kuna inimese elu on siin sisustatud ja seotud tihedalt oma ümbrusega. Korporatiivne kontroll astub elus perekonna ja kooli kontrolli kõrvale. Umbes sarnane olukord valitses vanasti tsunftides ja praegu on umbes advokaatide seisuses või tsunfti

korralduses. Töö distsipliin, eetiline järelevalve ja karistused hoiavad advokatuuri koosseisu tasapinna kõrgel. Miks ei panda see maksma kiires korras kõikide kutsealade kohta?!

Kiriklikkudest organisatsioonidest, mis tegelevad rahva eetilise kasvatuses, ei piisa üksinda. Hinge eetika kõrval, mis südametunnistusega tegeleb, on veel töö distsipliin, töö-eetika, ausalt võisteldes äri-ajamine, „ausa mängu“ küsimused jne., mis kõik ei mahu usuküsimuste või hingekasvatuse raami. Praeguses eesti demokraatias puudub korraldus selles suhtes peale advokaatide tsunfti täiesti! Meie arusaamised demokraatlikkudest vabadustest on läinud niikaugele, et on kadunud kindlad mõisted lubatud ja lubamata ärist või tehingust. Üldine korrupsioon on võtnud nii laia ulatuse, et on tingimata vaja luua ka ühiskondlikult sarnane kord, mis võimaldab ühiskondliku igapäevase elu kasvatuses korraldamist.

Kihtide, ka kehalise töötegijate, üheõiguslikkuse toonitamine, töö ja funktsiooni põhimõtte esile kergitamine, korporatiivne töö kasvatus jne. võimaldavad korporatiivses korras õige töö-ideoloogia võrsumise. Töö aristokraatia, mis on õieti tõulise tubliduse parim väljendus, tõuseb ja hinnatakse siin esmakordselt sotsiaalsest seisukohast. Töö nooril ja vanul, töö mehil ja naisil, töö vaesel ja rikkal, töö igalpool — viib edasi igat üksikut kui ka rahvast. Töö ja funktsioon olgu seepärast aluseks ka ühiskonna korrale.

Korporatiivne enesekorraldus võimaldab isiku algatust rohkem kui tsentralistlikud valitsemisviisid. Isiku töö, tema vastutus ja algatus olgu esiplaanil. Kultuursele inimesele on häbiks pageda komisjoni seljataha!

5. Demokraatlikkus. Praegune erakondlik-parlamentaarne demokraatia, nagu eelpool nägime, võimaldab parteilise oligarhia: juhtide asendamatuset, värskete ja mitmekesiste jõudude juuretuleku takis-

tuse, professionaal-poliitikute üldise valitsemise ja ülepea erakondade ühekülgse võimu. See muutub eriti seepärast väljakannatamatuks, et erakonnad on suuremalt osalt kihihuvilised või kutseerakonnad. Erakonna diktatuur, keskkohast juhitud korraldused ja ühekülgne võim tekitavad tihti vägivalda kodaniku igapäevases elus kui ka üldseadusandluses. Rahva üheõiguslus, võrdsus ja vabadus saavad avalduda peaaesjalikult ainult üldvalimiste momendil. Muidu aga on tegelikult need „luksusideed“ erakonna tegelaste eesõigused.

Korporatiivses korras muutub olukord palju loomulikumaks. Muidugi, ka siin paneb end tugevam, targem, kavalam ja püsivam maksma, ka siin on raha võim, ka siin on omad „sõbrad“ ja „vaenlased“, üksikud rühmad teatavate isikutega eesotsas jne., — kuid need ei saa omada nii tsentraalset üldriiklikku võimu kui praegu!

Korporatiivses kutsealade korralduses toimuksid tihedamini valimised, harilikult iga aasta. Kontakt on juhtide ja masside vahel tihedam. Arvustamine ja rahulolematuse avaldamine kergem. Isiku edasipääsmine on siin ainult tugevas võistluses võimalik, sest teda õpitakse tundma pikemat aega ega saa teda pealesunnituna nagu mõnda poliitilise erakonna nimekirja kandidaati, keda rahvas üldse tunda ei pruugi! Korporatiivses korras toimub ainus ja õige isikuvalimine. Umbes nagu praegu seltsides esimeeste ja juhatuste valimisel.

Rahva osade enesevalitsemine, vaba võistlus, üheõiguslus abinõudes ja teedes loob korporatiivses korras õige demokraatia. Rahvakihtide (resp. kutsealade) üheõiguslus rahva kui terviku seisukohast — laiendab selle demokraatia üleriiklikuks. Kuna riiki või rahvast ühendavad tööjao-tuse, ühise maa-ala, rahvuse ja keele ühised huvid, siis on lubatud ainult üks võimalik dikta-

tuur, see on: rahvakihtide koostöö või rahva kui terviku tegelik tunnustamine. Termitide jt. loomade ühiselu korralduse hoiab koos mingi väljaarenenud loodusseadus — inimene peab seda teostama mõistuse või võimuga. Korporatiivse korra demokraatiat võib piirata seepärast ainult rahva kui terviku huvide ja iga kutseala üheõigusluse ning sotsiaalsete kohustuste tegeliku teostamisega.

Siin võib järjekindlus viia itaalia korporatiivse korra Mussolini diktatuurini. Ometi ei ole see korporatiivse korra ideaal!

Korporatiivse korra demokraatia ei või lubada mõtte, sõna ja koosolekute vabaduse piiramist, sest see takistab edu! Tõeline demokraatia ei vaja samuti toorest vägivalda, hoolimatust, tapmisi jne., mis ette tulevad Itaalias. Rääkida, kõneleda, propageerida peab võima. Selles suhtes jäägu Londoni Hyde pargi sõnavabadus meie ideaaliks. Ainult tegudele ja korravastasele organiseerimisele ei anta voli. Eks ole meie Eesti „demokraatlikumas“ vabariigis seaduslikult keelatud kommunistlik erakond, kõlbusevastased teod, pettus, kelmus, vargus jne. See näitab, et võimu on vaja ikka ja alati teataval määral ka jõuga maksmata panna.

Kuna rahvakihtide üheõigusluse põhimõte on üheks korporatiivse korra aluseks — tingib see kõikide kutsealade võrdse arendamise. See paneb poliitilise demokraatia enesevalitsuse kaudu kõikides kihtides ka enam-vähem iga päeva s e s elus maksmata. Rahvavalitsus, kui demokraatia peaidee, leiab sügavama väljenduse. Kõikide kutsete teoreetilise üheõiguslikkuse silmaspidamise kõrval teostub ka majanduses tegelikult demokraatliku mõtte elluviimine (m a j a n d u s d e m o k r a a t i a). Töökaitse, tervisekaitse, palgad, lepingud, õigused, kohused jne. hakkavad maksmata õigluslikult. Korporatiivne kõigi kihtide üheõiguslikkuse mõte, kui tegelikult poliitikas täiesti uus, on näit. Itaalias loonud „Charta del

Lavoro“, kui haruldase dokumendi demokraatlikkude ideede väljendamises. Tööline on sama õigustatud kaitset saama kui tööstur; pankur sama kui pangaametnik; laevaomanik sama kui madrus jne. Sellele üheõigusluse mõttele võlgnebki Itaalia, et ta sotsiaalseadusandlus on isegi sotsalistide tunnustuse järgi kõige parem Euroopas!

Et demokraatia kui rahvavalitsuse, vabaduse, võrdsuse ja üheõigusluse väljendus saaks vabalt avalduda, tuleb nõuda Itaalia olukorda silmas pidades demokraatlik-korporatiivset korda.

Kui maksab sõna-, kirja-, koosoleku-, ühinemise- ja isiklik liikumise vabadus; kui olemas on seaduslikud ühesarnased võimalused hariduse saamiseks; kui puuduvad seisuslikud ja muud teenimata eesõigused; kui poliitilised valimise jm. õigused on võrdsed või kõigile kättesaadavate tingimustega saavutatavad; kui rahvas on ise oma saatuse määraja ja otsustaja; kui igale rahvakihile antakse isegi osa riigivõimu enesekorralduse ja — asjatundlikkuse piires — ka üldise rahva elu korraldamiseks, mis rahvavalitsuse mõtte veel enam rakendab tegelikule elule kui näit. linnade jm. omavalitsuste võimalused praegu, — siis peaks korporatiivne kord palju täielikumalt teostama demokraatia tõeliselt vaimu!

Ta suudab seda juba sellepärast, et siin ei maksa enam mingisugune klassivõitluse sotsialistlik tööliste, ei monarhistlik-rahvuslik, ei isiklik ega mõni muu ühekülgne diktatuur. Siin ei mängi osa avalikult väljendatud ja häbematult esitatud „võimuteooria“: „kes nõuab poliitikas õigust, — näidaku oma jõudu,“ vaid maksavad rahva kui terviku ning samuti kõigide kihtide üheõigusluse mõisted!

Isegi tugev keskvoim ei saa kodanikule korporatiivses korras enam niivõrd väljakannatamatuks kui praegu, sest kutsete enesekorraldused, nendele võimaldatud aktiivsuse ja osa riigi funktsioonide täitmine oleksid abiventiiliks, mis läbi keskvalitsuse või-

malik surve vähem tundub. Liigub ju inimese igapäevane elu kutsetegevuse raamis. Rahulik igapäevane kodanik ei hinda midagi rohkem kui rahu ja tööd! Seda võimaldab talle korporatiivne kutse enesekorraldus kindlasti teataval määral rohkem senisest olukorrast.

6. A u s a m ja o d a v a m k o r d. Erakondlik võimu kuritarvitamine ja üldse korrupsioon ilmub tegelikult kahel põhjusel. Esiteks on inimesed kui sarnased ekslikud.

Teiseks, ebaausust võimaldab demokraatia praegune korraldus. Tsentralistlik oligarhia, parteiapaaraadi kõikvõimsus, poolsalajane keskkomiteede asjaajamine, — pealegi kõik kuskil kaugel pealinnas sadade verstade taga.

Eelmainitud teist puudust pole võimalik teisiti parandada, kui korda muutes. Erakondade süsteem vaevalt on nii painduv. Parem seepärast otsekohe pöörduda korporatiivse korra poole.

Ka temas on vaja tegelaste ja masside kasvatust nagu igal pool ja igal ajal. Kuid eriline korraldus aitab ausust enam pääseda mõjule.

Kutsealade juhtimine, tegelaste valik, kontakt masside ja juhtide vahel, isiku esiletõstmine jm. võimaldavad palju kättesaadavamat kontrolli kutsetegelaste järele, kui praegustes erakondades see „rea-mehe“ poolt on võimalik. Kutsealadel on tehingud kõigile arusaadavamad, sest nad on oma ala piirkonnas toimitavad, seega kaob neist saladuslikkus ja tumedus. Siin puudub n. n. „kõrgem poliitika“ või telgitagune mäng suurel määral. Kahtluste korral saab kutsetegelast kergemini kõrvaldada, kuna erakonna-liideritest on vabaneda raske.

Kui kaob erakondade ainuvalitsus ja asemele astub korporatiivne detsentralisatsioon, siis kaob ka see kord, mis võimaldab kuritarvitusil eriti õitseda. Seltsides ja ühinguis avastatakse kuritarvitused varsti, sest inimeste tundmine ja asjaajamise

arusaadavus kõigile ei lase asju kaugemale areneda. Sama kord maksab ka kutselistes omavalitsustes.

Mis ausam — on odavam! (Välja arvatud varastatud kraam!) Demokraatia ei ütelda olevat mitte odav valitsemisviis, sest valimiste tihedus, ametnikkude rohkus, valitsuste kriisid, erakondlik korrupsioon jne. teevad ta küllalt kalliks.

Kutseliste kodade vastu ollakse meil sagedasti sellepärast, et nad riigile kalliks maksma minevat. Praegused kojad lähevad seda võib olla küll, kuna neist suuremad on ehitatud üles riigilt raha pumpamise sihiga kui kutseerakondade poliitilised abiorganid või v o i d u d teiste rahvakihtide üle (põllutöökoda!) või ühekülgse mõne kutse maksustamisele (K.-Tööstuskoda). Nende kulusid ei pruugi aga sugugi suureks ajada riiklikkude toetustega, vaid iga kutseala ise peab oma korralduse üleval, saades toetust niipalju, kui palju tal riiklikke kohustusi. Näit. advokaatide nõukogu hangib oma rahad ainult oma tsunftiliikmeilt jne. Sel korral tõmmatakse lajutamisele piir, kuna liikmeskond kontrollib oma rahade kulutamist.

Asjatundlik töö võimaldab küsimusi lihtsamalt ja kiiremalt lahendada kui poliitiliste professionaalide entsüklopeediline tarkus. Kutseorganisatsioonide oma töö peaks tulema õige odav. Praegustes seltsides tehakse näit. hiigla töö täiesti vabatahtlikult-auameti-tena! Mis puutub aga riigi eelarvesse korporatiivses korras, siis vabaneb siin riik suurest osast jooksvast igapäevasest tööst ning toimib vaid koordineeriva, kaitse, välispoliitilise jm. aparaadina. Seepärast peaks eelarve veel enam vähenema kui seni, nagu eelpool teda võrdlesime väljaspool eelarvet seisvate korporatiivsete ettevõtete, ühingute, fondide jm. eelarvete kogusummaga.

7. Loomulikum ja tervem elukorraldus. Võitlus masinakultuuriga. Tõutervis. Korporatiivne ühiskonna korraldus

töö ja funktsiooni järele, terve võistluse, rahuliku järjest areneva eluga, inimese kasvatusena töömeeleolus ja isetegevuses jne. — loob kahtlemata loomulikuma ja tervema elukorralduse. Eelmiste väidete üksikasju vaatlesime eelpool. Peale mainitud tagajärgede on aga veel paar väga tähtsat külge sellest seisukohast jäänud ütlemata ja nimelt: võitlus masinakultuuri ja tervishoidlikkude pahedega (tõutervis). Mõlemad olenevad praeguse ilmakorra, ka demokraatia korralduse, tsentralistlikest püüdeist.

a) Masinakultuuri küsimus on üles tõusnud viimase aja majanduskriisi tõttu, sest masin on saanud üheks kriisi põhjuseks paljude teiste seas.

Asi seisab selles, et tehnika on ikka täielikumaid ja täiuslikumaid masinaid leiutanud. Need võtavad inimesilt töö. Selgituseks olgu toodud järgmist:

Sada aastat tagasi olevat üks tööline, asjatundjate arvamise järgi, tootnud 25 tonni tooresrauda aastas. 1929. a. tootis ta masinate abil juba 4000 tonni. Vanasti olevat üks potisepp päevas 450 telliskivi suutnud valmistada — nüüd 400.000! Isegi põllumajanduses suurte traktorite ja kombiinide abil suudab üks tööline ühe tunni jooksul 3000 korda rohkem teha kui 100 aastat tagasi! Kui paneks Ameerikas kõik masinad, mis töötasid 1929. a., tööle, see annaks tööd ainult pooltele tööta töölistest. Auru- ja elekter on tööliste tööjõudu suurendanud umbes miljon korda!

Mitte üksi suurtööstusse pole tunginud masin, vaid ka väike- ja kesktööstusse, isegi kantseleitöösse, raamatupidamisse. Masinad, mis ära teevad 50, 75 ja 100 inimese töö, pole haruldased.

Kui pole töö keerulikkuse tõttu võimalik leitud masinaid, muudetakse inimene ise masinaks! Seda võimaldab nn. töö ratsionaliseerimine, taylorim, fordism. Iga töö, näit. auto valmistamine, jagatakse üksikuisse osadesse, mille tõttu see osa muutub lihtsaks liigutuseks, mida võib kiiresti sooritada. See

on äärmuseni viidud tööjaotuse põhimõtte, mis tavaliselt igal pool maksab.

Kui enne, vanas süsteemis oli vaja 25 tööliigutust, et paar pükse valmistada, läheb nüüd näit. 75. Kuue valmistamiseks endise 50 asemel 150 liigutuse liiki. Tööline on muutunud mehaanilise masina taolisemaks!

Tagajärg on sama, mis masinagi leiutamine: — tööviljakus ühe töölise kohta tõuseb mitmekordseks!

Mis on kogu selle masinakultuuri ideaal või tagajärg?

Praegune olukord ei ole kaugeltki masinate täiuslikkuse mõttes viimane tippsaavutus. Mitte aastad, vaid päevad toovad teateid uutest leiutistest. Igasuguse töö asendamine masinaga on saanud mingisuguseks massipsühoosiks. Ideaal on leida täiuslik masinanimene, robot. Robotide ürgesivanemad on juba ilma sündinud. Neile korraldatakse näitusi. On valmistatud roboteid, mis kõnnivad, räägivad loevad ajalehte ja vastavad küsimusile — teatavad ajalehed.

Selles peitub suur tragöödia. Kui lihtsamad masinad asendavad praegu tuhandeid ja miljoneid inimesi, siis on ka nemad süüdi tööpuuduses. See tähendab aga nälga, viletsust, kannatust, haigust ja surma! Praegu loetakse ilmas juba 30 miljonit töötatöölist!

Mis saab siis, kui masin-robot täieneb. Ta võib tungida oma keeruka mitmekülgse töövõime tõttu, näit. uksehoidja, vagunijuhi, kassahoidja, bürooametniku jm. kohale. Praegustest automaat-masinaist raudteejaamades, restoraanides jm. ei ole see arenemine kaugel!

Mis kasu on 40-tunnilisest töönädalast või 5-päevasest tööst nädalas? See on ainult hädaabinõu. Masinakultuuri võidukäik purustab varsti selle hüved ja uuesti seisame tööpuuduse ees! Lõpuks võime ette kujutada olukorda, kus saapaid valmistavad mõned kümned või sajad töölised võib olla kogu ilmale; riideid, mööblit, toiduaineid niisamuti käputäis inimesi

— juhtides täiuslikke ja võimsaid masinaid ja sedagi ainult mõned tunnid päevas! Teised inimesed on tööta!

Masinakultuuri edu ei ole piirdunud ainult oma täiendamise ja töö ratsionaliseerimisega, vaid on tarvitusele võtnud ka veel teisigi abinõusid, nagu saaduste standardiseerimine, tüüpimine, lattu töötamine. See on aga saadused : saapad, riided, mööblid, tarbeasjad, — igaühe neist, valanud mingisugusse ühtlasse vormi. Neis puudub igasugune individuaalsus. Nagu rätsepate moed dikteerib ette Pariis või London, nii määrab sulepeade, nugade, kirjapresside, saabaste, mööbli jne. jne. kuju ja vormi keegi vabrik kuskil teises ilma otsas. Temale ei lähe korda, kas saab asi ilus, vaid peaasi on, et olgu odav ja praktiline, olgu ta väliselt nii labane kui tahes! Meie ümbrusest kaob individuaalsus, kunst. Asjade odavus tekitab pillamist, lohakust. Ainult kunstnikud oma maalide ja käsitööline oma individuaalsete joontega teeb ümbruse veel huvitavaks. Ega muidu kodukäsitööl poleks ilmas edu igal pool!

Masinakultuur saab avalduda vabalt ainult tsentralistlike tendentside juures. Vähemalt viimasel korral jääks ta püsima igavesti, sellepärast et hiigla masinate ja suurtööstuste ülesseadmist saab lubada omale vaid mõni üksik, kas rahaliste võimaluste või ka piiratud olude tõttu. Tihti on masinate omanikele üks-kõik, kas on tööta töölisi või ei ole. Vähemalt harilikult on see nii. Raha, varandused, võim ajakirjanduses ja ka poliitikas kogub või satub väheste mõju alla. Areneb välja teatav hulk inimesi nii suuremaid kui ka vähemaid vendi, — kes masinatega töötavad, võttes teistelt töö ja sundides neid alistuma oma tahtele. Seda mitte üksi suur-, vaid ka kesk- ja väiketööstuses.

Praeguse demokraatia tsentralistlik erakondlik ideoloogia on analoogiline olukorraga majanduses. Veel rohkem, praegust demokraatiat on arendanud tugevalt muu seas ka kapitalism! Tegelikult toetab

üks ühte, teine teist, sotsialistlik majandusideoloogia välja arvatud, mis võitleb kapitali võimu kontsentreerimise vastu erakättesse.

Kui see edasi kestab, millised on siis tagajärjed kõigepealt inimesele, kui tulevikus vähesed inimesed juhivad masinaid, suurem osa aga on tööta? Või veel reaalsemalt — mis saab siis, kui alaliselt püsima jäävad masinakultuuri tõttu praegusedki kümned, sajad tuhanded ja miljonid töötud?

Sellele vastata ei ole raske.

Inimkond on arenenud praegusele tasemele raske võitluse järele olemasolu eest. Teaduslike arvamusete järele elab ta inimesena umbes 1 miljon aastat maakeral. Enne seda loomadest arenedes, päris ta nende algomadused. Kuni siiani see lugematu arv miljoneid aastaid oli töö, see on võitlus toidu eest ta osa. Selleks tuli võidelda mitte üksi omasugustega, vaid ka teiste loomadega, loodusega, pisielukatega. Töötahe on muutunud inimesel üheks instinktiks, nagu seda suur kasvatusteadlane Fröbel juba ammu selgitas. Töökooli põhimõtted on rea vanemate ja uuemate kasvatusteadlaste poolt (Pestalozzi, Rousseau jt.) vankumatuks algtõeks tunnistatud. Töö arendab inimese keha ja vaimu, kõvendab tahet, püsivust, distsiplineerib inimest. Moodne kasvatusteadus oleks võimetu ilma töö kui kasvatuse abinõuta. See ei maksa mitte üksi laste, vaid ka täiel määral täiskasvanute kohta.

Tööta olekus kaob see kõik. Inimese elu muutub loomuvastaseks. Instinktiivselt tahaks ta teha tööd, — seda aga ei ole. Tekib hinges sisemine rahutus, rahulolematus. Loomulik jõud lihastes ja närvikavas nõuab väljenduse võimalust, see aga puudub. Inimene elab ja liigub nagu tühjalt ja mõtetult käiv masin!

Vaimliselt pahupidi olekule järgneb kehaline ümberkorraldus. Lihased muutuvad peenemaks, keha üldiselt rasvneb (hea toitluse puhul). Vastupidavus

väheneb, sest puudub treening ja igapäevane vormisolek. Keha kudedesse ja rakesse kogub jäänuseid, mis aeglase vere ringvoolu, lihaste ja kogu keha vähese liikumise tõttu jäävad välja pigistamata ja uhtumata.

Kokku võttes — endine alaline organismi vorm, pingutus, „löögivalmis olek“ on kadunud, sest võitlus olemasolu eest puudub. Kui sotsialistliku või mõne muu plaanimajanduse kaudu inimesed tööta oleku peale vaatamata saavad toitu ja varustust hästi, muutuvad nad nagu nuuma peal olevaiks loomadeks.

Kuidas avaldub töötaolu tegelikult praegu väliselt ja sotsiaalselt?

Inimese tarvitamata energia peab leidma väljendust. Rikkad miljonärid jt., kelle ainelised võimalused lubavad, anduvad igasugu lõbudele: viin, naised, sport, reisimine, mängud, teater, kunst, tants jne., mis elu iganes anda suudab. Praeguse tehnika ajajärgul on ilm kitsaks jäänud. Mõne aastaga on ta läbi reisitud. Varsti on kõik lõbud nauditud, algab küllastus, igavus. Vaesemal surelikul on lõbudeks samuti viin ja naised, tantsupeod, kino, joomingud, vähe reisimist, teaterit, kunsti jm. Tavaline nimetus kõigile sellele on u l a e l u, logelemine. Et inimesel midagi teha pole, siis ta uitab niisama ringi. Linna puiesteil, platsidel, uulitsail jm. näeme suurtel pühadel ja äripäevil alati, eriti praegusel tööpuuduse ajajärgul töötuid, — täiesti hajameelseid, tühjade nägudega — viitmas jumala päevi surma poole. Samuti kuuleme meie vabadel aegadel igasugu pidudest, joominguist küll avalikes kohtades, küll kodudes. Pärast suuri pidutsemisi alati tõuseb suguhaiguste arv. Ulakused, kaklemised, joobnute areteerimised on massi vaba-aja harilikud tagajärjed.

Aga vaimlised head lõbud — teadus, kunst, kirjandus? Kas need ei lahenda töötaolu probleemi ja ei rahulda tööinstinkti?

Osalt küll. On inimesi, kes anduvad teadusele

ja kunstile, kes anduvad spordile. Kuid nende protsent rahvast on võrdlemisi väikene. Ka need huvid nõuavad kalduvusi, mis paljudel puuduvad. Teame väga hästi, et on olemas „akadeemilised“ teaduslikud, kunstiarmastajad jt. inimeste tüübid. Seepärast ei saa loota, et saaksime vaimliste lõbude harrastamist teha üldiseks. Hea on, kui seda laiendame 20—30% -le rahvast. Praegu on need kalduvused vähestel, otsustades tõeliste vaimliste huvide järele akadeemiliseski peres! Rahvamass laias mõttes on ja jääb harilikuks töö- ja lõbutsejaks-loomaks — inimeseks.

Kuigi oletada teaduslikku ja muud vaimlist huvi laiemas ulatuses, ei suuda see siiski asendada tööd kui sarnast. Seni on töö olnud kui needus, kui paratamatu abinõu võitluses olemasolu eest, siis muutub vaimline töö vaid huviks, instinkti rahuldamiseks, nagu mänguks. Kasvatav mõju puudub tal või väheneb!

Kehalise degenerereerumise vastu propageeritakse juba praegu sporti.

Ei saa salata, et sport arendab keha, teritab vaimu, kõvendab taht ja püsivust. Keha mõõdud paranevad, organism areneb isegi paremini kui ilma temata. Täiskasvanul vabaneb keha üleliigsest rasvast ja töötaolu ainevahetuse jäänustest. Keha elundid ja närvikava funktsioneerivad spordi tõttu väga hästi.

Kuid kas suudab sport siiski asendada kehalikku tööd ja üldse tööd?

Praegu on sport lõbu kõigepealt. Peale selle intensiivne mõne keha osa töö tugeva tahte ja tähelepanu pingutusega. Oma intensiivsema kuju tõttu väsitab sport kiiremini kui kehaline töö. Ta kestab võiluse korral isegi ainult mõnikümmend sekundit (100, 200, 400 mtr. jt. jooksud, visked, hüpped jne.), ometi aga väsitab nii, et igapäev ei suudeta saavutada samu tagajärgi, vaid et vorm langeb kiiresti, muutudes suureks üleväsituseks. Ükski töö pole nii äge. Ainult harukordadel — õnnetuste ja raskete tööde korral, tu-

leb ette momente, mis nõuavad sarnast pingutust. Isegi tayloriseeritud automaatne töö ei väsita niivõrd, sest ta võib ikka kesta 5—6—7 tundi päevas ja kuude ning aastate kestel, enne kui ilmub üliväsimus!

Muidugi, ei pruugi sporti sarnasel kujul harrastada, vaid jõukohaselt, aga iseloom on tal sisuliselt ikkagi teine kui füüsilisel tööl. Pealegi on ta pealt näha kasutu, on mäng, on lõbutsemine, ei ole mitte töö! Sellega ei saa tal olla ka töö kasvatavat mõju. Ta on ja jääb füüsilise töö aseaineks!

Sporti, nagu teisiigi lõbusid, ei saa kõigile teha iseenesest mõistetavaks ja huvitavaks. Ühele meeldib ta — teisele mitte. Töö aga on niivõrd kõigile arusaadav ja paratamatu, instinktiivne, et tema vastu ei protesteerigi keegi põhimõttelikult! Näit. kõik kodused võimlemise süsteemid on jooksnud mõttetuse ja igavuse karile!

Töö on kättesaadav, odav, mugav, arusaadav ja loomulik olemasolu abinõu. Sport selle vastu nõuab erilist kohta, ruumi, aastaaega, abinõusid, ülikonda, seltskonda, raha, et olla sagedamini kättesaadav.

Kõike kokku võttes ei ole vaimlised huvid ega ka sport mitte võimelised asendama täiel määral tööd. Neil jääb kõigil midagi puudu. Aastatuhande vändanud inimkonna elutingimused ja edu tegurid muutuvad töötaolus. Olgu teoreetiliselt aseained nii head kui tahes, tegelikult on nad siiski kunstlikud ja lõpptaajärjed võivad olla kurvad.

Seepärast on masinakultuur sõna laias mõttes oma tagajärgedega — tööta inimkonna tekitajana — väga ähvardav ja kardetav.

Et hoiduda töötaolu halbadest tagajärgedest, ei pea laskma olukorda areneda selle määraneni. Kord tehti tööd 10—12 tundi päevas. Siis seati üles nõue: tööpäev olgu 8-tunniline. See paistis unistusena. Seda nõudsid siis sotsialistid. Kuid nüüd pakuvad kapitalistid ise 40-tunnilist töönaalat või 6 tunni 40-minutilise tööpäeva! Ka seegi on ületatud Ameerikas,

kus räägitakse 5-päevasest töönalast jne. Tööpäev lüheneb hiigla sammudega. Kus on piir? Null! Selle nulli on saavutanud juba 20—30 miljonit töötöölist! Masinakultuur hoolitseb selle arvu kasvamise eest! — Muidugi, töötatööliste armee tekkimises on süüdi ka teised tegurid — kuid see ei vähenda masinakultuuri üld tähtsust.

Eelmisi harutlusi tööta elu kahjust silmas pidades peaks iga inimene tööd tegema. See küsimus on täiesti uus, nagu meie seda eelpool oleme käsitlenud, ja seepärast pole võimalik otsustada, kuna puuduvad katsed ja tähelepanekud, mitu tundi keskmiselt peaks inimene päevas töötama, et rahuldada oma tööinstinkti ja et tasakaalustada tööta tundide halba mõju organismile? Inimese vaimlise ja kehalise loomulikkude tarvete ja elu häirivate tegurite vahel tuleb leida sotsiaal-bioloogiline tasakaal. On's see 1, 2, 3 või rohkem tundi tööst tööd? Ei tea! Minu arvates peaks see olema vähemalt 2—4 t. päevas, silmas pidades mitmesuguseid töötingimusi ja asjaolusid.

Siin oleks piir, milleni masinakultuur võib inimkonda tööta olekus ajada. Ülejäänud vaba aja võib kasutada spordi ja vaimliste huvide rahuldamiseks. Sarnases elus oleks osa tööst loomulikkust, osa tööst vaimlist ja kehalist lõbu, osa kultuuri ja looduse nautimist. Looduse instinktid, pärivus ja inimeste vabaduse ja lõbuiha oleksid tasakaalustatud!

Milline ühiskondlik kord võimaldab paremini võidelda masinakultuuri hävitava pealetungi vastu?

Kapitalistlik ilmakord oma tsentralistliku suurtööstuse, trustide, kartellide, saagiahnuse, omavoli, tooruse ja hoolimatusega, mis dikteerib majandust tihti üle mandrite ja isegi üle maailma ühest kesk-kohast — loomulikult mitte. Selleks on kapitalismi ajalugu küllalt selge, et seda mitte uskuda. Ka tehnokraadid kui masinakultuuri küsimuse selgitajad ei aita siin palju.

Sotsialistlik kord ?

Tõsi, see näeb ette töö produktsiooni vahendite võtmise rahva kätte, selle reguleerimist tarvitamisega, saaduste ühetaolist jagamist jm., mis tööpuuduse ja nälja kaotab.

Võib olla, et teaduslike uurimuste jm. tagajärjel tuleviku sotsialistlik valitsus siin korralduse teeb töötundide maksmapanemiseks.

Ometi ei ole usutav, kas sotsialistlik ilma kord kui tööliste ühekülgne diktatuur siiski suudab küsimuse otstarbekohaselt lahendada, sest siin segab poliitiline tendents. Kui on vaja mõnest kihist lahti saada, võib siin väga hästi just masinatega võidelda, võttes tööd näit. väiketööstuselt, käsitöölt jt. poliitilise vajaduse järele, millist soovi praegu sotsialistidel märgata võib, sest just nemad on näit. Eestis jm. olnud tulisemad suurtööstuse s. o. masinakultuuri pooldajad!

Lõpuks, kas üldse ja millal sotsialism teostub, on küsimus, millele põhjalikud teosed ja arvutu kirjandus eitavalt vastavad.

Ainult korporatiivses korras on võimalik kõige otstarbekohasem ja otsekohe sem võitlus masinakultuuriga.

Detsentralisatsioon, iga majandusharu enesekorraldus, statistiline ülevaade, kihtide (korporatsioonide) koostöö jne. võimaldab täielikku plaanimajandust produktsiooni ja tarvituse vahel maksma panna. Iga uue masina leiutamise, uue käitise avamisega jm. tulevad küsimused korporatsioonis arutusele, kas sellega ühiskonnale head või halba sünnib. Üksiku isiku saagiahnus ei saa end teistele peale sundida nagu praeguses korras. Kui praegu võtab üks uue masina tarvitusele, peab võistleja sama tegema. Ilma korporatiivse korrata kuskilt keskkohast — ministeeriumist — seda juhtida näit. erakonna süsteemi puhul on võimatu. Korporatiivses korras ei toimu midagi ilma lähedase kontrollita või kaalumisetä.

Edasi. Suurtööstuse tsentralistlikkude tendentside piiramise ja kontrolliga toonitatakse ja elustatakse rohkem individualistlik või laialipillatud tööstus s. o. kesk-, väike- ja käsitööstus. Selle kaudu omandavad töösaadused omapärasema, mitmekesisema ja kunstipärasema ilme. Mitte niivõrd saaduste hulk ja standard, tüüp ei tule arvesse, kui nende headus ja maitsekus. Sellega puhutakse uut vaimu meie igapäevasse ellu. Sulepea, nuga, kirja-press, toolid, mööbel, raamat, kell jne. hakkavad uuesti elama nagu vanadel käsitöö õitseagadel. Vabrikusaaduste labane hallus kaob. Kunstihõng lehvib üle argipäevasuse!

Inimese töö, tervis ja funktsioon säilib paremini korporatiivses korras. Loomulikult suudab see ka masinakultuuri küsimusi kõige otstarbekohasemalt lahendada.

Olgu siinkohal, lõpuks, tähendatud, et ma masinate vastu üldiselt ei ole! Kuivatus ja süvendustööd, laevade jm. suurema varustuse ehitamine, autotööstus jm. teevad masinad kultuur-inimesele paratamatuiks. Ma tahtsin eespool ainult näidata, kuhu võib viia masinakultuuri **t a l t s u t a m a t a** edu!

Enne inimene, — siis masin. Masinale siis vaba voli ka isegi väiketööstuses ja käsitöös, — kui ei kannata inimene. Masin on ja jäägu inimese orjaks!

b) Korporatiivne kord võimaldab loomulikuma ja tervema elukorralduse ka tervishoidlikul alal.

Praegu hoolitseb ühiskondliku tervishoiu eest ametlik aparaat: omavalitsuste tervishoiu osakonnad, üldriiklik tervishoiu peavalitsus ja ametlik tervishoiu nõukogu kui nõuandja organ. Omavalitsuste võimkonda kuulub seadusmääruste väljaandmine, samuti tervishoiu peavalitsusele. Nagu ikka praeguste olude juures, kus erakonnad kaaluvad asja kasu või kahju oma seisukohast, kusjuures pealegi tervishoiu määrused ja seadused võivad takistada mõnede ringkondade teenimisvõimalusi (näit. puhtuse reeglid piima-

müügil, toiduainete valmistamisel jne.), siis unustatakse tervishoidlik kahju sagedasti. Peale selle ei ole neile arusaadavgi, mispärast mõni küsimus on kiire, tähtis, kasulik või kahjulik, sest tervishoidlikke küsimusi näit. Riigikogus otsustavad 98 mitteamsti 100 liikme seast!

Sarnane võhikute võim eriti tervishoidlikes küsimustes on väga kahjulik. Võhikute võimule võlg-neme, et näit. töölisile, riigiametnikele jt. peale on surutud ambulatooriumides arstimine, et v a b a a r s t i v a l i k on keelatud, et arstkonna moraalne tase on langemas, et läbi viia tervishoidlikke seadusi näit. abordi, abiellumise jm. on raske jne. Võhikule kõik need küsimused ja veel palju teisi on arusaamatud, mitte tähtsad. Arstid kui asjatundjad aga teavad nende tähtsust, uuemaid seadusi ja eeskirju välismaalt, uuemaid teooriaid jne. ning suudaksid kõige paremini rahvast omal alal edasi viia.

Praegu valitseb eriti ühiskondlikus tervishoius: haigekassades, ametnikkude jt. ravimisviisides, abielu-seadustes, sotsiaalseis elutingimuses jm. palju sellist, mis rahva elujõudu alatasa nõrgestab.

Võrreldes Saksamaaga, kus kuulus tervishoiu statistik prof. Grotjahn ühe kolmandiku Saksa rahvast alaväärtuslikuks on lugenud, oleks ka meil Eesti rahvast vaid $\frac{2}{3}$ täieväärtuslikud, s. o. umbes 700.000 eestlast! Teised 300.000 oleksid osalt vaimuhaigeid, vigaseid, nõrga kehaehitusega (tiisikuse kalduvusega) jne.

Eugeenika (tõutervise) õpetus, mis püsib loomade tõuparanduse tagajärgede ja uuemate inimeste suguvõsade uurimisega kindlal teaduslikul pinnal — õpetab, et praegu toimub kultuurmail n. n. eitav paremate pärvuselementide väljavalik rahvast, kuna andekamad inimesed ei oma lapsi, sellega välja surevad, andevaesemad aga rohkem siginevad. Loomade tõuparandusel toimetatakse teisiti — halvad loomad kõrvaldatakse siginemisest. Eitav valik toi-

mub kõikides rahvakihtides, eriti aga haritlastel. Sarnast eitavat väljavalikut ja tõulise tervise ning andekuse tasapinna langust soodustavad paljud asjaolud, mis perekonna asutamist takistavad, vallalist põlve kergendavad, andevaesust paremasse olukorda seavad jne. — näit. maksud, kohtade saamine, korterite muretsemine, sõjad jne.

Teadusliku pärivusõpetuse järgi ei ole kõik inimesed üheväärtuslikud juba sündimisest peale. Üks laps ei sarnane teise lapsega. Laps ei sünni nagu valge paberileht, vaid sinna on igal lapsel isemoodi kiri juba peale kirjutatud — vanemaist sündinud pärivusomaduste näol. Selle tagajärjel näemegi kehaliste ja vaimliste omaduste lõpmatut mitmekesisust, vaatamata ühesugusele kasvatusel kodus ja koolis.

Inimesed ei ole mitte üheväärilised, ei saa seepärast olla ka alati üheõiguslikud!

Kui praeguses demokraatlikus korras tahta läbi viia puhtteaduslikke tervishoiu sotsiaalseadusi, mis teevad vahet andekuse, andevaesuse vahel, soodustades esimest, põrkame näit. otsekohe sotsialistliku üheõiguslikkuse dogma vastu.

Hariliku sotsialisti arvates on „neetud kapitalism“ pea ainukesena süüdi, et vangimajad meil on täis kurjategijaid ja seaduste rikkujaid, vanadekodud hoolaluseid ja linna öömajad pätte! Et nad sinna pidavat sattuma vaid kapitalistliku kurnamissüsteemi tagajärjel, siis ei ole midagi imelikku, kui vanadekodu invaliid, joomar, pätt jt. valimistel üheõiguslikult teiste kodanikkudega määravad riigi saatust!

Tegelikult suurem osa eelmisi isikuid on tõuliselt alaväärtuslikud ega tohiks omada ühesarnaseid õigusi. Ka suur osa töölisklassist, kes ei avalda erilist taht ülespoole tungimiseks, on tõuliselt alamal tasapinnal kui suurem osa keskklassidest.

Korporatiivne kord, kus arstkonnal koos tervishoiu personaaliga oleks juhtiv koht rahva tervishoiu korralduses sõna laias mõttes, võimaldaks lihtsamaid

asju läbi viia otsekohe, tähtsamaid aga tõsta avalikkusele tulipunkti-küsimusteks.

Ainult inimeste ja rahva tervis üldse oleks eeskätt juhtnööriks, mitte aga erakondlik poliitilised kombinatsioonid. Propaganda seadused, määrused, korraldused tuleksid vahenditult asjatundjailt. Võiksime maksma panna kergemini tõutervishoiu seadused, — mitte lastes end juhtida haledusteooriast, kõikide inimeste üheõigusluse ja nende kõikide ühesugusest väärtusest. Idioot ei ole väärt sündima ega elama. Kui neid ei taheta otsekohe surmata, — ärgu sünnitatagu neid juure! Haleduse ja ülearu helluse pärast iga inimese-moodi olevuse vastu makstab meile umbes 10.000 vaimuhaige ülevalpidamine aastas üle 100 miljoni senti. Peale selle vangimajad, kurikalduvustega laste kodud jne., mis vähemalt 1 miljard senti aastas kulu teevad, sest ka politsei, kohtu jm. kulud alaväärtuslike pärast perekondades ja mujal tulevad juure arvata.

Tuleviku ühiskonnas valitseb ratsionaliseeritud sündivus. Inimesi ei ole vaja lõpmata arvul. Kes ei sünni, — ei mõtle, ei muretse. Teatav arv inimesi, — sellest on küllalt! Kes aga sünnib, — olgu terve ja täieväärtuslik! Eesti olgu tõuliselt terve ja tubli!

Ainult korporatiivne ühiskondlik kord võimaldab sarnast korraldust kõige paremini teostada, sest siin asuvad asjatundjad tervishoidu juhtima.

8. Rahvuspoliitiline iseseisvus ja hingeelu. Eesti iseseisvuse seisukohast võimaldab korporatiivne korraldus rahvuse parema vastupanu. Kui välja on arenenud väikerahval omavalitsusüksused — vald, linn, maakond, siis ei ole keskvalitsuse langemine riigi iseseisvuse kaotamisel rahvale mitte saatuslik, sest iseseisvus üksikute osade isetegevuse näol elab tegelikult edasi. Seda argumenti on meil poliitiliselt sagedasti kuulda olnud.

Oma rahvuspoliitilist iseseisvust säilitada suu-

dame majanduse ja kultuuri alal veel paremini, kui üksikuil rahvakihtidel on oma korporatiivsed enesekorraldused loodud. Kui võõras võim hävitaks riigi keskvalitsuse, säiliks korporatiivsed keskkorraldused. Võib olla kaotaksid nad küll oma suuremad õigused, ometi ei saaks praegusel ajal ega tulevikus väiksemaid koondisi — ühinguid, seltse, liite jne. — enam päris sulgeda. Nad elaksid edasi.

Rahvusliku hingeelu seisukohast peaks korporatiivne kord eriti eestlasele olema soodus. Soome-Ugri rahvas on ajaloos olnud alati laiali pillatud, millest teda täis Põhja- ja Kesk-Venemaa, Baltimere rannikud ning Kesk-Euroopa. Isegi väike Eesti oma ajalooga muistsest ajast näitab meile, et pea igal külal oli oma kuningas! Soome-Ugri vaimule on võõras tsentraliseeritud võim! Seepärast on korporatiivne kord oma kokkukõla võimalusega tsentralistliku korra ja rahva omavalitsuse mõtte vahel õnnelik kombinatsioon.

K o k k u v õ t e. Analüüsidest praeguse demokraatia puudusi ja üles seades korporatiivse korra ideaali, katsusime eelpool real lehekülgedel viimase teoreetilisi ja tegelikke paremusi selgitada.

Korporatiivse korra puhul ei kao üksinda erakondade vajadus nende praegusel kujul, vaid ka rida ühiskondlikke puudusi, mis peamiselt neist tingitud.

Ülearune isiklik diktatuur ja oligarhia, juhtide asendamatus ja sagedane omavoli ning võimu kurjasti tarvitamine — kaovad korporatiivse korra isiku suurema esilekerkimise võimalusega, detsentralisatsiooni, enesekorralduste, demokraatlikkuse ja omavahelise suurema kontrolli maksvusele pääsemisega. Sellega ohjeldatakse ka telgitagused mustad võimud. Asjatundjate valitsemine kaotab rahvajuhtimise praeguse töövõimetuse, mis tingitud poliitikute-professionaalide lajutamisest. Tööjaotusest tingitud kutsete või rahvakihtide üheõiguslus võtab põhja klassivõitluse ja praeguse poliitilise „võimu teoorialt“ ning seab

uuesti aukohale rahva kui terviku ühtluse, mis kõven-
datakse korporatsioonide omavahelise koostööga kesk-
võimu abil. Peale nende paremuste oleks korpora-
tiivne kord üldse tervem, loomulikum ja edu kind-
lustavam.

Muidugi, ka korporatiivsel korral võivad olla
oma puudused, millest lähemalt järgneva peatüki
lõpus.

5. Korporatiivne riik ja Eesti.

Korporatsioonid, gildid või ametiühingud korraldavad rahva kutsealade järele. Nende jm. ühtlustamiseks on vaja üle kõigi riiklikku korraldust.

Kui palju ja missuguseid kutsealalisi enesekorraldusi Eestis asutatakse, on otstarbe küsimus. Põllumehed; põllutöölised; töösturid; tööstustöölised; pangad, pangaametnikud ja teenijad; laevnikud, nende palgalised; maa transport ettevõtjad, nende palgalised; kaupmehed, nende palgalised; vabakutselised — arstid, advokaadid, insenerid jt.; riigi- ja omavalitsuste ametnikud jt. peaksid igaüks, nii ettevõtjad kui palgalised, enesekorraldused saama. Kuivõrd neil igaühel õigusi, on otstarbekohasuse asi. Kuivõrd nad omavahel liituvad, näit. vabakutselised — arstid, advokaadid jt., kuivõrd suurte gruppide alajaotused (näit. tööstuses: suur-, kesk-, väike- ja käsitööstuse ala; kaubanduses: suur-, kesk- ja väikekaubandus; ühistegevus jne.) iseseisvuse saavad, oleneb jällegi otstarbekohasusest, et võimaldada rahulikku arengut ilma sisemiste hõõrumisteta. Kõiki neid küsimusi siin ette näha ei oleks mõtet ja on võimatu. Kui statistiliselt mõne kutseala kodanikkude arv on suur või nende tähtsus arvu peale vaatamata esmajärguline (näit. advokaadid, arstid jt.), ei saa neile omaette enesekorraldust keelata. Ei ole nad seda mitte, saavad nad küll enesekorralduse, kuid alasektsioonina, liitudes mõne suurema naaberalaga juure.

Mõnede kutsealade enesekorraldus üheõiguslikult teistega ei ole mõeldav — näit. kaitseväe oma. Ta on nii-kui-nii juba omaette korporatsioon, kuid iselaadiline. Tema tsentralistlik iseloom, diktaatorlik disiplin, relvade võim jne. ei võimalda teda lubada olla sotsiaalse elu korraldaja, kuna iseloomult on ta ähvardav teiste julgeolekule. Mõnda kutsegruppi on jälle niivõrd vähe, näit. diplomaate, et eri ametiühingu asutamine on raske või võimatu. Sel korral tuleb teha üheõigusluse mõttes väljavõtteid või lasta liita need naaber-alade juure.

Tegelikult kujuneb ühiskonna korraldus umbes järgmiselt. Kohtadel — valdades, alevites, linnades on iga kutseala kohapealsed kutseorganisatsioonid, need ühinevad vajaduse korral maakonna või ringkondade viisi, iga kutseala muidugi eraldi. Üle kõige on üleriiklik liit. Kohtade alg-rakukeste õigused tulevad anda õige suured, et detsentraliseerimise ehk omavalitsuse printsiipi põhjalikult läbi viia. Demokraatia on rahvalalitsus. Kui kuhjame kutseala korralduse võimu keskkoha — Tallinna — jääb ta kohtadele jällegi eluvõõraks, tekiavad kontrolli raskused jne., umbes samad pahed, mis erakonna süsteemis praegu. Kuna korporatiivne kord on vaba isikuvõistluse kord, peab maksma vabavõistlus töös ja funktsioonis, kuid enesekorralduse kontrolli all, ühiskondlikes huvides ja kohustuste täitmisel.

Korporatiivsed korraldused saavad laiad võimupiirid oma kutseala, liikmeskonna arendamiseks ja ühiskondlikkude kohuste täitmiseks. Mitte ükski tööprotsessi juhtimine, vaid ka kasvatuslikud ja järelevalve ülesanded tulevad täita; oma ala töö ja saaduste hinnad, turu korraldus ja kaubandus korraldada; määrusi välja töötada, seadusi esitada, maksma panna. Osa kutsekoole või tööõpetust võib usaldada korporatsioonidele (näit. advokaatide abide, õpipoiste, sellide jne. vilunud tööjõudude või meistrite juures jne.). Arstiabi, hoolekanne, emade ja laste kaitse iga kutseala

piires jääb osalt korporatsioonide korraldada, kas või vanaduse-, elu-, õnnetuse- jm. kindlustuse läbi- viimise kaudu jne. jne. Ühesõnaga, iga korporatsioon muutub teatavas mõttes riigi alaorganiks.

Kui selliselt põllumehed võtavad põllumajanduse, töösturid — tööstuse, arstid — tervishoju, advokaadid — juriidilised vahekorrad jne. korraldada, juhtida või selleks mõjuvalt kaasa aidata, vabaneb riigi kesk- võim suurest osast oma senistest ülesannetest. Sellega ei seisa kesk- võimu ülesannete küsimus mitte selles, mis talle anda, vaid mis talle alles jätta, kuna riik on oma kätte igasugu ülesanded kuhjanud, mis talle ilmselt ülejõu käivad ja millest ta viimasel ajal korporatiivsete asutiste, Eestis „kodade“ jm. asutamise- ga püüab vabaneda.

Sõjavägi ja maaala kaitse, raha, post, telefon, raudteed, üldharidus, politsei jm. kui üldfunktsioonid, tulevad jätta nähtavasti riikliku kesk- võimu hoolitseda. Edasi — ühistöö koordineerimine üksikute kutsealade enesekorralduste vahel, nagu see on Itaalias, teostub nn. korporatsioonide ministeeriumi abil.

Kuidas luua kesk- kvalitsus? Millise põhiseaduse alusel?

Kas see koostada kutsealade korporatsioonide saadikute kongressi mingisuguse täidesaatva organina, või korporatsioonide esindajate keskbüroo, nõukogu, komitee jne. kaudu — umbes nagu Nõukogude Venemaa riigikord praegu — või isikliku juhtiva isiku valimise läbi à la Mussolini, või parlamentliku presidiaalsüsteemi alusel või mõnel muul teel, — jäägu siinkohal lahtiseks, sest pole mõtet praegu seda üksikasjadeni harutada. Pole ka võimalik seda ilma tegeliku elu asjaoludeta ette kujutada. Samuti kas tulevane korporatiivne riigi kord kujuneb puhtakujuliseks-korporatiivseks või kompromiss-riigikorraks praegustega, kas ta pannakse maksma evolutsiooni teel või vägivallaga — on raske ennustada.

Niipalju on kindel, et parlamenti ega erakondi praegusel kõikvõimsal kujul ei tule, võib olla ainult eriühingute näol. Kui rahvaesindus korporatiivses korras kokku astub, siis on see isikuvallimise põhimõttel valitud kõikide kutsealade, kultuur- ja majandusjõudude esindus, kus ei tohi puududa esindajaid ühestki enam-vähem tähtsast rahva funktsiooni alast! Sarnane rahvaesindus on rahva mitmekesiste huvide, kihituse, hariduse, kutsealade, vaimlik ja majanduslik tõelik vastupeegeldus! Iga inimene peab võima ütelda, et tema kultuursed ja elulised huvid parlamendis esindatud on. Ja mis on elulisedmad kui näit. igamehe eluülespidamise töö või kutseala huvi?

Rahvaesindus muutub samuti asjatundjate koosseisuks, sest iga kutseala valib oma esindajaiks ikka vanemaid ja vilunumaid kolleege! Samuti võivad temas esindatud olla majanduslikud, kultuursed, muulaste, usulised jt. organisatsioonid, näit. ülikool, kirikud, vähemusrahvused, omavalitsused jne. jne.

Korporatiivne kutseesindus ei saa olla ka liiga väikese arvuline, sest iga kutseala või organisatsioon, mis võib esinduse riigikogusse saada otsekohe, ilma korporatsiooni kuulumiseta või viimases küll olles paralleelselt — peaks võima 2—3 inimest valida, mis võimaldab mitmekesisema esinduse, kindlustab esinduse püsivuse mõne saadiku haigestumise puhul, on kontrolliks isikliku korrupsiooni vastu jne. Kuidas kujuneb vastav valimisseadus — on eriküsimus.

Korporatiivses parlamendis on huvirühmi praeguste erakondade arvuga võrreldes isegi kümme korda rohkem. Kui erakondi on mõnel maal 2—3—13, tuleb huvirühmi, majanduslikke, kultuur- jm. organisatsioonide eriiseloolumulisi esindusi igatahes mitukümmend, võib olla isegi 40—50, kui esindatakse kõik rahva elu funktsioonid. Itaalia parlamendi koosseisus on näit. 36 eriilmega esindust, peale selle veel vabakutseliste alad (v. eelpool.)!

Meie Riigikogu olevat oma põllumeeste ja tööliste, mõne majaomaniku, vähemusrahvuste esinduse, advokaadi ja arsti ka mitmekesine „rahva“ esindus! Milline karikatuur see tegelikult on — selgitasime juba eelpool.

Korporatiivses korras tuleb loobuda mitmest senisest tõekspidamisest. Üks neist on proportsionaalne valimisviis. Rahvaesinduse koostamine korporatsioonide, ühingute, kultuur- ja rahvusliikude organisatsioonide esindajaist võimaldab palju otsekohe- semalt, mitmekülgsemalt ja üheõiguslikumalt esindajaid valida kui proportsionaalsus. Vanadel demokraatia mail, Inglismaal ja Prantsusmaal, ei valitse proportsionaalne valimisviis ning katki pole midagi. Meil Eestis pidavat valitsema proportsionaalne süsteem, aga see maksab ainult suurte erakondade kohta, sest alla 2 esindaja ei või keegi Riigikokku saada! Missuguse ebaloomuliku (põllumeeste ja tööliste) koosseisuni võib proportsionaalsus viia, näitasime Eesti Riigikogu koosseisu puhul eelpool.

Kui korporatiivse korra valimisviis võimaldab igal erirühmal isegi ühes kihis, näit. põllumeestel, töolistel, tööstureil jt. valida esindajaid seksioonide või osade kaupa, näit. väike, kesk- ja suurpõllume- hed, tööstuse-, põllu- ja käsitööstustöölised, suur-, kesk-, väike- ja käsitöösturid jne., siis on kindlustatud kõigile esindus. Praegu aga valitseb näit. põllumeeste esinduses eeskätt suuratalude rühm, kuna väiketalud, keda kõige rohkem, hoopis on jäänud esindamata. Sarnaseid näiteid võib tuua ka teiste kihi-erakondade kohta. Töölisi esindavad peamiselt linnade töölised ja haritlased, kuna põllutöölised on hoopis esindamata jne. jne.

Korporatiivne kord seab üles sellega uue põhi- mõtte — töö ja funktsiooni, kodanikkude ak- tiivsuse ja asjatundlikkuse järele valimise aluse. Proportsionaalsuse aluseks on aga sisult barbaarne m a t e m a a t i l i n e a r v, koosnegu see kas või vaes-

temaja hoolealustest või linna öömaja pättidest! See on igatahes demokraatia idee karvupidi kiskumine ja naeruvääristamine!

Maksva eesti valimisseaduse järele on näiteks Riigikogu valimistel hääleõigusest ilma kõik kohtu poolt vastutusvõimetuks tunnistatud, tõsisemalt karistatud ja „kinnipeetavad“ isikud. Vabad hoolealused, kodus hoitavad vaimuhaiged, töövõimetud jt. viiakse isegi vägisi valimistele, nagu kogemused linnades näitavad. Eestis loeti 1932. a. 36.000 (3,4% rahvast) hoolekande alust. Neil kõigil on õigus otsustada tähtsaid riiklikke küsimusi, juhtides majanduselu, määrates makse jne. muidugi suuremalt osalt kaudselt oma esindajate kaudu.

Mis õigusega seatakse tobu või hoolekandevaline kõrvuti õiguste poolest andeka ja aktiivse kodanikuga?!

Kutsekorporatsioonide esindajate valimisega saab parlamendi saadik v a s t u t a v a k s oma valijate ees, kuna ta praegu seda pea absoluutselt ei ole!

Kui korporatiivses esinduses küsimusi harutakse või otsustakse, tekivad loomulikult oma grupid, kes pooldavad ühte või teist seisukohta. Suurtööstur lööb kokkuleppe pangahärra, laevniku, suurkaupmehe, suurmajaomaniku jt. mõne suurnikkude kihi esindusega. Töölised, palgateenijad, ametnikud kalduvad samuti enam kokku hoidma. Järelikult — paistab tekkivat sama erakondlik — poliitiline grupperumine, mis praegu.

Ometi on suur vahe praeguse ja tulevase poliitilise meelsuse organiseerumise vahel. Praegu valitseb erakondlik n. n. rühmadistsipliin, mis iga teatavasse rühma kuuluvat rahvasaadikut sunnib hääletama, nagu tahab erakonnajuht. Vastasel korral võib ta jääda edaspidi nimekirja võtmata, valimata, kaotab mõne koha jne. soodustused. Siin puudub sarnane alaline võim. Korporatiivses parlamendis võib teha küll kokkuleppeid, kuid need pole püsivad, sest iga

küsimus nõuab igasugust otsustamist, mis ei ole võimalik ette näha, samuti puudub kõikvõimas rühmadiistsipliin. Peaasi aga on, et iga rahvasaadik on nüüd oma huvirühma esindaja, peab silmas pidama selle huvisid, allub selle kontrollile jne. See takistab rahvaesindajate vaba mängu ja telgitagust toimetamist, mis praegu kerge. Seepärast ei saa korporatiivses korras tekkida sarnaseid oligarhilisi poliitilisi jõude nagu praegu erakondade näol! Kui nad tekivad, on nad ebastabiilsed, ajutised, nõrgemad.

Üks asi paistab olevat kindel: korporatiivne keskvalitsus peab olema tugev ja stabiilne! Tema ei pea mitte jääma rahvaesinduse kirju kogu kokkulepete mängukanniks, nagu see praegu erakondade kombinatsioonide puhul kriisitamise tõbe põeb. Kas valitsus aja peale, tugevakäelise presidendi näol, kas teise koja — senati — loomise kaudu või muul teel.

Kuna praeguse kapitalismi, riigikordade ja kogu demokraatia üks puudus on seisnud anarhia s nii majanduses kui mujal, siis peab korporatiivne riik olema suuteline ka siin looma omalt poolt korda!

Tugeval keskvõimul üksikute korporatsioonide kaastöö abil — võib paremini kui praegu õnnestuda majanduselu koordineerimine. Praegu ei ole meil olnud näit. Eestis miskit sihikindlamat majanduspoliitikat ei põllumajanduses, tööstuses, kaubanduses ega ühistegevuses. Krediidipoliitika, uute käitiste või ettevõtete avamine, riigi eelarve toetused, monopolid, litsentsid, tollid jne., millega tegelikult majandust juhitakse, on otsustatud üksikute rahameeste või erakonna tegelaste isiklikel kaalutlusil. Majanduslik ülevaade, tähtsamate ilmuvuste diagnoos, tervenemise või halvenemise tendents, saaduste valmistamise ja tarvitamise tasakaal, turu konjunktuur jne. ei leia tõsist tähelepanu, tihti isegi mitte majandusministrite eelarvekõnedes! Praegune süsteem, mis põhjeneb rohkem partei majandusel, ei soovigi

seada. Tõde on ainus — ka majandusalal. Kui maksusele pääseb teaduslik vaatlusviis, takistab see praegustel võimumeestel telgitaguste kombinatsioonidega mängimast.

Korporatiivses korras, kus eriilmelised majanduslikud jõud on tegelikult riiklikud alaorganid — juhitakse majanduselu enesekorralduse ja mitte juhuslike kõrgemate või kaugemate niiditõmbajate läbi. Juba asjatundjate juuresolu takistab teha lausa rumalusi. Võib juhtuda seda, et mõni korporatsioon on aktiivsem kui teine ja pääseb enam mõjule, kuid see on ikkagi midagi muud kui suurärimeeste või mõne juudi esimese viiuli mängimine majanduses nagu praegu!

Kuna meil Eestis on statistika hästi arenenud, võib arvata, et majanduselu üksikosade enesekorralduste kaudu asjatundjate juhtimisel on võimalik ja kerge plaanimajandust teostada. Riigi keskvoim, mis koosneb omakord asjatundlikust elemendist, — saab kergesti ülevaate olukorrast. Just siin on võimalik isegi sotsialistlikku tootmise-tarvitamise vahetkorda reguleerivat majandusprintsipi kergesti läbi viia, kuna on kõrvaldatud või vähendatud üksik-kapitalistlik tsentralistlik võim ja on maksimas kihtide üheõigusluse põhimõte (ka tarvitajate oma vabrikantide kõrval).

Kuidas areneb majanduselu tulevikus, millised on siis arusaamised ja hinnangud, — ei tea keegi. Korporatiivne süsteem võimaldab palju suuremat mitmekesisust, sest iga majanduslik enesekorraldus võib oma tahtmise järgi maksma panna eneste suhtes mis tahes korra, kas või sotsialistliku või pseudosotsialistliku. Saab see sarnane riikliku või kristliku sotsialismiga, riigikapitalismiga, gildisotsialismiga (produktiooni vahendite kollektiviseerimine ja töö juhtimine tööliste läbi erimajandusharude viisi), solidarismiga, kasust osasaamise viisiga, sündikalismiga (sotsialism tööstuse või majandusharude järele) või millegi

muuga, seda võib otsustada korporatsioonides ja nende vahelises koostöös igalpool iseviisi.

Korporatiivne riigikord looks ideaalse võimaluse aktiivsete majanduslike ja vaimsete jõudude isetegevuseks, seaks jalule kõigi tööjaotuse, rahvaosade üheõiguslikkuse ning kaotades ebaloomuliku ühiskonna vastu töötavate jõudude mõju, looks tugeva keskvoimu abil rahva ja riigi kui terviku ning tema suveräänse jõu.

Keskvalitsus alalise korporatiivse ministeeriumi või korporatsioonidevahelise bürooga loob stabiilsuse haridus-, majandus- ja muus poliitikas üldriiklikus mõttes. Sotsialistlik ilmavaade, kodanlike erakondade valimisprogrammid ja kavad on siiani püüdnud näiliselt rahva kui terviku juhtivat suunda esindada. See ei ole aga mitte alati olnud asjatundjate oma ja terviklik, vaid rohkem kihihuviline ja isegi demagoogia ilmeline. Korporatiivse ühiskonna programmid koostatakse tervikluse ja asjatundjate s. o. mõistuse seisukohast. Nagu Platoni ideaalses riigis targad juhivad riiki, nii hakkab mõistus juhtima asjatundjate läbi korporatiivset korda.

Kõikide aegade tähtsaim sotsiaalne probleem — varanduslike vastolude s. o. kapitali ja töö vaheline korraldus, eksploateerimise kaotamise küsimus, — lahendatakse kõige paremini, sest kõikide kihtide, ka tööliste, üheõiguslus ja ka ühine koostöö võimaldab kokkukõla luua kõikide vahel. Riigi peatugi on hea töölikond. Kapitali ja eraomanduse ühiskondlikud kohustused, detsentralisatsioon ja rahvaüksuste omavalitsus ei lase tööandjate ja töövõtjate vahel samuti vastolusid teravaks arenda. Näiteks ei ole need väike- ja käsitööstuses mitte nii suured kui suurtööstuses, kus valitseb suurem tsentralisatsioon. Endised puht egoistlikud töösturite trustid saavad võimatuks. Pealegi võimaldab üksiku korporatsiooni ja korporatsioonide vaheline sisemine korral-

dus, nagu eelpool mainisime, maksma panna ka sotsialismile lähedasi ühiskonna vorme ja ka majandusdemokraatiat. Korporatiivne kord ei ole lõpuks muud midagi kui rahva enese plaanimajandus, mingi segu isiksusest, rahvuselusest, sotsialismist ja kapitalismist.

Mis puutub praegustesse linna- ja maaomavalitsuste ümberkorraldamisse, siis see peab toimuma samade põhimõtete järele kui riigivõimu loomine. Oma-avalitsuste korporatiivsele korrale üleminek on seda kergem, et omaavalitsuste volikogudes on kihiline esindus palju enam arenenud kui praegu Riigikogus. Edasi, valitakse linnavalitsused teatud ajaks, seega puuduvad siin tavalised kriisid nagu keskvalitsuses ja kesk-
võim on stabiilsem.

Korporatiivne riik eelkirjeldatud kujul vastab täielikult hariliku demokraatia mõistele, vaatamata tugevale kesk-
võimule. Suurima demokraatia tundja J. Bryce'i järele ei ole mõõduandev riigivorm, et määrata kindlaks demokraatia mõistet, kuna olevat olemas vabariike, kus puudub demokraatia ja olevat kuningriike, kus see valitseb! „Kus valitseb kogu rahva tahe kõigis tähtsamais küsimusis, isegi mõninga hiljaksjäämisega, ehk kus ta kutsutakse end avaldama teatavate ülesannete puhul teatavate viiside läbi — seda võidakse kutsuda demokraatiaks,“ ütleb Bryce („Modern Democracies“).

Millisesse riigivormi — kas parlamentarismi, presidiaalsüsteemi või otsesse demokraatiasse — mahub korporatiivne demokraatia, see oleneb rahva kasvatus-
sest ja küpsusest.

Kui praegust demokraatiat juhib nagu eespool selgitatud 10—12 osalt salapäraselt tundmata jõudu ja isegi üldised valimised võimaldavad valitseda üksikul kutsel teiste üle — saab korporatiivne riigikord ses mõttes kaugelt demokraatlisem. Kutsealade enese-
korraldused kui riigi alaorganid laiendavad kõigepealt aktiivsete inimeste teotsemisvõimalusi praeguste era-

kondade arvuga võrreldes vähemalt kümnekordseks. Kutsete üheõiguslus ei võimalda üksikuil teiste üle valitseda, mis tõttu ära jääb rahva vähemuse otsene valitsemine enamuse üle.

Kui tugeva kesk võimuga ja rahva osade vahelise kokkukõlaga Eesti korporatiivne riik luuakse, siis on see viimane aeg, kuna vajadus selleks on otse karjuv.

Kõigepealt ei tohi me silmapilkugi unustada, et oleme väga väikene rahvas võrreldes suurrahvastega. Meie sigivus on väikene, muulaste protsent tõuseb nende suure sündivuse tõttu ja pealegi langeb tõu-tervise tasapind järjekindlalt. Elame väga rahun kohas siin maakera kamaral! Pärastsõjaaegne „armu-aeg“ hakkab nähtavasti lõppema, sest Saksamaal on marurahvusluse tõusuga tekkinud ähvardavad kõuepilverd. Hitleri tung itta, Venemaa alaline ähvardus. Balti riikide omavaheline leppimatus ja sisemised kor-ratused teevad välispoliitilised väljavaated juba lähemaski tulevikus kahtlaseks.

Kas oleme aga ette valmistatud suurteks katsumisteks? Kas valitseb meie seas veel sarnane üksmeel kui Eesti vabadussõja ajal? Kas oleme kui väikerahvas oma jõu tarvilikult kontsentreerinud ühis-kondlikult, majanduslikult ja vaimselt?

Kõiki meie praeguse demokraatia puudusi silmas pidades, kaugeltki mitte!

Ülesanded on aga väga suured.

Kõigepealt nõuab lahendust sihikindel rahvuslik kasvatus, mis oleks juhtitud meie omapärast rahvuslikust hingest ja ürgjõust. Siin peab kõrvaldatama kõik kõrvalnähtused, mis rahvust mõnitavad, nagu seda teevad punasotsialistid oma miitinguil. Ajakirjandus, kodu, kool, seltskond peab asuma siin sihikindlale tööle.

Kadakasakslus ja pajuvenesus peavad kaduma. Keegi eestlane, olgu ta segaabelius või mitte, ei tohi oma last panna muulaste kooli — nagu praegu!

Saksa või vene keelega keksimine isegi haritud eesti seltskonnas peab eesti rahvast välja sülitatama! Eesti rahvuse mõnitamine peab olema karistatav!

Sotsiaalprobleemidena seisab ees klassivõitluse nähtuste ja nendega spekulatsioonide kaotamine tegelikus poliitikas. Rahvusluse ja rahva ühise jõu seisukohast on igasugune koalitsioon rahva parema tiiva (kogumeeste) ja sotsialistide vahel kuritegu! Selle läbi lõhutakse rahvaühtluse ideoloogiat (klassivõitluse tegelik tunnus), veeretatakse poliitiliselt keskkihtidele riiklikke koormaid, kõvendatakse rahva tiibu jne. nagu see meil hra Pätsu valitsuste ajal selgelt nähtavale on tulnud. Ka igasugu muu poliitiline vastutulek sotsialismi kõvendamiseks on lubamatu. Meie tegelik poliitika on aga tihti selles seisnudki — ning seda seatakse meil otse eeskujuks kui poliitilise kunsti ülimalt tarkust!

Tegelikus poliitikas jäävad meil püsima pikema ajaks viis tähtsat rahvuslikku probleemi: 1) rahvusliku majanduse ülesehitamine, 2) söötismaade probleem (asunduspoliitika), 3) tööküsimused, 4) era- ja riikliku korruptsiooni kaotamine ja 5) tõutervise tõstmine.

Rahvamajanduses tuleb tagaplaanile suruda muulaste suurenev mõju eriti saksa ja juudi kapitali poolt, mis eriti suurtööstuses ja kaubanduses võimas ja ähvardab ülekaalu võtta. Siin tuleb esirinda tõsta kesk-, väike- ja käsitööstuse edendamine. Edasi takistavad määrused või seadused muulaste majandusliku vägivalla vastu. Meie ei või lasta sündida, et vägevad suured rahvad, kasutades meie ülddemokraatlikku korda, oma välismaa kapitalidega meid oma kodus majanduslikult välja tõrjuvad. Näit. on juudid Tallinnas oma alla võtnud pea kogu Viru tänav ja muu kesklinna, — mis ei ole loomulik! Ma ei ütle sellega, et tuleb muulasi taga kiusata nagu näit. Saksamaal, vaid ainult, et tuleb end kaitsta ülevõimu vastu.

Söötismaade küsimus ja maaparandus, s. o. tegelikult uus maareform seisab ees, millest asunduspoliitika mööda ei pääse! Tööpuuduse lahendamine ja eesti tööliskonna riiklikku ellu kaasatõmbamine on tulevikus paratamata. Edasi — korrupsiooni ohjeldamine ja rahva elujõu tõstmine tugeva väike- maapidajate kihi kasvatamise ja tõutervise läbi. Kõik need on meie üldrahvuslikud ülesanded, mis tegelikult lahendada suudab vaid ühtlane ja tugev rahvuslik valitsus, kes mitte ei pea rehkendama sotsialistide või mõne muu arvamisega ja alata loobuma oma kavatsustest, kuna vastasel korral laguneks koalitsioon! Eriti vabastaks sarnane valitsus rahvad sotsialistide klassiteooria pealesurumise eest!

Tugeva keskendatud ja iga rahvaosa vabalt kaasatöötava korporatiivse riigi korral muutub eesti rahva kogujõud praegusega võrreldes kümnekordseks!

Kokkuvõtte-võrdlus praeguse demokraatia ja korporatiivse korra puudustest ja paremustest.

Harutades üksikasjalikult praeguse demokraatia puudusi ja korporatiivse korra võimalikke paremusi, tuleb, lõpuks, vastata küsimusele: mis on siiski parem — kas parandatud praegune demokraatia või puudustega korporatiivne kord, sest ka viimasel peaksid olema teatavad puudused?

Et demokraatiat tema praeguse erakondliku ideoloogia ja organisatsiooniga raske on parandada, näitatakse üksikasjalikult eelpool. Kardinaalpunkt oli siin demokraatliku kasvatuse teostamine, milleks Inglismaa ja Prantsusmaa kogemuste järele on vaja mitte aastakümneid, vaid isegi aastasadu. Sellega siis oleks küll mõistlikum aegsasti üle minna demokraatia mõnele uuele organisatsioonile, näit. korporatiivsele korrale.

Aga selle puudused? Millised need oleksid?

Korporatiivse korra põhimõtteist on tähtsamad 1) organiseerimine töö ja funktsiooni järele ning 2) kutsete enesekorraldamine ja muutumine riigi alaorganikeks, mis põhimõtteist järgneb pikk rida järeldusi detsentralisatsioonist, üheõigulusest, ühiskondlikest kohustusist, loomulikust võistlusest, arengust, elukorraldusest jne. Peaküsimus kõiges selle puhul on, kas selles korras praeguse demokraatia puudused kaovad ja kas ei teki uusi?

Korporatiivse korra paremuste selgitamisel kat-
susime neid võrrelda praeguse korraga. Teine asi
on, kas teoreetiline harutus on õige ja kas ta vastab
tulevikus tegelikule elule.

Vastuvaidlematu paremus oleks sellel korral
kindlasti 1) suurem ja 2) üheõiguslik korporatiiv-
sete jõudude arendamine võrreldes praeguse olu-
korraga. Kuna Eestis praegugi on ilmselt arendatud
korporatiivseid üksusi, ei saaks siin vahest keegi vastu
vaielda. Siit järgneb kutsete laialdane omavalitsus,
asjatundjate ühiskondlikku ellu kaasatõmbamine ja
tõeliku rahva enamuse kindel maksvusele pääse-
mine, võrreldes praeguse mashoritaarse või proport-
sionaalse valimisviisiga.

Mis puutub võimu kuritarvitustesse ja musta-
desse jõududesse, siis peaks seda korporatiivses kor-
ras olema vähem tema sisemise suurema kontrolli
võimaluste tõttu. Võib olla, et ainult keskvalitsuses
saab olukord samane kui praegu. Kindel on mui-
dugi, et ausust ja ühiskondlikku kasvatust igal pool
vaja on, olgu riigikord milline tahes!

Kõige tõsisem vastuväide, mis korporatiivsele
korrale võib teha, on tema kutsete või kihiline po-
liitiline organiseerimine, millest võib karta kihihuvide
saamahimu kasvamist! Juba praegu avaldub eri-
liitude või ametiühingute kaudu see kihihuviline ten-
dents selgesti. Mis saab siis hiljem, kui neile anda
veel enam õigusi?

Kihihuvide liigse esilekerkimise ärahoidmiseks on
siin vajalik kõikide kihtide üheõiguslik kaitse, mida
tugev keskvoim rahva enamuse toetusel teostab. Üks
kiht, kas või põllumehed Eestis, ei saa rahvast ük-
sinda ilmaski enamust. Põllumeeste ja tööliste koos-
töö, mis looks, võib olla, stabiilse enamuse, on pikema-
ajaliselt loomuvastane. Sellega suudab kutsete ena-
mus alati ühe kihi vägivalda taltsutada. Rahva kui
terviku tunnustamine ja kutsete üheõigusluse ideo-
loogia teostamine on siin vastumürgiks alasti saama-

himule. Igatahes ei saaks olukord minna halvemaks kui praegu, kus tegelikult valitsevad ka kutseerakonnad ja pealegi ühekülgsest ning vägivaldselt, nagu seda teevad praegu suurpõllumehed ja sotsialistlikud töölised. Pealegi „klassivõitluse“ ja „võimuteooria“ heakskiitmisel.

Suurim rahvaühtluse lõhkuja on ideoloogiliselt praegu sotsialism oma klassivõitluse teooriaga, internatsionalismi liigse pooldamise ja rahvuslike ettevõtete „kodanlikuks“ tembeldamisega. Sotsialismi jõud murtakse korporatiivses korras, kuna suurtööstuse tööliklass surutakse oma kutseraami ning ei saa mingisuguse müstilise tulevikuusuga teisi kodanikke erakonna süsteemi kaudu tugevalt mõjustada. Kapitali ja töö vastolud lahendatakse rahulisemal teel — rohkem koostöö kaudu, riigivõim seob end rohkem nende lahendamise ja jne. Siis tekib loomulikult ka uus juhtkond, kes teisiti s. o. riiklikumalt ja majanduslikumalt tööliste huvisid kaitseb kui parteipoliitiliselt praegu. Senine taktika ei ole hea olnud. Hiilgavamaks tõenduseks selleks on saksa ametiühingute passiivne suhtumine viimasel ajal sealsele sotsiaaldemokraatiale ja nagu näib, isegi vabatahtlik üleminek Hitleri poole korporatiivse korra aluste eeltingimustel. Ka meil on tööliste puht ametiühisuslik liikumine umbusklik sotsialistide erakonna vastu, kuna ta näit. kardab uut tööliskoda kui kutseliikumise nõrgendajat üleliigse poliitiseerimise läbi!

Igatahes — sotsialismi äpardumine Venemaal ja Saksamaal on tema liikumise vähemalt aastakümneiks tagasi lükanud. See omakorda on suur võit rahvale ja rahva kui tervikule!

Et rahva ühtluse killustamine igasugu klassivõitluse jm. teooriate läbi praegusel ajal on vastuvõtmatu pea igale rahvale, näitab muuseas ka internatsionalismi vähene edu Rahvasteliidu organisatsiooni nõrkuse näol. Peamiselt aga selgub see Itaalia, Saksa ja isegi Vene riigikorra ja olukordade puhul. Rah-

vuslik tõus Itaalias, nüüd Saksas, on seal ühendanud kõik! Isegi sotsialism, kui internatsionalistlik õpetus, on omandanud Venes rahvusliku värvi, kuna muidu ei ole seletatav Kõik-Vene võimuiha muulaste üle, nagu see praegu Venemaal sünnib (v. „Teppich-Kasemets'a paljastused,“ „Päevaleht“ 1933 a.).

Rahvuslikkus kui ürg- müstiline alateadvuslik jõud on maha murdnud kõik tõkked ja on aidanud siin-seal teostada rahva ühtlust!

Rahvuslik ühtlus lõhutakse sisemiste üksikute osade võitlusega omavahel. Korporatiivses korras peab olema riigivõim see, kes aitab lahendada konflikte. Nagu kahevõitlus on keelatud ja riik korraldab kohute abil isikute kokkupõrked, peab ta samuti korraldama ka kihtide kutsetevahelised lahku minekud! Praegu aga vaatab näit. meil riigivõim rahulikult nende võitlust pealt (streigid, poliitiline võitlus, vägivald jm.).

Kui kihtide üheõigusliku organisatsiooni üle tuleb pealegi tugev keskvõim, peaks olema kihihuvide esilekerkimine taltsutatud ja rahva ühtlus saavutatud.

Kas ei saa aga tugev keskvõim korporatiivsele demokraatiale saatuslikuks ja ei kujuta korporatiivse korra suurt pahet, nagu see kahjuks praegu Itaalias diktatuuri näol on?

Nagu eelpool selgitatud, võib tugev keskvõim olla väga mitmesugune alates diktatuurist kuni demokraatlikkude riigikordadeni. Korporatiivse riigikorra võib maksmata panna vägivaldsel, kuid ka evolutsiooniliselt teel. Seni on korporatiivne mõte Eestis arenenud evolutsiooniliselt ning väga võimalik, et see ka edaspidi samuti toimub. Mujal, näit. Itaalias, on ta teostatud revolutsiooniliselt ja seisab esialgu näiliselt diktatuuri abil. Tugeva keskvõimu püüe on praegu üle ilma nähtav, ega saa selles seepärast korporatiivse korra erilist puudust näha, ega pruugi ta olla diktatuuri kaudu teostatav.

Muidugi, nagu alati nii ka korporatiivset korda ja demokraatiat peab üleval pidama mingi massiline või organiseeritud t a h e , mis teda kaitseb kukutamise katsete vastu kas isikute, kildkondade või üksikute kihtide poolt. Sellega ei pääse korporatiivne riik mööda, juba puht omakaitse mõttes, vastava propaganda ja organisatsiooni aparadi loomisest, olgu oma või poolametlike asutiste kaudu. Või võtab selle ülesande oma peale keegi olemasolevaist erakonnist, kes muutub sellega riiklikuks korporatiivse mõtte kandjaks. Kuna üldiselt erakonnad poliitilise esinduse mõttes kaovad (jäädes teotsema võib olla kui eraühingud) ja nii e r a k o n d a d e t a ühiskond kujuneb, jääb siiski ilmavaateline ja tegelikult korporatiivse mõtte pooldajate kodanikkude organisatsioon, mis ühte sulab riigivõimuga. Ta võib kanda ka e r a k o n n a nime, kuid nii võib iga enamust, mis pooldab teatud mõtet, korda või tingimusi, erakonnaks nimetada! Peasi on, et siin erakondlik-poliitiline demokraatia o m a p a l j u d e r ü h m a d e g a ja erilise organisatsiooniga on asendatud vaid ühe ainsa ja uue (korporatiivse) organisatsiooniga. Seega on n. n. e r a k o n d a d e t a (s. o. mitme erakonna mõttes) ühiskond tegelikult siiski võimalik, ehkki selle üle mõnel pool kaheldakse.

Korporatiivne korraldus ajaloos on oma eluvõimsust aastasade jooksul linnade omavalitsustes küllalt hästi näidanud. Siis oli see küll ühekülgne, ainult mõnede kutsete korraldusega, aga vastas tolle aja vaimule. Meie poolt selgitatud demokraatlik-korporatiivne kord oleks mitmekülgne vastavalt moodsa elu nõuetele.

Kümneaastased kogemused Itaalias on sisepoliitiliselt sotsiaalseadusandluse, kihtide vastolude lahendamise, tööprobleemide käsitlemise, kohtukorralduse jm. alal tõendanud, et üldjoontes meie poolt selgitatud demokraatlik-korporatiivsele korrale vastav Itaalia korporatiivne kord on midagi elujõulist ja uut erakondlik-demokraatliku korralduse kõrval. Et seal

valitseb diktatuur, vägivald, tugev keskvõim segab detsentralisatsiooni jm., on võib olla tingitud erioludest, eriajastust ja kiirusest, millega fašism teostati, mispärast see ei vasta meie nõuetele. Tasakaalukama, rahulikuma ja harituma rahva puhul, kus pealegi korporatiivsed tunnused juba evolutsiooniliselt kaugele arenenud, ei pruugi vägivalda ning diktatuuri nähted üldse mitte ilmuda! Pealegi seltsib Itaalias juure veel militaristlik vaim, mis meil on võimatu.

Tõrjume siin kohal kõige kindlamalt tagasi väite või arvamuse, nagu oleks meie poolt arendatud demokraatlik-korporatiivne kord — fašism!? Kõigepealt, nagu lugeja mäletab eelmistest peatükkest, oli korporatiivne süsteem juba keskajal, selle põhimõtteid käsitavad poliitilised kirjatööd ilmusid paljud ammu enne fašismi võidulepääsu (1923. a.), kuna fašismi korporatiivne kord algas väljakujunema alles pärast 1925.—26. a. Edasi, rida Euroopa riike ja ka Eesti on arendanud korporatiivseid korraldusi enne ja iseseisvalt olenemata fašismi mõjust. Lõpuks puuduvad meie demokraatlik-korporatiivsel korral itaalia fašismi tunnused — diktatuur, militarism, rahvuslik kõrkus jt.

Eesti olude kohaselt kujuneb korporatiivne kord meil loomulikult omamoodi ning teostub eesti omapärane rahvus-korporatism.

Üks asi võib korporatiivses korras ootustele vastupidiselt kujuneda, kui sellele eriliselt tähelepanu ei pöörata — see on korra kallidus üldrahvuslikkude väljaminekute mõttes. Kui iga kutseala oma keskkorraldused saab, need kohtadel alaorganeid loovad, igaüks neist loob oma asjaajamise, siis tekib paratamata paralleelsus. Tsentralistliku võimu korral aetakse need asjad kõik ühest kesk-kohast ja ühtede ametnikkude kaudu! Paistab, et sellest seisukohast üldrahvamajanduslik asjaajamise-kulu korporatiivses korras suurem on tsentralistlikust

asjaajamise omast. Riigi eelarve on muidugi praegusest väiksem.

Siin on vastuabinõuks piinlik kokkuhoid ja aumetitena asjaajamine nagu praegu seltsides. Ja kuigi korporatiivne kord peaks lõpuks rahvale kallim olema (mida ma küll ei usu) ja omama mõningaid teisi puudusi, — on ta suured paremused seda väärt!

6. Korporatiivse korra maksmapaneku võimalusi Eestis.

Saades eelpool ülevaate kogu korporatiivse mõtte alustest, teooriast, ideoloogiast ja tegelikust olukorrast mujal ning Eestis, huvitaksid meid veel võimalused selle korra puhtamal kujul maksmapanekuks Eestis.

Üldiselt võttes on põhimõttelt Eesti võrdlemisi hästi selleks ette valmistatud, kuna korporatiivseid tunnuseid, nagu kodasid, enesekorraldusi, kapitalide „valitsusi“ j. t. on meil laialt. Praegused kojad ja enesekorraldused tulevad ainult ümber korraldada, andes neile suuremaid õigusi, algühingutele kohtadel suuremaid volitusi jne. K.-Tööstuskoda tuleb sarnasel kujul kaotada ja asutada iga sektsioon iseseisvalt. Praegu on ainult K.-Tööstuskotta kuuluvate jõudude koostöö vähene, osalt põhikirja tõttu sisetiselt vägivaldne jne., kuna koostöö, enesevalitsemine jne. peab olema laialdasem ja vabam. Kui kõik kojad ja kutsed saaksid sarnasedki õigused, nagu advokaatide tsunftid plus näit. põllutöökoja õigused, nagu need praegu olemas, oleks suur samm edasi. Järgmine samm on muidugi kutsekorporatsioonide või gildidele poliitiliste õiguste andmine rahvaesindusest osavõtmise õigusega. Alguses võib see olla osaline, näit. rahvamajandus-nõukogu loomise, Riigikogust osavõtmise jne. näol. Kõik need võimalused tulevad ajajooksul põhjalikult järele kaaluda. Reform tuleb muidugi täpsalt ette valmistada, kuna muidu

võib asja diskrediteerida. Kui kõik kutsed näit. ei saa oma enesekorraldusi, kui asutatakse rahvamajandus-nõukogu ja kui parteid jäävad endiselt esirinda, — võib riigi majandusnõukogu kujuneda karikatuuriks korporatiivses mõttes. Seda sellepärast, et meie majandusettevõtted, alates põllumeeste ja lõpetades tööliste omadega, on praegu pea täielikult erakondlikes kätes. Seega muutub majandusnõukogu erakondade abiorganiks, kus tehakse „majanduslikku häält“, — nagu Riigikogus poliitilist. Üks täiendab teist ja meie oleme erakondade võimu aina kõvendanud! See-pärast peab korporatiivse korra ülesehitamine toimuma „alt üles“, algrakukeste loomisega, mis vabad erakondlusest.

Kõikvõimsad poliitilised kutse-erakonnad ja korporatiivsed korraldused ühekorraga on halb kombinatsioon!

See kõik on nii või teisiti võimalik korraldada, kui rahvas korporatiivset korda pooldab. Praegu on meie kodade vale ülesehitus, kulukus ja mõne poliitilise erakonna abiorganiks tegemine kodadevastast meeoleolu tekitanud. See ei ole aga oluline. Olemasolevaid puudusi on võimalik kaotada.

Üldmeeleolu Eestis ei ole korporatiivse ühiskonnakorralduse vastu, mida näitab suur korporatiivsete tunnuste arv. Erakondadevastane meeoleolu avaldub selgesti vabadussõjalaste liikumise edus, põhi-seaduse muutmise tahtes ja isegi erakondade ajakirjanduses eneses.

Erakondadevastasest meeoleolust korporatiivse korra meeoleoluni ja ülesehituseni on aga veel palju maad. Veel ei ole tekkinud Eestis võimsat liikumist sihikindla korporatiivse korra maksmapanemiseks.

Aga vabadussõjalased?

Erakondade vastane liikumine, korrupsiooni eitamine, praegustest erakondadest koosneva „Toompea puhtaks“ tegemine jne. teised vabadussõjalaste nõudmised tugevakäelise presidendi ametissepanemiseks

— sihivad päris selgelt diktaatorliku isiku maksmapanemisele ning eelmainitud demokraatia puuduste kaotamisele isiku võimu läbi. Tema pidavat „taltsutama“, „ohjeldama“ erakondi küll Riigikogu laialisaatmise, dekreedid-õiguse jm. teel — palju sirgejoonelisemalt, tugevakäelisemalt jne., kui erakondade poolt esitatud põhiseaduse muutmise kava ette näeb.

Jättes kõrvale vabadussõjalaste põhiseaduse kavas ettenähtud üksikasjad, nagu 50 Riigikogu liiget, kas see erakondade võimu kõvendab või ei jt. küsimused, on üldiselt selge, et nende kava on põhjendatud erakondade süsteemile ja on vaba korporatiivsest vaimust. Küsime ainult: missugune kindlustus on, et tugevkäeline president korporatiivse korra Eestis maksmata paneb? Võib olla, et presidendiks saab erakondlik mees paremalt tiivalt (nagu karta on) või mujalt, kes valitsevate poliitiliste ringkondade mõju all olles hoopis igasugu kodade ja teiste korporatiivsete asjade arendamise vastu on!? Võib olla lehtakse, et „kõva käsi“ näiliselt küllalt hästi suudab igasugu keerdküsimusi komisjonide või isikliku algatuse jm. abil lahendada? Võib olla, oodatakse jälle 10—15 aastat, seni kui selgub, et nii ikka edasi ei saa! Võib olla kõveneb koguni erakondade võimnagu teistes tugeva presidendi maades — Ameerikas jm. see tõepoolest on sündinud jne.!

Ei, vabadussõjalaste põhiseadus nõuab esialgu ainult kõva kätt. Ka liikumise juhid, häälekandja „Võitlus“ jt. pole end avalikult korporatiivse korra kaitsjaks kuulutanud. „Fašistide“ „aunime“ nagu neid tavaliselt siin-seal kutsutakse, tarvitatakse sel puhul ikka tugeva võimu ja erakondade taltsutamise mõttes à la Mussolini-diktaator. Fašism ei tähenda aga mitte üksi tugevat keskvõimu, sest seda on olnud kõik diktaatorid — olid Nikolai I, Bismarck, on Pilsudski ning lugematu rida teisi, vaid mis fašismi on omasarnaseks teinud, see on tema rahvusideoloogia kõrval (riigi suveräänsus, rahva ühtlus, dikta-

tuur, militarism) korporatiivne omapärane ühiskonna- ja riigikord. See viimane puudub vabadussõjalastel sisuliselt aga täiesti, vähemalt on ta avalikult välja kuulutamata. Tõsi, üksikud tegelased teavad sellest, räägivad ka, kuid need on vähesed. Meie andmeil on juhtivad jõud oma enamuses isegi täiesti vastu korporatiivsele mõttele ja on isegi siin-seal deklareerinud, et nad erakondi kaotada ei tahtvatki, vaid ainult „taltsutada“, milleks vabadussõjalaste liikumine peab kujunema jõuks, millele baseerub tugev president. Oleks hea, kui meie siin eksiksime!

Et vabadussõjalastel puudub praegu pea igasugu avalik programm sotsiaalsetes, majanduslikes jm. küsimustes, kui ka puudub täielikult korporatiivne ideoloogia ja selge seisukoht, — ollaksegi teadlikes ringkonnis vabadussõjalaste liikumisele tagasihoidlik, kuna diktaatorit ei soovita ja ei teata, „kelle turjal hakkab tema kaigas tantsima“.

Diktatuur üksinda on hüpe pimedusse! Kõva keskvoim on mõeldav ainult korporatiivse korra puhul! Seni vähemalt, kui ei ole antud kindlustusi tema iseloomus, ei saa seda pooldada!

Kuigi puudub korporatiivsel mõttel seni võimsus laialdase avaliku arvamise ja liikumiste näol, on siiski see juba tärkamas. V. Nõges raamatus: „Ettepanekud põhiseaduse muutmiseks“, mis välja antud rahvusklubide poolt, teeb ettepaneku (1932. a.), et Riigikogust saaks 100 kohast 20 kohta kutse, või majandusrühmadele: põllundusele 4 (väike-, kesk-, suurtalud ja põllutöölised à 1 esit.); tööstusele 4 (käsi-, kesk-, suurtööstus ja töölised à 1), Merendus — 3 (laevnikud, merimeh., kalamehed à 1). Kaubandus 2 (väike-, kesk- ja suurk.), ühistegevus 1, pangandus 1, ülikool 1, vabakutsel. 2, äriteenijad 1, töölised 1, kokku 20.

Edasi, eesti rahvusklubide poolt anti 1932. a. sügisel teatavasti Riigikogule põhiseaduse muutmise

asjus petitsioon, mis sisaldas põhilauseid. Neis ei ole aga mitte nii selgesti korporatiivne mõte välja üteldud kui V. Nõges'e raamatus. 20 põhilause seas toodi järgmisi korporatiivseid mõtteid meele tuletavat ja sisaldavaid punkte.

2. Tuleb tunnustada, et töö kõigis ta vormides on ühiskondlikuks kohustuseks.

3. Tuleb kindlustada tööle, samuti eraomandusele kaitse, kuivõrd neid kasutatakse ülesanneteks, mis on kokkukõlas rahvahuvidega.

Tööjõud, samuti eraomandus kohustab nende omanikke kasutama neid üldiseks hüvanguks.

4. Tuleb kindlustada võimalus lahendada üksikute majanduskihtide vahelisi konflikte riiklikkude asutiste kaudu, seaduste alusel, silmas pidades rahva üldhuvisid ja tarviliselt kaitstes nõrgemat poolt tugevama ülekohtuste nõudmiste vastu.

17. Üksikute avalikkude kutse- ja majandusesinduste keskendatud asutisena tuleb ellu kutsuda Riigi Majanduskoda, kes esineb nõuandjana Riigikogule ja V. Valitsusele, teostab nimetatud esindustele pandud ülesannete täitmise järelevalvet, ühtlustab nende tegevust, seab kokku üldmajanduskavasid, avaldab arvamusi majandusellu puutuvate seaduseelnõude ja abinõude kohta ning täidab teisi majandusellu korraldamise ülesandeid.

Avalikud kutse- ja majandusesindused kui ka Riigi Majanduskoda peavad töötama autonoomselt, riikliku toetuseta nende üldiste ja administratiivsete kulude katteks. Nende asutiste järelevalvet peab teostama Valitsus.

18. Rahva vaimlise arendamise eest hoolitsevad organisatsioonid koondatagu avalik-õiguslikuks kultuurkoguks.

19. Ülikoolile, Kultuurnõukogule ja Majanduskojale tuleb kindlustada osavõtt Riigikogu tööst.

Nagu näha eelmiste mõtete ettetoomisest, pooldavad rahvusklubidesse koondunud Rahvuslikku kesk-

erakonda kuuluvad jt. laialdased haritlaste, poliitiliste tegelaste jt. ringkonnad õige laial määral korporatiivset ühiskonna korraldust, piirdudes küll üksikasjalikumalt majandusnõukogu ja kultuurkogu asutamisega ning nende osavõtu nõudmisega Riigikogu töödest ühes Ülikooliga. Tähendab, nõutakse praeguse erakondliku süsteemi täiendamist osaliselt korporatiivsete asutistega.

Samal seisukohal asub ka osa vabadussõjalasi n. n. „Lahinguvendade klubiga“ eesotsas.

Palju üksikasjalikumalt ütles välja korporatiivse riigi ja ühiskondliku korra nõudmise põhimõtted ja üksikasjad Rahvuslik Töökoondus omas märgukirjas veidi hiljem Riigikogule samas põhiseaduse muutmise asjas, mis siin peajoontes ära toome:

„Siamaani Riigikogule esitatud põhiseaduse muutmise seadusettepanekud oma põhimõtteil ei anna uusi aluseid oluliste lahkuminekutega praegusest Eesti ühiskonna korraldusest. Kõigil neil ettepanekuil on ühine joon, et poliitilised erakonnad endiselt jäävad pea ainsaiks mõjuvõimsaiks tegureiks nii Riigikogus, omavalitsustes kui ka riigi majanduselus. Meie riigi ühiskonna korraldus ainuüksi parteipoliitilisel alusel ongi praeguse poliitilise ühiskonna põhjus. Kui tahame eesti elu terendada — peame toimima radikaalsemalt: uuendame oma põhiseadust sarnaselt, et kaoks poliitiliste erakondade ainuvalitsus! Presidendi või tugeva riigivana sisseseadmisest üksinda ei jatku võitluseks erakondade kihihuvide vägivalda vastu, nagu näitavad välismaades kogemused, seni kui püsib praegune erakondlik süsteem.

Allkirjutanud kodanikud, kes kuuluvad Rahvuslikku Töökoondusse, omal kongressil 20. nov. s. a. (1932 a.) võtsid vastu demokraatlik-korporatiivse eesti ühiskonna korraldamise põhimõtte, mis ainuüksi oleks võimeline andma uusi aluseid parteipoliitilise ühekülgsuse kaotamiseks.

Põhimõtted:

1. Et demokraatiat ja vabariiklust kaitsta ja süvendada, tuleb Eesti muuta demokraatlik-korporatiivse ühiselu korraldusega rahvusriigiks, kus riigijuhtimises ja tööjaotuses oleksid üheõiguslikult tegevad rahva suveräänse tahte avaldajana kõik riiklikul alusel seisvad ja teotsevad organisatsioonid, rahvused ja kutsealad kui riigi alaosakonnad või organid.

3. Kapitali, eraomanduse ja töö ühiskondlikkude õiguste ja kohuste arendamine, rakendamine ja koordineerimine.

4. Riigikogu koostamine ja riigivalitsemine muuta sarnaseks, et rahvasaadikuid ja omavalitsuste volinikke ei valita tulevikus poliitiliste erakondade mõjuvõimu järgi, vaid et kutsealad ja suured üleriiklised organisatsioonid ning rahvused võiksid omi esitajaid valida, mis annaks tõelise ja mitmekesise vastupeelduse rahvast. Valimisviis peaks olema isikuvalimine, samal ajal salajane, otsekohene, ühetaoline ja osalt ka proportsionaalne. Iga ala peaks saama vähemalt 2—3 kohta.

5. Riigikogu valimisseadus tuleb koostada nii, et valimine sünniks isikuvalimise põhimõttel ilma nimekirjade süsteemita p. 4. öeldud alustel.

6. Kutsete õigused: 1) õiguse riigikogus ja riigi majandusnõukogus saadikutena osa võtta saavad kõik kutsed, olgu suured või väikesed — sellel alal tegetsevate kodanikkude arvu poolest (näit. — arstid, põllumehed, advokaadid, käsitöösturid jne.), mille juures väikesed erikutsed moodustavad samalaadiliste teiste kutsete üleriiklikud keskkorraldused; 2) kõik kutsealad peavad saama oma enesekorralduse; 3) enesekorraldusse peab kaasa tõmbama kõik vastavad kutsealal teotsevad kodanikud; 4) kõikide kutsealade korraldus peab viidama ühisele alusele (olemasolevad kojad ümber korraldada); 5) põllumajandus ja töölised valivad kuuriate või suuremate erialade järele;

6) tuleb ette näha üksikute kutsealade enestevaheliste korralduste üldlaad (korporatiivne korraldus).“

(Alla on kirjutanud dr. med. Vilms, dr. Paas, A. Naeres.)

Korporatiivse korra sisseseadmise mõtteid on omal ajal 1932. a. ajaleht „Uus Eesti“ rahvuslikule töökoondusele lähedase organina reas juhtkirjades arendanud.

Rahvuslaste jt. ringkonnis kindla ilme omandanud korporatiivse korra mõte on muu seas sundinud ka Rahvuslikku Keskerakonda oma põhiseaduse muutmise ettepanekus 1932. a. § 65 Riigi Kultuurnõukogu ja Majandusnõukogu asutamist nõudma.

Peale eelmainitud ringkondade pooldab korporatiivset korda ka Eesti rahvusfašistide ühing, mis asutati 1932. aastal Tartus.

Kahjuks ei annud need märgukirjad mingit tagajärge ja Riigikogu poolt esindati uus põhiseaduse muutmise kava ilma mingi korporatiivse mõtteta.

Jõudude vahekord rahvakihtide arvu järele, kes võiksid korporatiivse korra vastu ja poolt olla, oleks järgmine. I l m t i n g i m a t a korporatiivse korra vastu on sarnased tegelased ja kihid, kes kardavad oma praeguse mõjuvõimu vähenemist. Paremalt tiivalt on need põllumehed, kes praegu põllumeeste nime all mõõduandvad on olnud. Võtame nende arvu hulka kõik talupidajad üle 20 ha taludega, keda on umbes 50.000. Keskelt 2 inimest pere peale teeb 100.000 hinge. Edasi on kindlasti vastu tööstustöölised, kes läbi imistatud sotsialismist, on sotsialistliku erakonna peakandjateks ja kes korporatiivse korra puhul kindlasti poliitilist kaalu kaotavad — arvult kõige enam 35—40.000 ehk umbes 75.000 hinge. Seega 175.000 hinge vastu. Kindlasti poolt on aga järgmised kihid: Põllumehed — väiketalu pidajad 1—10 ha, kes tahavad näha oma esindajaid ega lepi suurtalude eestkostmisega — 45.000 talundit à 2 = 90.000 hinge. Tööstuses — ettevõtjad iseisvad peremehed — käsitöösturid, väike- kesk- ja

suurtöösturid — 35.000 à 2 = 70.000 hinge. Kaupmehed, äriteenijad — 40.000 hinge. Ametnikud riigi- ja omavalitsusteenistuses jm. 64.000 hinge. Transport ja side ettevõtjad 8000 hinge. Seega poolt kindlasti 272.000 — ehk umbes 100.000 enam kui vastu. Kelle meelsus kõikuv, nii ütelda erapooletu mass, kes nii või teiseti otsustab, need on: käsitööstustöölised, 10—20 ha talunikud, majateenijad, põllutöölised jt. Need on osalt oma esinduse poolt, osalt aga kihihuviliste praeguste parteiliste juhtide ja võimude mõju all.

Kui kõikidele kihihuvi gruppidele enesekorraldus anda, neile poliitiline esindus lubada jne., on kindel, et paljud praeguste erakondade pooldajad huvigrupid on iseseisva esinduse poolt, mis neile võimaldab korporatiivne kord ja esindusviis. Siin, nagu igas muus küsimuses, seisab asi samuti propagandas, meeolus ja asja korraldamises.

Nagu kord ei ustud Eesti iseseisvusse, nagu ette pole nähtud Itaalia uut korda, Hitleri edu ja teisi sotsiaalseid rahvameeleolu muutusi, samuti ei ole midagi imestada, kui rohkem šansse korporatiivse korra poolt näeme ja usume, et ta läbi läheb, kui ta panna näit. rahvahääletusele. Sel korral, nagu näitas eelmine kalkulatsioon, on igatahes suuremad jõud tema poolt kui vastu.

Lõpuks võib korporatiivne kord kujuneda välja rahulikul teel, kuna praegused korporatiivsed saavutised Eestis on rahuliku evolutsiooni teel teostatud. Rohkem selgust, enam propagandat, sirgjoonelikust ja võib olla teostame korporatiivse korra lähemaski tulevikus.

Vastuvõetavam on kõigile rahulik evolutsiooniline areng. Selles arengus peaks mõni praegune poliitiline jõud võtma juhtimise oma kätte. Ainukesed, kes seda suudaksid, oleksid Rahvuslik Keskerakond ja vabadussõjalased.

Rahvuslik Keskerakond seisab rahvusriiklikul alusel, ei ole sisuliselt kihierakond, vaid koondab endasse kõikide kihtide esindajaid, — alates põllu-

mehest maal kuni linna tööliseni, omab suurte kogemustega ausat juhti ja teisi tegelasi, võitleb klassivõitluse vastu jne. Seega omab ta palju eeldusi, et enesest kujundada uut korporatiivse korra kandjat massi. Pealegi on ta osalt korporatiivset mõtet juba avalikult oma põhiseaduse muutmise ettepanekus pooldanud, nagu eelpool sellest juttu oli.

Muidugi — sel korral peab erakondlik ideoloogia maad andma korporatiivsele, erakonna mass peab ümber instrueeritama, usaldus peab võidetama uute mõtete kaudu, erakonna organisatsioon, programm jne. peab muudetama.

Ainult sel korral võime loota, et võetakse relvad igasugu diktatuuri ihkajailt ja klassivõitluse õhutamailt. Rahvast tuleb kasvatada korporatiivsele mõttele ja tema enamus tuleb võita. Siis võime hüüda: „kõik võim Rahvuslikule Keskerakonnale“, sest ta on rahva kui terviku ideoloogia kehastaja!

Ja uued reformid teostatakse demokraatlikul teel!

Veel kergem peaks olema juhtida vabadussõjalaste liikumist korporatiivsele ideoloogiale, kuna siin puudub veel erakondlik rutiin. Aususe ja rahva ühtluse toonitamine, võitlus klassivõitluse vastu, rahvuslus ja andumus isamaalikule tööle ei ole asjata neid teinud vaenuliseks erakondade süsteemile. Kui siia juurde lisada laiadele rahvahulkadele vastuvõetavad kavad meie majanduse ja kultuurielu tervendamiseks, võibab see uus liikumine kõik tõkked, mis seni ees olnud. Kõikidel korporatiivsele korrale püüdvail liikumisel oli programm — nii Mussolinil kui Hitleril, sest paljas usk ja andumus ei rahulda enam inimest, eriti veel tasakaalukat eestlast. Seepärast ei pääse ka vabadussõjalaste liikumine mööda omade sihtide konkreetsest ja üksikasjalikumast selgitamisest. Millised need ja kuidas neid püstitatakse, — sellest oleneb nende edu ja poolehoid!

Kokkuvõte.

Kuna praegune demokraatia omab oma korralduselt suuri puudusi, mis inimlikel nõrkusil võimaldab kergesti avalduda ja mille tagajärjel peaaeglikult ei saa rääkida õigest demokraatiast, vaid tihti — oligarhisest omavolist, korruptsioonist jne. ja et tekkinud on uued ühiskondlikud jõud, siis on vaja uut ühiskonna korraldusviisi ja riigikorda, mis võimaldaks tõsisel demokraatial maksimaalselt teostuda. See oleks aastasadade jooksul äraproovitud gildide ehk korporatiivne elukorraldus, mis reformeeritud kujul maksmata hakkaks.

Selle korra alusteks oleksid järgmised põhimõtted:

1) Ühiskond koosneb rahva loomuliku tööjaotuse kihtidest ehk kutsetest, mis nagu elava organismi osad on tingimata tarvilikud riigi või rahva kui terviku kokkukõlalisteks funktsioneerimiseks.

2) Tööjaotusest tingitud kihtide ehk kutsete tarvilikkusest järgneb nende üheõiguslus. Vana loosungi — „igale inimesele ühesugused õigused“ asemele või kõrvale tuleb uus: „igale rahvakihtile ehk kutsele ühesugused õigused!“ Ühiskondlik õigus ja solidarism peavad maksmata kõigile!

3) Samuti järgneb tööjaotuse olemasolust, et igal rahvakihtil, kutsel ja nende üksikuil liikmeil on ühiskondlikud kohustused teiste vastu.

Töö ja eraomandus, kui abinõud tööjaotuse teostamiseks, omavad neid ülesandeid ja kohustusi eestkätt.

4) Kõige loomulikum ühiskonna korraldus tööjaotuse pärast on organiseerimine töö ja funktsiooni järele, mis organiseeritud grupid (gildid, korporatsioonid) oma liikmeskonna kasvatuse, arendamise, juhtimise, rakendamise jm. kaudu rahva tööjaotuse protsessis kõige paremini saavad täita oma ülesandeid.

5) Üle kõigi rahvakihtide ehk kutsete üheõiguslikult korraldatud korporatsioonide seisab ühtlustav ja tugev keskvõim, mis rahvast ja riiki kui tervikut tema tööjaotuse osade (korporatsioonide) kokkukõlastamise läbi koondab, esindab ja koordineerib.

6) Kuna inimesed ei ole mitte termiidid, sipelgad ega mesilased, keda võiks, nagu tahetakse Nõukogude Venemaal, muuta töötama ja elama ainult kollektiivile — rahvale või riigile, — siis tuleb võimaldada igale rahvakihile ehk kutsele tema korporatsiooni või selle alaosakonna kujul laialdane enesevalitsemise võimalus, saavutades sellega kompromissi tugeva keskvõimu ja detsentralisatsiooni põhimõtte vahel. Selle tõttu ei muutu tugev keskvõim tüütavaks ega takistavaks vabale ühiskonna arengule, kuna riigivõimu funktsioonid jagunevad paljudele alaorganitele.

7) Korporatiivne korraldus võimaldab kodanikel mitmekesist individualistlikku arenemist, tervet ja loomulikku kasvatust ja võistlust, rahulikku arengut, ausamat ja odavamamat korda, tervemat elukorraldust — inimese aktiivsuse ja töulise väärtuse esiletõstmise ja masinakultuuri vastu võitlemisega, — samuti ka palju demokraatlikumat rahvalitsust kui praegu.

8) Korporatiivne kord kaotab pea täiesti praeguse erakonnasüsteemi ühes tema puudustega —

asendades ja täiendades poliitilist elu uute eeltoodud põhimõtetega. See on võitlus rahva ühtlase jõu eest, võitlus tsentralistliku kapitalismi ja sotsialismi vastu!

Praegu on demokraatia anarhia! Siin võitlevad „klassivõitluse“ alusel küll töölised, põllumehed, suur-
töösturid ja suurkaupmehed, ametiühingud ja seltsid, koondised, liidud, erakonnad, rühmad, äriteenijad, kli-
ked, avalikud ja mustad jõud lõpmata segaduses, suu-
nas ja sihis „üks kõige ja kõik ühe vastu“ nagu hiina kindralid omavahel. Riik vaatab rahulikult pealt! Poliitilise klassivõitluse ja „võimuteooria“, era-
kondlik saamahimu ja oligarhia püüe — on rahva kui terviku täiesti killustanud! Kõik eelnimetatud ühiskon-
dlikud jõud, mis neis on positiivset, on vaja riigi kui terviku ellu kaasa tõmmata. Kõiki neid jõude tuleb keskendada, taltsutada ja rahuldada. Seda kõike suudab paremini ainult korporatiivne kord! Eesti on olnud seni klassiriik, peab saama aga ühtlaseks rahvusriigiks!

Üle kõige ja üle kõikide aegade peab aga lehvima tõsine rahvaliku ja riikliku demokraatia ning kasva-
tuse vaim. Usun, et võidab kord kõikidel rahvajuh-
tidel tõsine ausus, tõelik kohusetunne, sügav andu-
mus ja omakasu püüdmata huvi võidelda rahva kui terviku eest. Usun, et kaovad kuritarvitused, kor-
ruptsioon, omavoli, toorus, hoolimatus, vägivald ja klassivõitluse tarve! Halb vaim võidetakse ainult uue vaimu läbi.

Usun eesti rahva demokraatlik-moraalsesse üles-
tõusmisse!

Sisukord.

	Lhk.
Sissejuhatus	3
1. Praeguse demokraatia puudusi	5
1. Valitseb ühekülgne erakondade võim	8
2. Erakonnajuhtide asendamatus	11
3. Võimu kurjastitarvitamine. Vastutamatus	14
4. Erakondade osaline töövõimetus	22
5. Professionaal-poliitikute laiutamine	23
6. Rahva ühtluse killustamine	26
7. Teised puudused. Mustad jõud. Edu vastasus	29
Kokkuvõte. Puuduste parandamise võimalusi	31
2. Demokraatia ja korporatiivne ühiskonna korraldus	37—57
Demokraatia ja kasvatus. Demokraatia vormid. Demokraatia uued ülesanded. Demokraatlik - korporatiivne kord. Selle põhimõtted. Kihtide üheõiguslus. Kutseerakonnad. „Võimu teooria.“ Kutsealaline organiseerimine. Selle ülesanded. Korporatiivne (gildi) süsteem ajaloos. „Kodade“ süsteem. Itaalia kord.	
3. Korporatiivse korra tunnuseid Eestis	58—68
„Kojad“, „kodud“, sihtkapitalid. Autonoomsed asutised, kapitalid, fondid jm. Korporatiivsete üksuste eelarved.	
4. Korporatiivse korra võimalikke paremusi	69
1. Individualismi ja kollektivismi kokkukõla	69
2. Terve ja loomulik võistlus	71
3. Rahulik areng	73
4. Inimese kasvatamine	74
5. Demokraatlikkus	75
6. Ausam ja odavam kord	79

	Lhk.
7. Loomulikum ja tervem elukorraldus. Võitlus ma- sinakultuuriga. Tõutervis	80
8. Rahvuspoliitiline iseseisvus ja hingeelu	93
Kokkuvõte	94
5. Korporatiivne riik ja Eesti	96—115
Oletatavad kutsealade enesekorraldused. Nende või- mupiirid. Riigi ülesanded. Rahvaesindus. Proportsionaal- suse kadu. Tugev keskvõim. Majanduselu. Omavalitsused. Rahvuslikud ülesanded. Korporatiivse korra puudustest.	
6. Korporatiivse korra maksmapaneku võima- lusi Eestis	116—125
Põhimõtted. Jõudude vahekord poolt ja vastu. Vaba- dussõjalased. Rahvusklubid. Rahvuslik Töökoondis. Rah- vuslik keskerakond.	
Kokkuvõte	126

Tarvitatud kirjandus.

1. W. Hasbach, „Die moderne Demokratie 1921“.
 2. W. Nöges, „Ettepanekud põhiseaduse muutmiseks“ 1932.
 3. L. Mises, „Die Gemeinwirtschaft“ 1932.
 4. K. Kautsky, „Sotsialismi põhimõtted“ 1928.
 5. L. Mises, „Liberalismus“ 1927.
 6. „Sissejuhatus poliitikasse I.“ 1932. Elav teadus Nr. 28.
 7. P. Fahlbeck, „Die Klassen u. die Gesellschaft“ 1922.
 8. St. Taylor, „Der Gildenstaat“ 1921.
 9. R. Seubert, „Aus der Praxis des Taylor-Systems“ 1920.
 10. Ch. Gide, „Principes D'economie politique“ 1926.
 11. Fr. Nitti, „Bolshevism, Fascism und Democracy“ 1927.
 12. N. Maim, „Parlamentarism ja fascism“ 1929.
 13. P. Treiberg, Dynamis I. „Demokraatia tulevikust“ 1928.
 14. G. Sorel, „Размышления о насилии“ 1907.
 15. „ERK“ — rahvuskлубide ajakiri 1933.
 16. Itaalia valitsuse ametlik väljaanne Itaalia korra üle prantsuse keeles 1929.
 17. J. Bryce, „Modern Democracies“ 1923.
 18. E. Maddison, „Parlamentarism ja Eesti põhiseadus“ 1933.
-

812. 8658

ph 190

Hind 1. kr. 50 snt.